

SOSIALISTISK *fremtid*

#4 / 2009 - LØSSALG KR. 30,-

Hvem eier
fisken i havet?

Naturlover, økologi
og marxistisk verdisyn

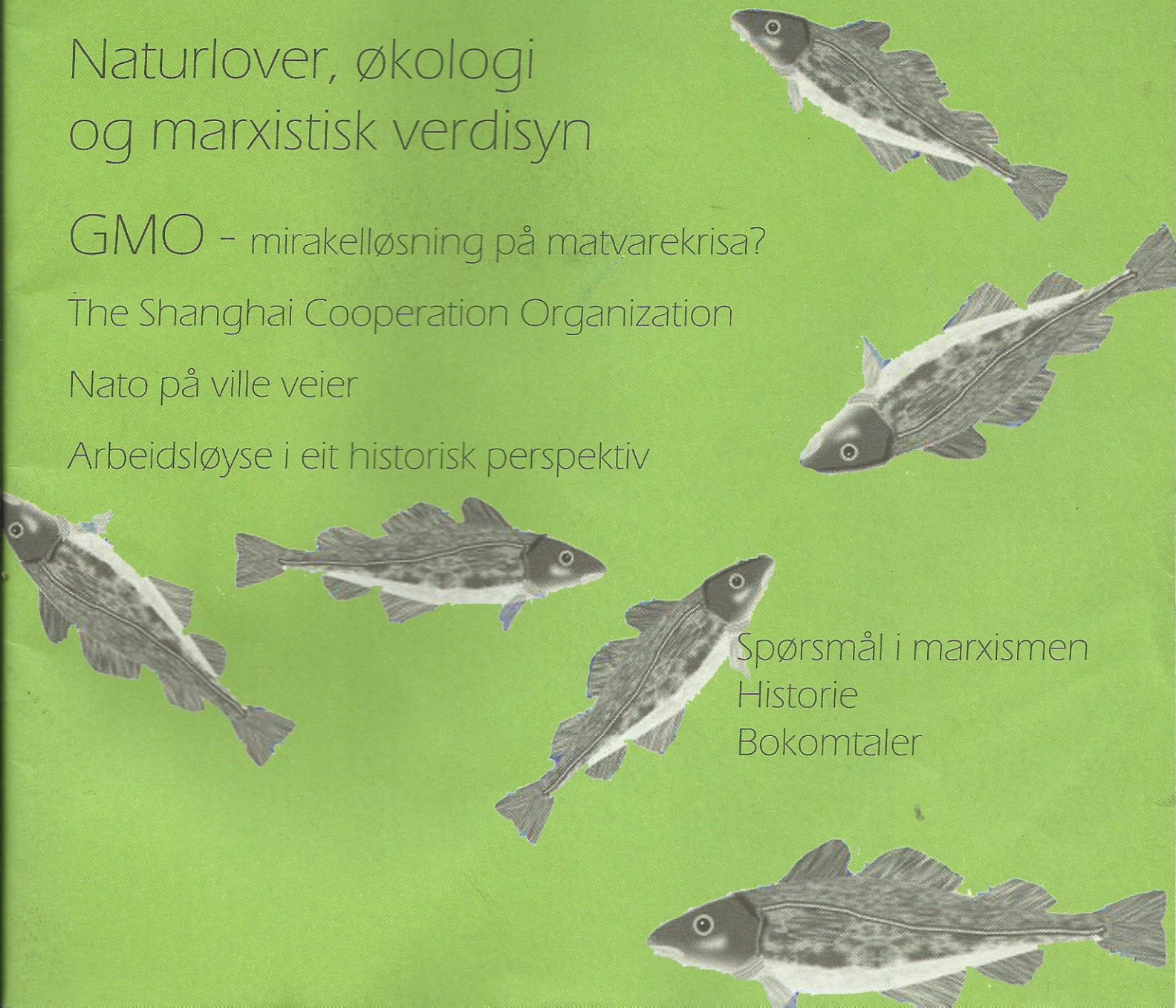
GMO - mirakelløsning på matvarekrisa?

The Shanghai Cooperation Organization

Nato på ville veier

Arbeidsløyse i eit historisk perspektiv

Spørsmål i marxismen
Historie
Bokomtaler

Det handler ikke om sykdom

Høyresiden i Arbeiderpartiet har begynt å røre på seg, og gamle planer og tanker fra Stoltenbergs skrivebordsskuff tørkes støv av. Tydeligst ser vi kanskje dette i Stoltenbergs mas om at det må gjøres noe med sykefraværet, og om at vi må se på sykelønnsordningene.

Daglig får vi høre at sykefraværet øker dramatisk og at det må være noe som er galt, noe må gjøres. Se til Sverige, innfør økonomisk straff på sykdom, begrenses legenes rett til å sykemelde og øk arbeidskraftkjøpernes økonomiske ansvar, er noen av gjengangerne. Men for den som tar seg tid til å undersøke de faktiske forholdene trer det tydelig frem at hovedpåstanden om økt sykefravær knapt er annet enn tåkelegging. Her må det stikke noe annet under.

Skal man stole på Statistisk sentralbyrås (SSB) statistikker er ikke økningen i sykefraværet i nærheten av det Stoltenberg, Civita og VG vil ha oss til å tro. I følge SSB svinger det prosentvise tapet av dagsverk på bakgrunn av egenmeldt og legemeldt sykdom i perioden 2000 til 2009 mellom 6,3 % og 8,5 %, med en topp i fjerde kvartal 2003 og en bunn i andre kvartal 2005. I andre kvartal 2009 var det totale sykefraværet 7,1 %. Fraværet svinger altså opp og ned, det er ingen jevn kurve oppover. Dersom det var slik at nordmenns moral var i ferd med å bli fordervet skulle en tro at dette var en utvikling som pekte kun en vei.

Vi får vite at OECD og IMF ser med bekymret blick på utviklingen i sykefraværet i Norge, at vårt fravær er på topp i verden. Det de ikke sier noe om er at Norge er det landet i verden med høyest yrkesdeltagelse. Sykefraværet er høyt, men det har altså en sammenheng med at Norge faktisk er det landet i verden med størst andel av befolkningen i arbeid. Gjennom IA-avtalen legges det til rette at folk som ikke er 100 % friske skal kunne fortsette i jobb, slikt blir det noe sykefravær av. Alternativet er å støte enda flere ut i uførhet

Sykelønnsdebatten som høyresiden har dratt opp handler om noe helt annet enn en bekymring for folks helse og nærvær på jobb. Denne debatten er begynnelsen på ett angrep på de velferdsordningene norsk arbeiderbevegelse har kjempet frem gjennom årenes løp. For å si det med reine ord, det er noen som syns det er på tide at med større forskjeller, en større andel av samfunnets verdier skal i de rike, friske og vellykkedes lommer – på bekostning av de av oss med helseproblemer, yrkesskader og lave inntekter. Retorikken om unnasluntring er ikke annet enn ett røykteppe for å dekke over forsøket på å skjære i velferdsytelsene.

Stoltenberg har prøvd seg på å angripe sykelønnsordningen en gang tidligere, i 2006. Den gang satte LO ledet av Gerd Liv Valla en effektiv stopper for angrepet. Nå må vi brette opp ermene igjen, den utenomparlamentariske venstresiden, fagbevegelsen, venstresiden i Ap og SV må finne sammen og stoppe høyreoffensiven. For SV bør denne saken bli ett være eller ikke være i forhold til regjeringdeltagelsen. Som siste utvei bør SV seriøst vurdere å felle regjeringen på denne saken, det vil styrke SV dersom de viser at de tar på seg ansvaret med å forsvare arbeidsfolks rettigheter i den rød-grønne regjeringen.

Marcos Amano

GMO: Mirakelløsning på matvarekrisa?	4
Hvem eier fisken i havet?	6
Muligheter for en multipolar verden	10
NATO på ville veier	14
Storby LO: Ikk rør sykelønnsordningen	17
Arbeidsløyse i historisk perspektiv	18
Aksjeselskapet	22
Begrepet: sannhet	25
Naturlovar, økologi og marxistisk verdisyn	26
Trønderske høvdinger	30
Nytt om krigen	32
Bokomtale: Sosial rettferd	34
Den røde chaiselongen	38
Bokomtale: Ved ei grense....	39
Ytring: Renset for fakta	42

SOSIALISTISK fremtid

Sosialistisk fremtid,
Boks 131, N-5804 Bergen

socialistiskfremtid@bevegelsen.no

Redaksjon:
Marcos Amano, Jan Selmer Methi og
Aslak Storaker.

Layout:
Jan Selmer Methi

Forside/bakside: Marcos Amano

Redaksjonen avsluttet: 17.12.2009

Opplag: 700
Trykk: Designtrykkeriet

ISSN 1503-6537

Dødelig privatisering

Tre forskere har publisert en empirisk undersøkelse i The Lancet som påviser at dødstill i de tidligere østblokklandene fra 1989 til 2002 henger sammen med graden av privatisering. I de landene som gjennomgikk de raskeste privatiserings- og liberaliseringsprosessene økte antall dødsfall med hele 42 % og arbeidsledigheten blei tredobla mellom 1991 og 1994. I de landene som blei privatisert i et sakte tempo gikk dødsfallene opp med "bare" 10 % og arbeidsledigheten økte med 2 %. Fra 1988 til 1994 sank forventet levealder i Russland med hele sju år for menn og tre år for kvinner.

forskning.no

USAs økonomi i krise

I USA økte registrert ledighet i august med 466 000 personer til 14,9 millioner, tilsvarende 9,7 % av arbeidsstyrken. I tillegg arbeider 9,1 millioner ufrivillig deltid og 2,1 millioner har falt utenfor statistikken fordi de ikke har søkt jobb de siste fire ukene. Den registrerte arbeidsledigheten i USA steg videre til 10,2 prosent i oktober. USA sliter videre med en statsgjeld som har vokst til svimlende 12 000 milliarder dollar og har et budsjettunderskudd på over 1 000 milliarder dollar. Hvis Obama i tillegg skal følge opptrappingsønskenene til USAs øverstkommanderende i Afghanistan vil forsvarsbudsjettet måtte økes med ytterligere 50 milliarder dollar. Samtidig viser nye undersøkelser at hele 50 millioner US-amerikanere sier at de sliter med å skaffe seg nok mat til å spise seg mette.

E24/Oljekrise/Dagbladet

forskning.no

Dårlige kår for afghanske kvinner

Åtte år etter invasjonen er det fortsatt under halvparten av jentene som fullfører

"Det bolivianske folket har vist at det er mulig å endre landet gjennom valg, og med en demokratisk og kulturell revolusjon; nå har Bolivia åpnet veien for å sette den nye grunnloven i kraft, akselerere endringsprosessen og diskutere sosialisme." - Evo Morales etter han ble gjenvalgt som president for fem nye år med et absolutt flertall av stemmene i valget 6. desember.

grunnskolen, og svært få som tar noen videre utdanning. I et flertall av alle inngåtte ekteskap er jenta under 16 år og gifter seg mot sin egen vilje. Mange høyt profilerte kvinner har blitt snikmyrda de siste årene, uten at drapsmennene har blitt dømt. Vold og voldtekt av kvinner er svært utbredt, men myndighetene er lite interessert i å etterforske og straffe denne typen forbrytelser. «Politi og dommere anser vold mot kvinner som legitimt,» sier menneskerettighetsaktivisten dr. Soraya Sobhrang til HRW. Både Taliban og de fundamentalistiske delene av quislingregjeringa har styrka seg de siste årene.

Human Rights Watch

Redusert avskoging

De avskogede områdene i brasiliansk Amazonas er mindre enn på 20 år. Tallene for i år viser en nedgang på 45 prosent i forhold til i fjor. Dette er det laveste tallet siden målingene startet på 1980-tallet. 7000 kvadratkilometer regnskog forsvant i de siste 12 måneder, mot 12.900 kvadratkilometer året før. Brasils miljøvernminister Carlos Minc tilskriver Norges bidrag til Amazonasfondet en del av æren for at avskogingen har avtatt. Fallende priser på storfekjøtt og soya, aktiv innsats fra de brasilianske myndighetene og den internasjonale økonomiske krisa har også bremsset avskogingskreftene. Rasing av de tropiske skogene står for 15-20 prosent av verdens totale klimagassutslipp. Reduksjonen i utslipp i Brasil tilsvarer 216 millioner tonn CO₂.

Regnskogsfondet

Kina styrker posisjonen i Afrika

På et Kina-Afrika samarbeidsmøte i Egypt i november, der 50 afrikanske stater var representert, lovet Beijing nye utviklingsslån og gjeldsslette. Det skal settes av seks milliarder kroner til et fond for lån til små- og mellomstore afrikanske bedrifter, og Kina varsla at de gradvis vil innføre nulltoll på 95 prosent av varene fra de minst utviklede land i Afrika som Kina har diplomatiske forbindelser med. Det er imidlertid spesielt på handelssiden at Kina begynner å utfordre EU og USA i Afrika. Ifølge kinesiske aviser utgjorde den bilaterale handelen mellom Afrika og Kina nesten 660 milliarder kroner i fjor. Det er en vekst på 45 prosent på ett år.

Bistandsaktuelt

Gjenvalg i Bolivia

Bolivias sittende president Evo Morales blei gjenvalgt med over 63 prosent av stemmene i valget i desember. Det ser også ut til at presidentens parti, Bevegelsen fram mot Sosialismen, vil få to tredjedelers flertall i kongressen. Morales, som fikk miljøutmerkelsen "Verdenshelt av Moder Jord" av FNs generalforsamling tidligere i år, vil fortsette politikken sin med å øke statens andel av økonomien og omfordele rikdommene i landet til fordel for de fattige. Bolivia antas forøvrig å ha den høyeste økonomiske veksten i Latin-Amerika.

NRK / Herald Tribune

GMO: Mirakelløsningen

Av: Elisabeth Helseth, Hanna Christophersen,
Odilia Haussler Melbøe, Benedicte Walentin Moe,
Nina Rose og Robert Ocheing

GMO er en genmodifisert organisme som har fått e dret arvestoffet sitt ved hjelp av genteknologi. Formålet med dette er å gi organismen, for eksempel en plante, nye og ønskede egenskaper som gjør det mulig å sette arvestoff sammen på nye måter og overføre DNA mellom organismer. Slik kan man overføre egenskaper, som ikke kan skapes naturlig, mellom arter. Et eksempel er om man tar et gen fra en jordbakterie og overfører dette til mais, slik at maisen begynner å produsere insektgift. I dette tilfellet vil både selve maisen, maismelet og cornflakes laget av den genmodifiserte maisen, bli betegnet som GM-produkter.

Et av de mulige anvendelsesområdene for genmodifiserte organismer er genmodifisert mat. Det argumenteres for at genmodifisert mat gir økte og sterkere avlinger, og at de kan være tilpasset for eksempel tørke. (Noe som rapporten *Failure to Yield* som ble gitt ut i mars 2009 av Doug Gurian-Sherman fra Union of Concerned Scientists tilbakeviser.) Videre hevder noen at genmodifisert mat har høyere næringsinnhold, bedrer smak, konsistens og utseende på maten. Slik argumenterer GMO-entusiaster for at GMO er en del av løsningen på verdens matvareproblemer, og at GM-mat er det som må til for å fø en verden der altfor mange sult. I tillegg hevdes det at GMO kan ha positive miljømessige virkninger. Eksempler på dette er økt motstand mot ugress og insektangrep, noe som kan lede til mindre bruk av sprøytemidler. Man kan også oppnå lavere avhengighet av gjødselprodukter og bruk av mikroorganismer i opprenskning og kontroll av forurensning

Men realitetene rundt GM-produksjon i dag er at det i hovedsak produseres fire arter til eksport. Disse artene er soya, mais, bomull, og oljevekster. Og i hovedsak har de frøene som brukes i disse produksjonene fått endret sitt arvestoff for å bli resistente mot sprøytemiddel og insektmiddel. Noe som innebærer at bønder som bruker

genmodifisertefrø i dag stort sett vil bruke mer sprøytemidler enn bønder som dyrker konvensjonelt uten gmo-frø.

I dag er det fire land som dyrker 86 % av verdens GM-avlinger; USA, Argentina, Brasil og Canada. Det er kun seks selskaper som i hovedsak kontrollerer all GM-produksjonen og disse er Monsanto, DuPont, Syngenta, Bayer, Dow og BASF. Dette skaper en situasjon hvor makt og penger er rådende for hvor, hvordan, hvorfor og hvem som produserer og tjener på GM-produksjon. Dette går blant annet ut over bønder i land der det dyrkes genmodifisert mat, for eksempel i Brasil eller Canada.

Forskning fra International Assessment of Agricultural Science, Technology and Development (IAASTD) hvor 400 forskere har sammenfattet kunnskap om GMO over fire år viser at GMO er kontroversielt. Det finnes mange ukjente risikoer, det oppstår varierende eller til og med synkende avlinger, patenter fører til eierkonsentrasjon, kostnader øker for bønder og lokale praksiser og tradisjoner undermineres. I tillegg svekkes bønders rettigheter dersom de utsettes for genforurensning.

Monopolisering og skjeve maktforhold

GMO-produksjon kan ha negative effekter på samfunnsmessige forhold i land i Sør. Det er viktig å protestere mot en industri som fremmer et skjevt maktforhold mellom multinasjonale selskaper i Nord og fattige bønder i Sør. Produksjon av GM-mat representerer en industri hvor patenter på såfrø er med på å opprettholde urettferdige maktstrukturer. Dette er problematisk i forhold til land i Sør som i stor grad mister kontroll over egne ressurser. Teknologien og makten er plassert i Nord, mens res-

sursene og konsekvensene av prøving og feiling i en ung og lite utviklet industri skjer i Sør. Dette kan også trekkes ned på individnivå, der det finnes mange eksempler på bønder i Sør som havner i avhengighetsforhold når de låner penger for å kunne kjøpe landbrukspakken som agroselskaper presenterer å være løsningen på deres problemer. I India kan produks-

Det kan også ses som et miljøproblem at GM-avlinger monokultiveres. Monokulturer er en trussel mot det naturlige og rike biologiske mangfoldet.

jonen av GM-bomull være en av årsakene til problemet der fattige bønder i begår selvmord på grunn av den uholdbare gjelden de får ved å låne penger av lokale lånehaier for å kunne kjøpe landbrukspak-

kene som store agroselskaper som Monsanto introduserer. Situasjonen blir særlig håpløs hvis avlingene svikter og når bøndene ikke lenger har kontroll over egne såfrø, men må kjøpe nye frø hver sesong.

GM-produksjon kan også føre til utkonkurrering av produksjon av råvarer. Utviklingsland er ofte i stor grad basert på en råvareøkonomi, og vil bli rammet hardt av en slik konkurranse. Bønder i Sør opplever eksempelvis at deres produksjon av kokosnøtpalmer, som er en viktig kilde for oljer brukt i fremstillingen av såpe, har blitt utkonkurrert av genmodifisert raps, som også brukes til såpeproduksjon. Dette er med på å skape enda større skeivhet i handelsforholdet mellom utviklingsland og vestlige land, siden genproduksjon på denne måten påvirker råvareprisene og stiller utviklingsland i en svakere posisjon i verdenshandelen. Argumenterer man for at handel skal være rettferdig, eller at handel er veien å gå for å skape økonomisk utvikling i fattige land, kan man ikke godta strukturer som opprettholder handel på slike urettferdige premisser.

Trussel mot det biologiske mangfoldet

En annen faktor i forhold til GM-frø er at spredningen av frøene er ukontrollerbar.

på matvarekrise?

Der genmodifiserte planter dyrkes kan bønder utsettes for genforurensing gjennom f.eks. spredning av gmo-pollen med vinden. En bonde som dyrker avlinger uten GMO vil kunne erfare at vind og pollenbærere sprer GMO fra nærliggende landbruksarealer hvor GM-mat dyrkes. Det finnes flere eksempler på at store agroselskaper som Monsanto finner spor av sine patenterte GM-frø i avlingene til lokale bønder, og saksøker bøndene som ikke har betalt lisens for å bruke GM-såfrø... Stikk i strid med logikken om at forurenser betaler. Slik GMO-spredning virker også inn på forbrukere, fordi folk ikke kan vite om maten de kjøper faktisk er fri for GMO. Norges Veterinærinstitutt kan fortelle at halvparten av både matvarene og dyreføret som de analyserer i forbindelse med norsk mattrygghet, inneholder spor av GMO. Dette er et tankekors ettersom GM-mat er forbudt i Norge. Teknologien rundt GMO er også usikker. Det er blitt gjort lite forskning på giftproduserende planter, og helseeffektene disse har på mennesker på lang sikt. Noen forskere mener å ha funnet en sammenheng mellom økt konsum av GM-mat i Australia og USA, og det stigende antallet allergikere i disse landene.

Det kan også ses som et miljøproblem at GM-avlinger monokultiveres. Monokulturer er en trussel mot det naturlige og rike biologiske mangfoldet. Mange bønder i utviklingsland sitter også på uvurderlig kunnskap om egne såfrø. Det er viktig at denne kunnskapen og det biologiske mangfoldet ikke går tapt til fordel for GM-frø. Ved å kunne dyrke flere ulike avlinger blir bøndene mindre sårbare i forhold til klimaendringer, ettersom de slik sett har flere alternativer å falle tilbake på dersom en avling slår feil. I tillegg kan unaturlige nye egenskaper hos planter få dramatiske konsekvenser for lokale økosystemer og ødelegge den økologiske balansen. Man kan se på det som positivt at en plante produserer egen insektgift for å få ned

mengden sprøytemidler. Samtidig kan jo dette også føre til at insektene tilpasser seg og blir motstandsdyktige, slik at resultatet på sikt dermed blir økt bruk av sprøytemidler.

Eksempel Mexico

Mexico som kalles maisens vugge har 59 kjente maissorter, og et biologisk mangfold av tusener maisvarianter som kan erstattes til fordel for store jordbruksselskapers genmodifiserte maistyper. I 2001 og i 2004 ble det i mexicanske fjellandsbyer oppdaget GMO-forurensing av lokale maissorter. Dette var oppsiktsvekkende, fordi det da var forbudt å dyrke GMO i Mexico. Det er mulig at spredningen har skjedd gjennom at bønder har plantet mais fra USA istedenfor å spise den. Her kan man se hvor viktig det kan være å protestere også mot import av GM-mat, noe som har vært lovlig i Mexico. Importen har kommet etter frihandelsavtaler med USA,

Mange bønder i utviklingsland sitter også på uvurderlig kunnskap om egne såfrø. Det er viktig at denne kunnskapen og det biologiske mangfoldet ikke går tapt til fordel for GM-frø.

noe som er med på å illustrere at ujevne maktforhold rundt handel kan påvirke lokal matsikkerhet. Slik handler det heller ikke bare om biologisk mangfold, men også om selvbestemmelsesrett over egne såfrø og meningen som ligger i å dyrke disse sortene for mennesker i Mexico. Den meksikanske regjeringen avgjorde 6. mars 2009, mot folkelige protester, at den tillater planting av GM-mais. I landet blir 1,2 millioner mais-tortillaer spist hver dag som tilsvarer 12 per person. Dette illustrerer hvor viktig mais er for det mexicanske kostholdet og hvor viktig det er at det mexicanske folket får beholde makt over egen hverdagsmat.

Føre-var-prinsippet

Det ligger på nåværende tidspunkt flere søknader inne hos departementet, for å få innført genmodifisertevekster til Norge. To av disse er GM-maislinjene T25 og NK603, begge resistente mot sterke sprøytemidler. Maislinjen NK603 tåler å bli sprøytet med glyfosat. Bare små mengder glyfosat er svært giftig for mennesker og dyr. I tillegg tåler maislinjen T25 det helseskadelige sprøytemiddelet glufosinat-ammonium. Dette er forbudt å bruke på mais, både i Norge og Europa, fordi det kan gi akutte og kroniske skadevirkninger hos pattedyr og mennesker (på hjerne, forplantningsevne og foster). Det er etisk uakseptabelt å åpne opp for import av produkter som det av miljø- og helsemessige årsaker er forbudt å dyrke i Norge.

Det er mange grunner til å være kritisk til GM-mat. Et av de viktigste argumentene for å hindre innføring av GM-mat og GM-produksjon i Norge, er føre-var-prinsippet. Ser man på de ulike aspektene rundt GMO, fra genforurensing og miljøkonsekvenser til maktstrukturer som skaper skeiv fordeling i en allerede skeivt fordelt verden, og usikker teknologi med uante helseeffekter, kan man si at det er utrolig viktig å vite mer om GMO før man slipper denne teknologien løs. For der er faktisk ingen vei tilbake. Biologisk mangfold som eventuelt forsvinner og forstyrrelser i økosystemer, med planter som blir forurenset av genteknologi, kan ikke gjenopprettes senere dersom GMO viser seg å være et feilsteg. Noe mye tyder på det er.

Artikkelforfatterne er medlemmer av gmo-utvalget i Utviklingsfondets ungdomsorganisasjon Spire

Av Svein Johansen

Naturressursene er i økende grad blitt overført fra fellesskapet til private. I jordbruket skjedde dette for mange hundre år siden ved at kongen delte ut parseller til sine embetsmenn og andre. De norske oljeressursene kontrolleres fortsatt av staten, mens utvinningstillatelsene tildeles etter søknad for hvert borefelt. I fiskeriene pågår det nå en sterk kamp om privatisering av adgangen til å hauste ressursene som i prinsippet fortsatt eies av "det norske folk i fellesskap" som det er formulert i Havressursloven.

Fra gammelt av har det vært slik at fisken i havet har blitt betraktet som en allmenningsressurs som enhver norsk statsborger hadde en medfødt rett til å hauste av, noe som også bekreftes av kongelige gavebrev helt tilbake til Magnus Berrføtt-sønnene på 1100-tallet. Fisken blei først en privat eiendom *etter* at den var fisket, og da som *fiskerens* eiendom. Så lenge fisken gikk i havet, var den i henhold til gammel allmenningsrett kun gjenstand for en *kollektiv haustingsrett*. Denne kollektive haustingsretten kunne naturligvis ikke selges og heller ikke kjøpes. Også dagens lovverk slår fast at fiskeressursene i havet er folkets eiendom (Deltakerloven og Havressursloven). Så lenge allmenningen består, er den utnyttbar av enhver norsk statsborger som gjennom sitt "medlemskap" i staten Norge også er medlem av den norske fiskeriallmenningen.

Er man medlem av en allmenning, følger automatisk en likeberettigelse til å hauste av allmenningsressursen i forhold til alle andre allmenningsmedlemmers haustingsrett.

Men i den praktiske virkelighet vil hensynet til å beskytte ressursen mot *overbeskatning*, lett kunne komme i konflikt med hensynet til allmenningsmedlemmenes likeberettigelse vedrørende haustingsretten. Fisket må derfor reguleres og ressursene forvaltes, slik at de bevares intakt og at fisket kan foregå innen økonomisk lønnsomme rammer. Haustinga kan for eksempel reduseres gjennom reguleringer som fiskeridirektoratet gjennomfører av turordninger, kvoter, tidsavgrenset hausting og lignende, men slik at haustingsavkortninga skjer utfra et likebehandlingsprinsipp.

Til denne reguleringa trengs beskatning-

sregler. Slike regler kalles vanligvis *forskrifter* for fisket som vedtas av fiskeridepartementet. Forskriftene skal sjølsagt være i tråd med de lover stortinget har vedtatt for beskatning av fiskeressursene,

rutter seg som hauster av ressursene. Jeg vil hevde at forskrifter om konsesjonstildeling i fisket reelt sett fører til *utestengning*, og at disse da nødvendigvis er i strid med lovverket og prinsippet om den

Hvem eier fi

og det samme skal *praktiseringen* av forskriftene være. Lovtekstene har vanligvis ei generell form mens forskriftene utformes svært omstendelig – trolig for å unngå mistolkinger. Men resultatet av denne språklige omstendelighet kan ofte bli et villniss av ord det ikke alltid er like lett å trenge gjennom. Man kan derfor ikke uten videre ta for gitt at loven og forskriftene – og praktiseringen av dem – alltid stemmer overens.

Slike regulerende forskrifter finnes oftest i forbindelse med regulering av kvoter (for eksempel årlige totalkvoter, og individuelle kvoter, dvs. fangstmengde pr. båt). Men en annen vanlig måte å ivareta allmenningsressursen på er gjennom konsesjonsordninger. Mens kvoter regulerer mengden som kan fiskes, vil konsesjoner regulere adgangen til å fiske overhodet. Dette kan fort bringe oss inn i et uføre. Tenkningen bak synes å være at enkelte individer gis en representasjonsstatus i forhold til de øvrige allmenningsberetigetenes haustingsrett. Sjøl om den konsesjonsbetingete haustingsretten bare kommer konsesjonsinnehaveren til gode reint økonomisk, så skal likevel fellesskapets interesser være ivaretatt gjennom en slags (mystisk) representasjonsrett som konsesjonsinnehaveren oppebærer i kraft av konsesjonstildelingen. (Problemet er at individets interesse for å fylle egne lommer overstiger langt interessen for fellesskapet). Adgangen til en kollektivt eid ressurs er da avhengig av hvordan – eller om – det enkelte individ har anledning å rek-

allmenne haustingsretten.

De problematiske konsesjonene

Det eneste argumentet for at konsesjonssystemet ivaretar allmenningsmedlemmenes haustingsrett, måtte ligge i at konsesjonsinnehaveren betaler til fellesskapet en del av den økonomiske fordelen konsesjonspapiret representerer enten generelt over skatteseddelen eller gjennom en spesiell ressursavgift. I oljepolitikken har dette vært ei god løysing – mest kanskje fordi dette også var den eneste brukbare løysinga sett fra statens og fellesskapets side. I fiske vil en konsesjons- eller ressursavgift lett bli en utgående avgift fra et privat regnskap hvor avgiftspengene fort vil fordufte på veien tilbake til fellesskapet, og jeg våger den formodning at når disse avgiftspengene går inn i statskassa, vil de ikke umiddelbart finne veien til de allmenningsberettigede som konsesjonstildelinga fratok haustingsretten til.

Skal dette ressursavgiftssystemet ha en økonomisk fornuftig begrunnelse utover å begrense ressursuttaket, må de allmenningsberetigete, som gjennom et konsesjonssystem skyves ut av haustingsdeltakelsen, finne en vel så lønnsom jobb i en annen sektor/yrke. Dette synes ikke å være helt enkelt i dag hvor arbeidsvederlaget innen fiskerier er minst like god som i andre næringer.

Altså: Der hvor administrering av allmen-

ningsressursene ikke frambyr noe godt alternativ til konsesjonstildeling – som for eksempel i oljenæringa – må konsesjonssystemet, kombinert med skattlegging/avgiftsbelegging kunne anbefales som

fram mot "øvrigheta" er ikke umiddelbart opplagt ved en eventuell rettstvist.

Strukturering av fiskeflåten – omfordeling av fellesressurser.

i maksimalkvotegruppa. Til gjengjeld var den åpen for alle og kunne tjene som ei rekrutteringsordning, mens den andre gruppa var ei lukka gruppe: her kom ingen nye inn unntatt at de kjøpte seg inn, dvs.

kjøpte seg ei kvote fra andre fiskere. Men opplegget med ei åpen og ei lukket gruppe viste seg etter hvert å være et lurt opplegg fra myndighetenes side for å få i gang prosessen med kjøp og salg av kvoterettigheter. Fartøyskvotegruppa var – som nevnt – ei lukket gruppe med adgangsbegrensning til, og den garanterte fartøyskvota blei plutselig et knapphetsgode og en verdi i seg sjøl (mot til nå gratis) som det fort bygde seg opp et marked for og en pris rundt. I de første årene etter at maksimalkvoteordninga var etablert, er det mange båter i denne gruppa som presses ut av fisket grunnet håpløse driftsforhold og derav manglende inntekter fra fisket..

Isken i havet?

en brukbar måte å sikre folks tilgang til allmenningsverdiene. For øvrig bør folks haustingsrettigheter søkes ivaretatt på annen måte.

Det vil trolig for de fleste føles mest tilfredsstillende at opparbeiding av inntekt skjer gjennom deltaking i arbeid og produksjon og ikke gjennom offentlig stønad basert på offentlige inntekter (skatter og avgifter). En undersøkelse om kvotesammenslåinger (strukturering), viser ingen gevinst vedrørende bearbeidelsesgevinst pr. kg fisk ved kvotesammenslåinger, noe som tilsier at det ikke ligger noen samfunnsmessig gevinst i verdiskaping ved stordrift. Tilbake står bare en unødig konsentrasjon av kollektive verdier på private hender. Når loven sier at fiskeressursene er folkets eiendom, kan ikke forskriftene og praktiseringen av dem falle slik ut av vi de facto opplever ei *privatisering* av fiskeressursene. Det ville i så fall være rettsstridig.

Hvis man mener at en slik rettsstridig privatisering har funnet sted, er det duket for en rettstvist hvor enten stortinget kan gå inn og presisere og innskjerpe loven, eller domstolene må avgjøre hvordan loven skal forstås. Men dette forutsetter imidlertid våkne medlemmer av den fiskende allmue som er resurssterke nok til å ta kampen opp mot et tilsynelatende overveldende forvaltningsbyråkrati beskyttet av et komplisert og gjennom år påbygd forskriftsregelverk som i tillegg har mye politisk makt i ryggen. Sjansen for å vinne

I den offentlige debatten brukes "nødvendig strukturering av fiskeflåten" som et verdinøytralt begrep, senest av fiskeriminister Helga Pedersen, som i valgkampen brukte begrepet nærmest som et synonym for "modernisering av fiskeflåten". Men strukturering av fiskeflåten betyr omfordeling og konsentrasjon av rettighetene til å hauste av fiskeressurser stortinget har slått fast tilhører folket i fellesskap. Det er disse haustingsrettighetene som har dannet grunnlaget for bosettinga langs kysten, men som nå kjøpes opp og konsentreres på stadig færre hender og steder med den følge at arbeidsplasser forsvinner og folketallet reduseres i rekordtempo på kysten.

Da dagens kvotesystem blei innført i kystfiskeflåten (vedtatt i 1989 og innført året etter), blei alle merkeregistrerte fiskebåter delt inn i to nesten tallmessig like store grupper. Den ene gruppa – som etter hvert fikk navnet "gruppe 1" eller "fartøyskvotegruppa", blei tildelt ei garantert fartøyskvote etter prinsippet "en båt – e i kvote". Den andre gruppa – "gruppe 2" eller "maksimalkvotegruppa", fikk tildelt ei felleskvote med ei maksimalkvote pr. fartøy. Summen av maksimalkvotene i gruppe 2 var langt større enn selve felleskvota, slik at fartøyene som havnet i denne gruppa måtte fiske "for livet" for å berge mest mulig av maksimalkvota før felleskvota blei tatt og fisket på denne kvota blei stoppa. De enkelte maksimalkvotene var også langt mindre enn de garanterte fartøyskvotene. Det var derfor ikke særlig lukrativt å havne

Hvilke båter som i starten på 1990 fikk fulle kvoterettigheter og hvilke som ikke fikk, er også ei eventyrprega historie. Kriteriet for å få fulle rettigheter blei relatert til fartøysfangstmengde i ett av årene 1987, 1988 og 1989 – år preget av kobbeinvasjon og nokså håpløse fangstforhold i fjorder og kystnære strøk, spesielt i Nord-Norge, og spesielt noe som rammet de mindre båtene.

Ett av disse årene blei altså avgjørende for om fiskerens fartøy skulle få kvoterettigheter til å leve av i 1990 og framover. Et viktig krav til en rettsstat er at borgerne skal kunne forutberegne sin rettsstilling. Dette krav blei uten videre føyet tilside i og med at ordninga først blei gjort kjent i ettertid og med tilbakevirkende kraft. Fremdeles står ordninga ved lag, men siden det nå er gått ca 20 år siden 1987 – 1989, vil det i praksis si at kvoteoppnåelse i gruppe 1 (fartøyskvotegruppa) bare kan oppnås gjennom kjøp av kvote.

Privatisering av fiskeressursene

I og for seg er kjøp og salg av kvoter ikke allverdens tragedie så lenge en fisker bytter en kvoterettighet mot en sum penger fra en annen fisker. Verre blir det når flere fiskere selger fra seg kvoterettigheter på en slik måte at det fører til konsentrasjon av rettigheter. Og i kortversjon kan vi si at det er her begrepet "strukturering" kommer inn. "Strukturering" betyr i praksis at man forlater prinsippet en båt – ei kvote og tilla-

Fra gammelt av har det vært slik at fisken i havet har blitt betraktet som en allmen-
ningsressurs som enhver norsk statsborger hadde en medfødt rett til å hauste av, noe
som også bekreftes av kongelige gavebrev helt tilbake til Magnus Berrføtt-sønnene
på 1100-tallet.

ter oppsamling av flere kvoter pr. båt – eller konsentrasjon av statsgaranterte kvoterettigheter på færre redere. Mulighetene for oppkjøp og konsentrering av fiskekvotene på færre hender har skjedd i ulik takt innenfor de forskjellige fartøygruppene. Mens rettigheten til sammenslåing av kvoter før 2003 stort sett var forbeholdt havfiskeflåten, bestemte fiskeriminister Ludvigsen fra Høyre at dette skulle tillates også innafor kystfiskeflåten for båter ned til 15 meter. I 2005 overtok Helga Pedersen fra AP som fiskeriminister. Hun beordret stopp i "struktureringa", la fram ei stortingsmelding om strukturpolitikken i fiskeflåten, og innførte struktureringa på nytt samt utvidet den til å gjelde båter helt ned til 11 meter (2007).

Muligheten til å samle antall kvoter pr. båt er begrenset. F.eks er det for båter innafor den minste lengdegruppa 16 – 11 meter som er med i strukturordninga, ikke tillatt å inneha en kvotemengde større enn tre ganger båtens opprinnelige kvotemengde, men det er ingen begrensninger i hvor mange fiskebåter en og samme person/rederi kan eie. Dette muliggjør også enorme konsentrasjoner i eierskap til fiskerettigheter – dvs. eierskap til haustinga av fisken i havet. Torbjørn Trondsen ved Norges fiskerihøgskole har påvist at 50 % av de norske fiskekvotene nå er konsentrert på ca. 100 rederfamilier. Kontroll med kapital er derfor blitt stadig viktigere i den markedsbestemte fordelingen av fiskerettighetene. Situasjonen i dag stimulerer også til at finansfolk kommer inn som bakmenn i fiskeflåten og hvor fiskere opptrer som stråmenn.

Et annet viktig spørsmål er om kjøpte kvoter skal være "evigvarende" eller "tidsavgrensende"

Myndighetene har vaklet i spørsmålet, men det foreløpige standpunktet er at kjøpte kvoter skal leveres tilbake til fellesskapet etter et visst antall år (foreløpig rundt 23 år), men dette er et spørsmål som vil henge sammen med de politiske maktforhold. Om det over tid skulle vise seg at det politiske Norge bestemmer at kjøpte kvoter skal være evigvarende, vil vi ha privatisert fiskeressursene i strid med stortingets vilje som gjennom fleire enstemmige vedtak i næringskomiteen har slått fast at fiskeressursene er hele folkets eiendom og at ingen privatpersoner kan gis eksklusive haustingsrettigheter mens andre

**Skal fiskeressursene i havet fortsatt være på det norske folks hender, er det viktig at fiskeriallmenningen holdes intakt uten å bli privatisert eller ødelagt som en allmen-
ningsressurs.**

utestenges. Men vi kan slå fast at vi er i siget mot fullt omsettelige kvoter og privatiserte fiskeressurser. Denne prosessen er kommet langt og den har pågått uten at det politiske Norge synes å ha brydd seg. Det dreier seg tross alt om vår nest største fellesressurs målt i eksportverdi, en ressurs som danner basis for bosettinga på kysten. Her synes forvaltningsprinsippet å ha vært at stortingets vedtak ikke behøver å etterleves, det er tilstrekkelig at loven sier at fisken skal være en fellesressurs og sånn og sånn, og så kan man lukke øynene, tie kritikken i hjel og la forvaltningsbyråkrattene og pengefolket gjøre resten på sin måte. Det er i strid med loven at markedet skal bestemme hvem og hvor i landet det skal fiskes. Dette skal være et resultat av politiske vedtaksprosesser.

Hvem bør eie fisken i havet

Skal fiskeressursene i havet fortsatt være på det norske folks hender, er det viktig at fiskeriallmenningen holdes intakt uten å bli privatisert eller ødelagt som en allmeningsressurs. Om så skulle skje, vil naturligvis den kollektive haustingsretten bli borte og de enorme rikdommer fisken representerer, ikke lenger være noe "det norske folk i fellesskap" eier og uten videre kan hauste av. Man bør derfor ha for øye at går man videre på den veg at kvoter kan kjøpes og selges, vil kravet vinne fram om at kvotene ikke skal tilbake til fellesskapet men forbli på kvotekjøpers hender "til evig tid" (som en privat eiendom). Dette kravet formuleres stadig sterkere fra "Fiskebåtredernes Forbund", som er organisasjonen til den norske havfiskeflåten.

Skulle dette skje må vi regne med at fiskeressursene havner på helt andre hender enn norske i en globalisert markedsøkonomi. Etter som kvoteprisene for hver salgsrunde har en tendens til å pådra seg stadig høyere pris, vil den "menige" kvinne og mann over tid ikke klare finanskostnadene ved kvotekjøp, og vil i praksis være utestengt fra deltakelse (som fiskebåteiere og rettighets-havere) av de "norske" fiskeressursene. At dette vil være en katastrofe for kysten (og for norsk økonomi), er så opplagt at det skulle være unødvendig å si noe mer om det.

Vi ser allerede at finanskapitalen slår til seg fiskerettigheter (kvoter) ved at den finansierer oppkjøp av båter med fiskerettigheter som en følge av den kjøp-og-salg-utviklinga som alt er i gang, og vi gjør klokt i å forutse konsekvensene av denne utviklinga i tide. Dette er noe vi ikke kan tillate oss å gamble med hvis vi ikke skal bli et meget fattig land og folk.

Uavhengig informasjon
om Latin-Amerika og Karibia.
albanytt.blogspot.com

300 nye samarbeidsavtaler

Toppmøtet for Den bolivarianske alliansen for det amerikanske kontinent (ALBA), avholdt medio desember i Havanna, var ramme for signeringen av nærmere 300 nye samarbeidsavtaler mellom Venezuela og Cuba, til en samlet verdi tilsvarende 3.2 milliarder dollar.

Avtalene er blant annet knyttet til kultursamarbeid, studentutveksling og modernisering av telekommunikasjons- og mediesektoren i de to landene. Opprettelsen av en felles transportflåte som i første fase vil ha 100 skip til disposisjon og et tostattlig selskap som skal fornye begge landene med fisk ble konkretisert på møtet. En rekke industrialiseringsprosjekter og prosjekter for å revitalisere cubansk jordbruk er også del av avtalen. Utvidelsen av tre cubanske oljeraffinerier, og opprustning av landets infrastruktur inngår også i planene.

En kredittlinje fra det oljerike Venezuela som gir landet anledning til å handle bl.a. klær, teknologi og jordbruksprodukter for et beløp tilsvarende mer enn 400 millioner dollar.

Den nye fellesvalutaen SUCRE, som gradvis skal erstatte dollartransaksjoner mellom de ni medlemslandene i ALBA-samarbeidet, ble også diskutert på møtet.

Vil erstatte statsbedrifter med arbeidereide kooperativer

Det cubanske kommunistpartiets avis Granma publiserte i november og desember en lang rekke leserbrev hvor det tas til orde for å la arbeiderne ved små, statlige produksjons- og servicebedrifter ta over disse virksomhetene selv.

Flere av innsenderne understreker at staten også i fremtiden må stå for utstedelse av lisenser, inspisere hygieneforhold (i tilfellet spisesteder), stå for engrossalg til kooperativene og at den må opprette og håndheve et adekvat skattesystem.

Gjennomgående argumenter mot at staten skal eie de små produksjons og servicebedriftene er at disse ofte preges av lav arbeidsdisiplin, nasking og dårlig varetilbud.

Også flere av regjeringens kommentatorer har de siste månedene tatt til orde for en gradvis avskaffelse av den «statssentrerte sosialismen» og å innføre en økonomisk modell hvor arbeiderne ikke er lønsmottakere, men medeiere og deler fortjenesten på lik linje; en modell som kan minne om Venezuelas «sosialisme for det 21. århundret».

I følge kommentator Luis Sexto i storavisen Juventud Rebelde kan det å lage en revolusjon sammenliknes med det å skrive en roman; først skriver man kanskje 400 sider, siden leser man gjennom og fjerner alt som ikke fungerer godt, og sitter igjen med et mesterverk på f.eks. 200 sider. Metaforen ble lansert i forbindelse med forslaget om å legge om småbedriftene til autonome, arbeidereide- og styrte virksomheter.

I det cubanske jordbruket står alt kooperativet sterkt som eierskapsform. Disse bedriftene bidrar med størsteparten av matproduksjonen i landet.

Den femte internasjonale?

På et møte for venstrepartier fra hele verden i Venezuelas hovedstad 19.-21. november oppfordret landets president Hugo Chávez til en offensiv for sosialistisk revolusjon i Latin-Amerika og verden.

Chávez viste til at den kapitalistiske krisen og krigstrusselen truer menneskehetens fremtid og at de bevegelsene som er villige til å slåss for sosialisme må koordinere sin virksomhet bedre. «Tiden er inne for å opprette Den femte internasjonale», sa Chávez.

Den venezuelanske presidenten er ikke den første som forsøker å samle den internasjonale, revolusjonære venstresiden. Den første internasjonale ble opprettet av Karl Marx i 1864, men kollapset. Den andre internasjonale ble opprettet i 1889, men brøt sammen da mange av medlemspartiene tok side for sine respektive regjeringer under den første verdenskrig. Den tredje internasjonale «degenererte under stalinismen» i følge Chávez, mens den fjerde internasjonale, opprettet av Leon Trotskij, aldri fikk masseoppslutning.

I følge Chávez må en ny internasjonale tolerere ulike synspunkter og bygges i ånden til store revolusjonære som Karl Marx, Frederik Engels, Clara Zetkin, Rosa Luxemburg, José Carlos Mariátegui og Leon Trotskij i tillegg til å inkorporere ideer fra Simón Bolívar og andre som slåss mot koloniveldet. Den bør også jobbe sammen for å etablere om en internasjonal minimumsplattform for Sosialismen for det 21. århundret, men bør være en allianse uten «ferdige lærebøker og pålegg, og hvor ulike synspunkter er velkomne», for å si det med den populære presidentens ord.

Venezuelaanalysis.com

Honduras: 1.600 barn døde etter militærkupp

Militærkuppet i Honduras, rettet mot landets legitime president Manuel Zelaya, som hadde gjennomført reformer rettet mot landets oligarki og meldt landet inn i det progressive ALBA-samarbeidet, har hatt dramatiske konsekvenser for sivilbefolkningen.

Kuppet, som ble gjennomført med dårlig skjult støtte fra Obama-administrasjonen i USA, skal blant annet ha ført til at 1.600 barn har dødd i følge Unicef.

1.8 millioner barn har også mistet et semester med skolegang som følge av at de fleste skoler er stengt, i følge samme kilde.

Tv-kanalen Univisión melder at 15 transseksuelle har blitt drept etter at diktaturet ble innført, som en følge av hatet og volden som preger hele landet.

Den nasjonale fronten for motstand mot diktatur oppfordrer til å ikke anerkjenne kuppregimets valgfarse, organisert i slutten av november 2009, hvor bare en tredjedel av befolkningen stemte og hvor alle kandidatene var tilhengere av regimet.

Narconews

The Shanghai Cooperation muligheter for en

Av Rick Rozoff

Felles energimarked

15. - 16. juni avholdt Shanghai Cooperation Organization (SCO) sitt niende årlige toppmøte i den russiske byen Jekaterinburg. Alle presidentene fra de seks medlemsstatene – Kina, Russland, Kasakhstan, Kirgisistan, Tadsjikistan og Usbekistan – var til stede sammen med representanter fra de fire observatørlandene – India, Iran, Mongolia og Pakistan. SCO er verdens største potensielle maktfaktor. De seks medlemsstatene dekker 60 % av Eurasias landmasse og befolkninga utgjør en tredel av menneskeheten. Tar en med observatørstatene dreier det seg om nesten halvparten av verdens befolkning.

Leonid Ivashov, tidligere øverstkommanderende for den russiske hæren, har beskrevet SCO som «det motsatte av Samuel Huntingtons teori om et uungåelig «sammenstøt mellom sivilisasjoner»... Det vi ser er konturene av en allianse mellom fem ikkevestlige sivilisasjoner – russisk, kinesisk, muslimsk, hinduistisk og buddhistisk.» BRIK-kvartetten (Brasil, Russland, India og Kina), verdens raskest voksende økonomier og største innehavere av gullreserver og utenlandsk valuta, holdt også sitt første toppmøte i Jekaterinburg den 16. juni. Tre av de fire BRIK-medlemmene og fire av de syv erklærte atomvåpenmakter i verden er medlemmer eller observatører i SCO.

På SCOs toppmøte i Shanghai i 2006 deltok presidentene i Afghanistan, Iran og Pakistan som observatører. Fotografier av Hamid Karzai, Mahmoud Ahmadinejad og Pervez Musharraf stående side om side med hverandre blei viktige både symbolsk og politisk. Den afghanske og pakistanske presidenten hadde fram til da begge beskyldt nabolandet for å være base for krefter som destabiliserte sitt eget land, og det hadde til og med vært spredte dødelige skyteepisoder mellom de to hærstyrkene. Iran var trua av muligheten for

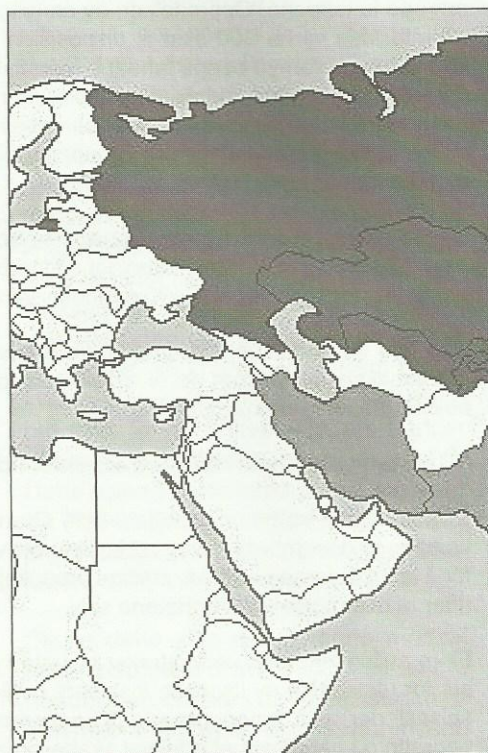
et militært angrep fra USA. Innvilgelsen av observatørstatus i SCO i 2005 og Ahmadinejads deltakelse på toppmøtene i 2006, 2007 og 2008 var en viktig hindring for at USA kunne gjennomføre eventuelle militære planer mot Iran. Å se de tre presidentene fra disse krigsherja eller krigstrua landene delta i et møte i en multinasjonal sikkerhetsallianse leda av Russland og Kina var et tegn på at SCO kan ha store muligheter for framtidig regional og global konfliktløsning.

Under toppmøtet i 2007 starta SCO diskusjonen om mulighetene for at medlemslandene kan etablere et felles energimarked. I løpet av 2007 hadde SCO iverksatt over 20 store prosjekter knytta til transport, energi og telekommunikasjon og holdt jevnlige møter om sikkerhet, forsvar, utenrikspolitikk, økonomi og bankvesen.

Lederne i medlemslandene benekter med jevne mellomrom at organisasjonen tar sikte mot å bli en militærallianse eller at de kan bli en direkte utfordrer til NATO. Det første stemmer nok, men det siste er mer usikkert. Den iranske analytikeren Hamid Golpira skreiv 20. november 2008 i Teheran Times at «Ifølge [Zbigniew] Brzezinskis teori er kontroll over Eurasia nøkkelen til global dominans, og kontroll over Sentral-Asia nøkkelen til å kontrollere Eurasia... Russland og Kina har fulgt nøye med på Brzezinskis teori siden de danna Shanghai Cooperation Organization i 2001. Tilsynelatende skal SCO bekjempe ekstremisme og sikre grensekontrollen i området, men sannsynligvis er det reelle målet å være en motvekt til USA og NATOs aktiviteter i Sentral-Asia.»

Shanghaigruppa

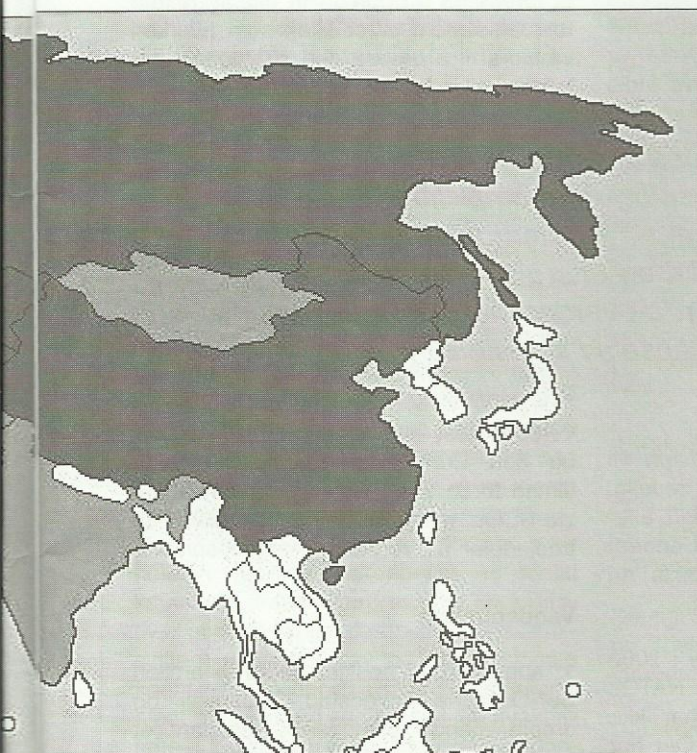
SCO springer ut av Shanghai Fem-gruppa som Russland, Kina, Kasakhstan, Kirgisistan og Tadsjikistan danna i 1996 for å sikre markering og sikkerhet av landeg-

rensene i et område av verden som var kasta ut i kaos på grunn av oppløsninga i Sovjetunionen. Medlemmene var også bekymra for de voldelige ekstremistbevegelsene som opererte i Usbekistan, Kirgisistan og Tadsjikistan. Disse ekstremistgruppene hadde opprinnelse fra USAs stedfortrederkrig i Afghanistan fra 1978 til 1992, som hadde fortsatt å spre seg over i de sentralasiatiske sovjetrepublikkene, slik som bakmannen Zbigniew Brzezinski hadde planlagt det. Når Usbekistan slutta seg til Shanghai Fem-gruppa i juni 2001 blei den formelt omgjort til Shanghai Cooperation Organization og hadde fra da av årlige møter mellom presidentene og statsministrene i medlemslandene.

Dette skjedde knappe tre måneder før terrorangrepene på USA 11. september. I oktober invaderte USA med allierte Afghanistan og etablerte militærbaser både der og i Pakistan, Kirgistan, Tadjikistan og Usbeki-

ration Organization multipolar verden

tan i mars 2005 og et lignende oppstandsforsøk i Usbekistan i mai samme år. Oppstanden i Kirgistan var den fjerde av de vestligstøttede «fargerevolusjonene» etter Jugoslavia i år 2000, Georgia i 2003 og Ukraina i 2004. På møtet i Kasakhstan vedtok SCO en uttalelse der det het at «...prinsippene om like rettigheter og gjensidig respekt, ikke-intervensjon i uavhengige staters indre anliggende, ikke-konfronterende dialog og konsensusbasert bevegelse i retning av å demokratisere internasjonale forbindelser, er noe som bidrar til fred og sikkerhet. [Statslederne i SCO] oppfordrer det internasjonale samfunnet til, uavhengig av forskjellige ideologier og sosial sammensetning, å skape et nytt konsept for sikkerhet basert på gjensidig tillit, felles gevinst, likeverdighet og samhandling...

En slik orden vil bli mer stabil og sikker hvis de anerkjenner prinsippene og standardene i internasjonal lov, og da særlig FN-charteret, som overordnede. I menneskerettighetsspørsmål er det viktig å konsekvent respektere historiske tradisjoner og nasjonale særegenheter hos alle folk, alle staters likeverdige suverenitet.» Det møteuttalelsen i realiteten slo fast var at en standardisert enkeltmodell for politisk, økonomisk, sosial, kulturell og etnisk utvikling og praksis, et parlamentarisk system utvikla på de britiske øyene og en konsumeristisk pseudo-sivilisasjon designa i Hollywood, ikke kan påtvinges de 88 prosentene av menneskeheten som lever utenfor den euro-atlantiske verden.

Det er imidlertid ingen tvil om at det er genuine strukturelle problemer med de politiske systemene i SCOs medlemsstater. Fem av de seks blei plutselig kasta ut i selvstendighet ved oppløsninga av

Sovjetunionen i 1991, og de tidligere sentralasiatiske sovjetrepublikkene var blant de som fikk merke de hardeste følgene av katastrofen. Sosialt sammenbrudd, økonomisk tilbakegang, væpna grensekonflikt og generell destabilisering er ikke optimale vilkår for å utvikle demokratiske politiske institusjoner.

På tide for NATO å forlate Sentral-Asia

I erklæringa fra 2005 sto det også: «Tatt i betraktning at den militære delen av antiterroristoperasjonen i Afghanistan er fullført, anser medlemsstatene i Shanghai Cooperation Organization det som nødvendig at medlemmene av antiterroristalliansen legger fram en endelig tidsplan for opphøret av bruken av infrastruktur og opphold av militærstyrker på territoriet til SCOs medlemsland.» I klartekst vil det si at USA og NATOs tilstedeværelse i Sør- og Sentral-Asia ikke lenger blei ansett som hensiktsmessig og at det var på tide for dem å dra.

7. juli 2005 utstedte Usbekistan en utkastelsesordre til de usanske militære som var stasjonert på basen Karshi-Khanabad, med beskjed om at tillatelse til å bruke basen hadde blitt gitt utelukkende for å styrte Talibanregimet i Afghanistan, noe som var gjennomført nesten fire år tidligere. 17. juli erklærte Kirgisistans nyvalgte president Kurmanbek Bakiyev at det var på tide for USA og NATO å trekke tilbake soldatene de hadde stasjonert i landet. 20. juli uttalte Tadsjikistans utenriksminister Talbak Nazarov at det var på tide for USA og deres allierte å sette en dato for å trekke de konvensjonelle troppene ut av Sentral-Asia, «ettersom situasjonen i Afghanistan har stabilisert seg», med særlig henvisning til bruken av den tadsjikiske militærflyplassen Kulyab og overflygning over tajikisk luftrom. Seinere samme måned inngikk Russland en avtale med Tadjikistan om å bemanne en militærbase i landet.

stan. SCO måtte nå håndtere USA og NATOs militære nærvær i medlemsstater og nærliggende områder. De lot imidlertid til å ha tiltro til at USAs mål var en begrensa militær operasjon for å hevne angrepene på USA og kanskje også å reparere noen av ruinene USAs klienter Mujahedin etterlot seg da de inntok Kabul i 1992. Under SCOs femte toppmøte i Kasakhstan i juni 2005 blei det klart at medlemsstatenes tålmodighet begynte å renne ut, da USA og NATO hadde oppnådd svært få av deres erklærte målsetninger og ikke vist noen tegn til å trekke de militære styrkene tilbake fra Afghanistan og de fire nabolandene.

USA og NATO hadde da iverksatt tre uprovoserte kriger i løpet av fire år – mot Jugoslavia i 1999, Afghanistan i 2001 og Irak i 2003. Men noe som gjorde flere SCO-medlemmer enda mer nervøse var den såkalte tulipanrevolusjonen i Kirgisis-

USAs utenriksminister Condoleezza Rice avviste SCO-erklæringa med at det fortsatt var masse terrorisme i Afghanistan og USA var nødt til å trene flere afghanske soldater for å få slutt på det. Dette er den samme holdninga Vesten fortsatt har nå fire år seinere, når krigen også har spredt seg for fullt til Pakistan. Washington var imidlertid så bekymra for militærinstallasjonene sine i Sentral-Asia at forsvarsminister Donald Rumsfeld dro på hastebesøk til Tadsjikistan og Kirgistan. Rumsfeld krevde forlengelse av leieavtalen for militærbasene. Myndighetene i Kirgistan og Usbekistan ga etter for truslene om mulige nye «fargerevolusjoner» og mulighetene for usansk økonomisk bistand og investeringer til de to landene, som i motsetning til Kasakhstan, Turkmenistan og Usbekistan ikke har store olje- og gassressurser.

I august 2005 holdt Russland, Kina, Kasakhstan, Kirgisistan, Tadsjikistan, Usbekistan, Armenia, Aserbadjan, Hviterussland, Ukraina og Moldova en felles «anti-terror»-øvelse i Kaspiahavet, med iranske utsendinger som observatører. Noen dager seinere avholdt Kina og Russland deres første felles militærøvelse noensinne. 10 000 soldater og bakke-, luft- og havfartøy deltok i det åtte dager lange «Fredsoppdrag 2005» i Øst-Russland og den kinesiske provinsen Shandong. I desember erklærte den daværende russiske øverstkommanderende Yuri Balujevski at «Vårt mål er å organisere slike flernasjonale militærøvelser [med både Kina og India] innen rammene til SCO.»

Det viktige resultatet av 2005-møtet var imidlertid den store interessen andre nasjoner viste for organisasjonens rolle og målsetninger. India gjorde det klart at de ønsket å spille en større rolle i organisasjonen og planla å søke om fullt medlemsskap. Pakistan og Iran la fram søknad om fullt medlemsskap, og Pakistans statsminister Shaukat Aziz sa tilmed at de ville vurdere å delta i en felles militærøvelse med Russland, Kina og India. Malaysia, Bangladesh, Hviterussland, Nepal, Tyrkia og Aserbajdsjan ga uttrykk for at de ønsket å samarbeide med SCO for å arbeide for felles interesser. Det blei oppretta en kontaktgruppe mellom SCO og Afghanistan, og offisielle kontakter blei oppretta med FN, EU, ASEAN (sydøstasiatiske land), CIS (post-sovjet-gruppe) og OIC (islamske land).

USA slår tilbake

Det tok ikke lang tid før USA gjorde sine mottrekk, og de begrensa seg ikke til å tviholde på basene sine i Sentral-Asia. De rettet seg mot den folkerikeste SCO-observatøren og landet som kan tippe vekstskåla ikke bare i regionen, men i hele verdens maktbalanse: India. 18. juli 2005 signerte USAs president George W. Bush og Indias statsminister Manmohan Singh en felles erklæring som tredde i kraft tre år seinere og ga støtte til at India kunne begynne med sivil atomhandel. Dette var et trekk som tok sikte på å skyve India bort fra videre samarbeid med Kina og Russland, til fordel for strategiske militære bånd med Washington sammen med Japan, Australia og Sør-Korea. India, en økonomisk stormakt med over en milliard innbyggere, er det landet som vil avgjøre hvorvidt SCO og tilsvarende organisasjoner i Latin-Amerika, Afrika og Midt-Østen vil lykkes i å bygge en demokratisk, fredelig, velstående og trygg verdensordning, eller de kan sørge for å forlenge den enormt urettferdige og ødeleggende makta de store vestlige statene har i verden.

Likevel har ikke SCOs toppmøte i 2005 vært uten innvirkning. USA og NATOs krigsherjinger fra 1999 til 2003 har ikke fortsatt å ramme nye nasjoner. Det har ikke vært flere vellykka «farge»-kupp i det tidligere Sovjet, sjøl om forsøk har blitt gjort i Hviterussland, Armenia og Moldova. Turkmenistans nåværende president, Gurbanguly Berdimukhammedov, deltok på toppmøtet i 2007, det gjorde også Afghanistans Hamid Karzai. I oktober 2007 vedtok SCO og Organisasjonen for Felles Sikkerhet (russiskdominert forsvarsallianse) en uttalelse om felles regional sikkerhet, og blei enige om en kollaborerende tilnærming til Afghanistan. Hviterussland og Sri Lanka har blitt innvilga status som «dialogpartnere» i SCO, noe som strekker organisasjonens innflytelse til både et reint europeisk land og et som ligger utenfor den eurasiske landmassen.

Ikke bare har etterkrigstidas vestligdominerte verdensorden, som blei kraftig utvida og forsterka når den kalde krigen tok slutt, møtt motbør fra et fornya Russland, en demokratisk og progressiv integrering i

Vestens mulighet til å diktere regler for økonomi, finans, handel, patentordninger, politikk og energispørsmål til resten av verden har begynt å kollapse av seg sjøl.

Latin-Amerika og nye organisasjoner som SCO, men Vestens mulighet til å diktere regler for økonomi, finans, handel, patentordninger, politikk og energispørsmål til resten av verden har begynt å kollapse av seg sjøl. Men de militære truslene har ikke blitt avskaffa. En tyrkisk analytiker skreiv i september i fjor at «SCO har insistert på nødvendigheten av en multipolar verden med en maktbalanse som kan trygge internasjonal sikkerhet. De har advart USA om at forsøk på å opprette et globalt rakettforsvarssystem er et tiltak som hverken vil bidra til å bevare den strategiske balansen eller hindre spredning av atomvåpen.» I september 2008 ga Rajab Safarev, leder for Russlands senter for nåtidige studier av Iran, uttrykk for at «Hvis Iran blir medlem av SCO vil organisasjonen bli den tredje mest innflytelsesrike i verden, nest etter de Forente Nasjoner og den Europeiske Unionen, kanskje tilmed foran EU... Hvis Iran blir medlem vil SCOs medlemsstater kontrollere to tredjedeler av verdens energireserver.»

Vendepunktet

1. august 2009 beskjøt georgisk artilleri Sør-Ossetias hovedstad Tskhinvali og drepte mange mennesker, deriblant et medlem av den russiske fredsbevarende styrken. Dagen i forveien hadde NATO avslutta en militærøvelse i Georgia, og usamerikanske tropper og utstyr befant seg fortsatt i landet. Seks dager seinere lanserte den USA-utdanna georgiske lederen Mikael Saakashvili en fullskala invasjon av Sør-Ossetia. Russiske styrker slo tilbake den georgiske offensiven, og den georgiske hæren som i årevis hadde motatt trening og utstyr fra Pentagon led et sviende nederlag. Krigen i Kaukasus var første gang et av USA og NATOs satte littregimer hadde kommet i direkte militær konfrontasjon med Russland. Det var også det første nederlaget som slo sprekker i Vestens tilsynelatende uovervinnelige stilling i verden etter den kalde krigen. I etterkant av Georgiakrigen noterte den russiske politiske analytikeren Andrei Areshev seg at «politiske konsultasjoner internt i SCO har blitt intensivert etter av augustkrisa i Kaukasus... Det vil bli sta-

Uavhengig informasjon
om Latin-Amerika og Karibia.
albanytt.blogspot.com

dig mer relevant å omgjøre SCO til en organisasjon som kan gjennomføre handlekraftige sikkerhetsløsninger etterhvert som urolighetene på det eurasiske kontinentet, som blir provosert fram utenfra, fortsetter å øke... Det vil bli mulig å tale om en konsolidering av de eurasiske landene rundt Moskva og Beijing. Dette vil være et nådestøt for utenlandske makters muligheter til å angripe Iran og gjøre en endelig slutt på USAs planer om å tegne landegrensene i Midtøsten og Sentral-Asia på nytt... Det kan forandre hele verdensordenen som blei forma etter sammenbruddet i Sovjetunionen.»

SCOs statsministermøte i Kaskhstan i oktober 2008 foregikk etter at verden var på vei inn i den største økonomiske krisa siden depresjonen på 30-tallet. På møtet sa Russlands statsminister Vladimir Putin at SCO ville innta en ny rolle for å takle den finansielle krisa, basert på prinsippet om horisontal integrering og komplementært samarbeid i stedet for den ineffektive «konkurransen» som Vesten hyller. Det er den hensynsløse og asosiale politikken som har styrka seg de siste tyve årene mens USA og deres allierte hadde nærmest fullstendig hegemoni i verden som har ført folkene over hele verden inn i økonomisk og sosial katastrofe. Irans viserpresident tok initiativ til at SCO skulle utarbeide et nytt bank-system uavhengig av de internasjonale finansinstitusjonene. Putin kommenterte blant annet at «Vi kan nå se klart svakhetene i politikken med finansielle monopoler og økonomisk egoisme. For å løse de nåværende problemene vil Russland ta del i arbeidet med å endre den globale finansstrukturen på en slik måte at vi er garantert stabilitet, velstand og framgang i verden... Verden opplever dannelsen av en kvalitativt annerledes geopolitisk situasjon, med framveksten av nye sentre for økonomisk vekst og politisk innflytelse.»

Vi er ved et skillepunkt der verdens sikkerhet og menneskehetens overlevelse står på spill. Den ene muligheten er å fortsette på den veien som har blitt fulgt fram til i dag, med den sterkeste rett og hver mann for seg sjøl uavhengig av konsekvenser. Den andre muligheten er et mer rasjonelt, rettferdig, fredelig og multiplart alternativ.

Oversatt og forkorta med forfatterens tillatelse fra www.globalresearch.ca av Aslak Storaker

Konflikt om ALBA-medlemskap i El Salvador

El Salvadors president Mauricio Funes, valgt som uavhengig kandidat, med støtte fra den tidligere geriljaalliansen FMLN, avviser medlemskap i Den bolivarianske alliansen for Latin-Amerika (ALBA), mens visepresidenten i landet, Salvador Sánchez Ceren sier at man fortsatt vurderer medlemskap.

«Vi kan ikke bare fortsette å debattere, nå må vi tydelig definere hva vi vil, og alternativet for Latin-Amerika er sosialisme», sa Sánchez Ceren under et møte i Venezuelas hovedstad nylig. President Funes grep da ordet og tok da avstand fra «sosialismen for det 21. århundret» og sin egen visepresidents uttalelse.

Funes' markering av synspunkter kommer i kjølvannet av militærkuppet i Honduras, som tolkes som en motoffensiv fra USAs side etter flere år med fremgang for revolusjonære bevegelser i regionen, og har ført til panikk for ytterligere militærkupp mot venstreorienterte regjeringer, særlig i Sentral-Amerika, hvor El Salvador befinner seg.

En rekke lokalkmyndigheter i El Salvador vil imidlertid ikke vente og har på eget initiativ gått inn i ALBA. Dette har gjort det mulig å gjennomføre viktige programmer mot fattigdom og å få kjøpt rimelig olje fra Venezuela.

Radikalisering i Uruguay

Etter at tidligere geriljasoldat, torturoffer og politisk fange José Mujica (74) vant valget i Uruguay i november, har han vært snart ute med å markere side i brennende konflikter i Latin-Amerika.

Særlig vakte det oppsikt at presidenten prioriterte å holde samtaler med Venezuelas president Hugo Chávez og Argentinas president Cristina Fernandez de Kirchner fremfor mer sentrumsorienterte statsledere under et nylig regionalt toppmøte i hjemlandet.

Den venstreorienterte Bredfronten, som Mujica representerer, fikk i løpet av de foregående fem årene til en synlig fattigdomsreduksjon i det 3.5 millioner store landet, som var en av verdens første velferdsstater.

Mujica regnes som mer radikal enn landets forrige president Tabaré Vázquez, men har overfor utenlandske investorer lovet å videreføre den rådende økonomiske politikken.

Oslo: Demonstrasjoner mot Nobelprisen til Obama

«Hent troppene hjem», var en av parolene til demonstrantene under USAs president Barack Obama sitt besøk til Oslo i forbindelse med tildelingen av Nobels fredspris.

Ironisk nok benyttet fredspristalen til å forsvare amerikansk voldsbruk. Han forsvarte beslutningen om å sende ytterligere 30.000 soldater til Afghanistan ved å betegne USAs militære tilstedeværelse som «nødvendig» og «rettferdig».

En av organisasjonene bak demonstrasjonene mot prisutdelingen var LO-Oslo, som representerer mer enn 125 fagforbund, til stede.

Demonstranter bar også paroler som krever frihet for de fem cubanske antiterrorforkjemperne som urettmessig sitter fengslet i USA («The Cuban Five») og opphevelse av USAs blokade mot Cuba.

NATO på v

Av Gunnar Garbo, Vigdis Hjorth,
Ivar Johansen og Arild Linneberg,
fra kampanjen Nei til nye NATO

Da vi fire var med på å starte kampanjen Nei til nye NATO i 1999, påviste vi hvordan alliansen uten demokratisk saksbehandling var forvandlet fra en forsvarspakt til en angrepsmakt. Til da hadde paktens artikkel 5 begrenset formålet til kollektivt forsvar mot fiendtlige angrep. Men det året gikk NATO selv til angrepskrig mot Jugoslavia i strid med folkeretten. Under krigen vedtok alliansen et strategikonsept som skapte militærpolitisk nyspråk. Uttrykket "ikke-artikkel-5-operasjoner" åpnet for militær intervensjon hvor som helst i verden. Kjell Magne Bondevik underskrev konseptet uten at verken Stortinget eller allmennheten hadde sett det.

De politiske lederne påstod at vi løy. "Ingen medlemsland ser for seg alliansen som en aktør utenfor Europa", erklærte regjeringen i St.meld. 36 (1999-2000). Men det var regjeringen som førte folket bak lyset. NATO-regjeringene tok attpåtil fra sine innbyggere den adgangen til å kritisere og opponere som de ville ha fått ved en parlamentarisk fundert ratifisering av det som i realiteten var en dramatisk endring av pakten. At Stortinget heller ikke var konstitusjonens vokter, er en sørgelig sak for seg.

Alliansen har nå startet arbeidet med et nytt strategikonsept. Det skal bli "den mest åpne og inkluderende prosess" NATO har gjennomført, vid rådslagning med "tenketanker, NGOer og andre internasjonale organisasjoner". Prosessen blir ledet av den nye generalsekretæren Anders Fogh Rasmussen og USAs tidligere utenriksminister Madeleine Albright. Begge har før gjort seg bemerket seg ved sine evner til å omgå sannheter med smidighet og bære lidelser påført andre med tålsomhet. Disse to skal oppfylle medlemslandenes "ønske om å leve i fred med alle folk og alle regjeringer", som det faktisk står i Atlanterhavspaktens første setning.

Men prosessen tar sikte på å styrke NATOs militære maktbruk i fremmede land. Ved lanseringen understreket daværende generalsekretær at strategien burde gjøre slutt på "tanken om en forskjell mellom sikkerhet hjemme og sikkerhet ute", trass i norske råd om "bedre balanse" mellom dem. De militærpolitiske innspillene tegner bildet av en verden full av farer. Madeleine Albright ramser opp "smittsomme ideologier, sviktende stater, farlige teknologier,

energi, etnisitet, vann og naturressurser". I følge The Washington NATO Project, som er et innspill fra NATOs førende stat, dreier trusselbildet seg også om "mørkere krefter, innbefattet terrorisme, organisert kriminalitet, korrupte regimer og radikale ideologier – særlig jihadist-visjonen om å befri den muslimske verden for vestlig påvirkning og gjenreise kalifatet." Her er det sivilisasjonskrig som truer i horisonten.

miljøforsømmelser, elektronisk sabotasje, biologisk og kjemisk forgiftning, organisert kriminalitet og sjørøveri" som trusler NATO-landene møter. En tidligere britisk utenriksminister tilføyer "ekstremisme,

Forsvarsdepartementet følger opp

Forsvarsdepartementet har samtidig utarbeidet et norsk strategiprojekt – "Evne til innsats". Ikke på noe punkt markerer det

villle veier

norske dokumentet evne til avvik fra strategien til USA. Også vi, når det blir krevet, taler på vegne av den vestlige verden: "Vestens relative maktposisjon kan gradvis svekkes – demografisk, økonomisk og ressursmessig". Konsekvensene kan bli store på grunn av "faktiske og potensielle konflikter som spenner fra Nord-Afrika, Midt-Østen og Kaukasus i vest, Irak og Iran til Afghanistan og Pakistan i øst." Norge skal derfor bidra til "internasjonal krisehåndtering" langt utenfor våre nærområder.

Begge dokumentene er opptatt av å løse problemer ved hjelp av militær makt, selv om nesten alle de truslene som blir nevnt best kan bli møtt med sivile tiltak. I likhet med Barack Obama er riktignok også de politiske lederne i Norge opptatt av at krigføringen må kombineres med fredsbygging. Men som Leger Uten Grenser peker på, er det ikke lett for folk i et krigsherjet land å se forskjellen på de internasjonale aktørene som redder liv og de som dreper dem.

Dokumentene rommer nesten ikke et ord om det vell av fredelige løsninger som åpner seg ved internasjonal forståelse, gjensidig samarbeid, likeverdighet, felles håndtering av glo-

bale utfordringer og rimelig deling av jordens ressurser – kort sagt hva FN kaller en fredskultur. Vi deltar i virkeligheten i en imperialistisk maktpolitikk som gjør

verdensorganisasjonen til et underordnet organ. Washington-prosjektet betoner at den atlantiske alliansen former verden. "Når NATO-landene er enige, blir de kjernen i enhver effektiv global koalisjon. Er de uenige, blir neppe noen global koalisjon effektiv."

Dokumentet fra USA røper intet kjennskap til at FN har enerett til å sette i verk internasjonal maktbruk. Selv om folkeretten stadig kan forbedres, har vi i dag en rett som det er langt bedre å overholde enn å gjøre "unntak fra", som både Thorbjørn Jagland og Erik Solheim slo til lyd for under krigen om Kosovo. Det norske dokumentet har formuleringer i retning av at våre operasjoner skal ha "forankring i FN-paktens prinsipper", som forsvarsministeren sier i forordet. Dette holder ikke. "Prinsipper" kan fortolkes vidt. Det er paktens bestemmelser Norge skal overholde. Landet skal ikke delta i noen militær operasjon uten mandat fra FN. Et mandat er ikke en vag resolusjon hvor operative paragrafer ikke en gang nevner maktbruk – slik det skjedde ved krigen mot Afghanistan. Det er en resolusjon som utvetydig vedtar aksjon med militære midler. FN-organer skal ha styring med aksjonen og ikke være prisgitt "koalisjoner av villige".

Norsk forsvar på villspor

Endringene av det norske forsvaret siden 1999, har skjedd skjult, uten forsvarlig demokratisk behandling i Storting og offentlighet. Da NATO i år feiret 60-års-jubileum hadde mediene flest fortsatt ikke fått med seg NATOs nye misjon siden 1999. "Out of area or out of business!" heter det i "Alliance Reborn", et amerikansk forarbeid til ny NATO-strategi fra februar 2009. Et tilfreds svar lyder: "now NATO operates out of area and it is in business!"

Det nye i NATOs nye strategi i 1999 var

krenkelsen av artikkel 5, som sier: Blir et land angrepet, skal alle forsvare det. Artikkel fem kan oppheves av "ikke-artikkel-fem-krise-respons-operasjoner". NATO kan angripe potensielle fiender som truer, når som helst og hvor som helst. Under forsvarssjef Sverre Diesen er det norske forsvaret konsekvent nedbygd ved å legge til rette for slike internasjonale operasjoner. Den 1. september 2009 ble et nytt norsk forsvarskonsept presentert, "Evne til innsats". Under nyordet "styrkedeployering" legges her all vekt på internasjonale "innsatsstyrker".

Når det gjelder forholdet til FN sier artikkel 15 i NATOs strategi-konsept at sikkerhetsrådet har "det primære ansvaret for internasjonal fred og sikkerhet". Artikkel 31 sier derimot at NATO vil støtte militære operasjoner etter oppdrag også fra andre, for eksempel OSSE, eller NATO selv. Som i Kosovo-krigen, der NATO nettopp satte FN og folkeretten til side.

I "Evne til innsats" legges hovedvekten på norsk "deltagelse i NATOs krisehåndteringsoperasjoner": "Norges utfordringer er ikke begrenset til våre nærområder, men også til utfordringer og potensielle trusler med opprinnelse langt utenfor dette. I et område som strekker seg fra Nord-Afrika, gjennom Midt-Østen, til Afghanistan, Kaukasus og Balkan." De truslene som skal bekjempes er blant annet "ideologisk eller kulturelt basert motstand, inkludert fundamentalistiske religiøse strømninger".

Forsvar er omdefinert fra forsvar til sikkerhet, til krisehåndtering som skal "fremme norske verdier og interesser, hjemme så vel som ute". Forsvaret skal ivareta vår sikkerhet ved å sikre norske interesser militært? Amerikanerne framholder som en militær sikkerhetsoppgave for NATO "whether the oil and gas fields of the Caucasus and Central Asia can become reliable energy sources". Kamp om olje

gjelder også nordområdene, "at least 25 percent of the world's remaining oil and gas resources lie north of the Arctic Circle", og klimaendringer med et "isfritt Arktis om sommeren" ville derfor ikke være å forakte, til tross for "problemer med jurisdiksjonen" over polarområdene.

NATO må "revurdere funksjonelt og geografisk hvilke områder som skal vektlegges". I mer generelle vendinger framheves det at "a weaker transatlantic bond would render Americans and Europeans less safe, less prosperous, and less able to advance either our ideals or our interests in the wider world".

NATOs kriger

Ser vi bort fra logistikkstøtte til USAs krigføring i Irak, har Norge deltatt i to kriger siden 1999. Dette taler for seg selv når det gjelder vår rolle i NATOs omlegging til å bli en krigførende aktør. Kosovo-krigen var en prøvestein. Krigen i Afghanistan er en prøvestein. Kosovo-krigen testet en ny type folkerett, militære operasjoner "to protect". Hvor skjørt slikt kan være, gir resultatet vitnesbyrd om. Krigen som skulle forhindre etnisk rensning, førte til etnisk rensning. Fordrevne kosovoalbaniere fikk vende tilbake, over to hundre tusen serbere, sigøynere og jøder ble fordrevet. Ingen på offisielt norsk eller NATO-hold har beklaget skaden.

Krigen i Afghanistan er en annen. Den er etter sigende NATOs første artikkel-fem-operasjon: kollektivt forsvar. Av USA. Mot Afghanistan. Som riktignok ikke hadde angrepet USA, og 11. september var hovedsakelig planlagt i Hamburg. De fire amerikanske tenke-tankene bak "Alliance Reborn" konkluderer slik: "NATOs engagement in Afghanistan has not been formally designated as an Article 5 mission." Krigen i Afghanistan er ikke forsvarskrig, men forkjøpskrig for å forhindre nye terrorangrep. Dette sies eksplisitt i forarbeidene til nytt NATO-konsept.

Arbeiderpartiet tviholder på vår tilstedeværelse i Afghanistan. NATO-allierte som Canada, Nederland og Spania har fattet politiske vedtak om å trekke seg ut. I USA forstår stadig færre hvorfor vi

er der. Espen Barth Eide vet det kanskje. Den nye norske forsvarssjefen, Harald Sunde, vet det tydeligvis ikke. Rettere sagt: "Norske soldater er der for å hjelpe afghanerne", sier Sunde. Krigen er "en humanitær, militær operasjon" (Dagbladet 11.oktober). Den norske forsvarsledelsen vet altså ikke at krigen i Afghanistan er en krig som forsvarer NATOs medlemsland mot angrep fra en felles fiende? Det var nemlig begrunnelsen for å gå til angrep.

Kosovo-krigen var planlagt lenge før "forhandlingene" i Rambouillet. Begrunnelsen for Irak-krigen vet alle nå var et falsum. Krigen mot Afghanistan ble heller ikke planlagt etter den 11. September 2001. Ifølge franske etterretningshistorikere var angrepsplanen utarbeidet i oktober 2000. For de fleste vil vi tro det er ny viten, både om Norge og NATO.

Washington-prosjektet ser militær seier i Afghanistan som en prøvestein for NATO: "Det er spørsmål om NATOs troverdighet." Men skal vi krige av prestisjegrunner? Krigen som "ingen medlemsland så for seg" har økt terroren og usikkerheten i verden, uten å bedre forholdene i Afghanistan. Afghanerne kan lettere løse sine innbyrdes konflikter om de slipper å føre krig mot verdens mektigste militærallianse samtidig. Norge bør derfor følge SVs plan om å arbeide for forhandlinger, våpenhvile og i alle fall tilbaketrekking av de norske tropene.

Vi forutsetter at regjeringen legger opp til en åpen behandling av innspillene til NATOs nye strategiske konsept, hvor særlig kritisk kompetanse kommer til orde. Men framfor alt venter vi at regjeringen følger opp den kritikken Nei til nye NATO og annen norsk fredsbevegelse har rettet mot tendensen til at alliansen og USA undergraver FN's arbeid for fred, neglisjerer FN-pakten og opptre som selvbestaltet internasjonalt politi.

Artikkelen har opprinnelig vært på trykk i form av to kronikker i Dagbladet

BEVEGELSEN FOR *sosialisme*

Bevegelsen for Sosialisme (BfS) er en landsdekkende organisasjon som arbeider for å sette et grunnleggende annerledes samfunn - sosialismen - på dagsorden.

Vi vil bygge broer hvor det i dag er kunstige politiske skiller. Vi vil skape et miljø på tvers av tradisjonelle skillelinjer - de være seg kulturelle, aldersmessige eller mellom kjønnene.

Bevegelsen for Sosialisme verken er eller vil bli noe politisk parti, men forener partipolitisk aktive og folk som ikke finner seg til rette i de etablerte partiene.

Organisasjonen prioriterer debatt og ulike former for opplysningsvirksomhet.

**Informasjon,
debatt,
medlemskap:**

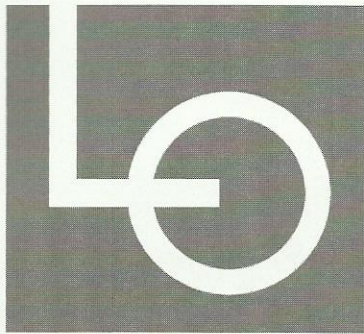
bevegelsen.no

eller skriv til:

Bevegelsen for Sosialisme
Pb. 131
5804 Bergen

kontakt@bevegelsen.no

Støtt vårt arbeid -
Kontonr.: 0539 15 07653

Storby-LO

20.11.09

UTTALELSE

IKKE RØR SYKELØNNSORDNINGEN!

LO avdelingene i Oslo, Bergen, Stavanger, Trondheim og Tromsø og er fly forbanna oer utspillet til Statsminister Jens Stoltenberg om å endre sykelønnsordningen.

Statsminister Jens Stoltenberg presenterte 18.november eksempler på tiltak som han mener kan redusere sykefraværet. Ett av dem er å øke arbeidsgivernes økonomiske bidrag til sykelønnsordningen, ved at de må betale ti eller tjue prosent av de langtidssykmeldtes lønn. Kutt i arbeidsgiveravgiften kan være en mulig motytelse fra staten.

Vil ramme flere

LO avdelingene frykter at om arbeidsgivernes bidrag til sykelønnsordningen økes, vil de være skeptiske til å ansette folk med kroniske sykdommer og funksjonshemminger. Når de begynner der er det fort gjort å gå løs på andre tiltak som også vil skade de svakeste.

Regjeringens Soria Moria-erklæring slår imidlertid fast at arbeidstakernes rettigheter i ordningen ikke skal røres – i den innværende perioden.

Se sykefravær i sammenheng

Vi må se sykefraværet i sammenheng med sysselsettingen som i Norge er historisk høy, kravene i arbeidslivet, den enkeltes innflytelse eller mangel på sådan, og arbeidsløsheten.

I Norge er det de siste årene gjennomført uttalige omstillinger i privat og offentlige virksomheter og mye forskning viser at dette medfører økning av langtidsfravær og uføretrygding.

Vi aksepterer likevel at finansieringen av sykelønnsordningen skal drøftes mellom partene i arbeidslivet og myndighetene, men forutsetter at avtalen om et inkluderende arbeidsliv, som akkurat nå er gjenstand for forhandlinger, vil bli forlenget selv om partene ikke blir enige om nye tiltak for å redusere sykefraværet. SINTEFs evaluering av IA -avtalen i juni i år viser at sykefraværet er lavere i IA -bedrifter. De finnes innenfor IA -avtalen 48 virkemidler, hvorav NAV har ansvar for de fleste. Omstillingene i NAV har hindret at disse fullt ut har fått virket og det er altfor kort tid å si at det ikke virker.

Lokalt arbeid

Partene i arbeidslivet må ta innover seg at man både må forebygge utstøting og tilbakeføre uføre til arbeidslivet. Dette lykkes best ved å la tillitsvalgte og verneombud i bedriftene få større innflytelse over arbeidsmiljøarbeidet i bedriftene. Virksomheter som tar dette på alvor og driver aktiv forebygging og verdsetting av ansatte opplever gode resultater. En må også vurdere om intern-kontrollforskriften bør endres slik at arbeidsgivere som ikke gjennomfører kartlegging og tiltak for å hindre risiko vil møte sanksjoner. Ifølge Arbeidstilsynet har de færreste bedrifter gode rutiner for dette i dag.

LO avdelingene er klar til å bruke de makt midlene som er nødvendig for å få statsministeren til å legge bort dette useriøse forslaget. Dette er ikke i tråd med lovnadene i valgkampen.

For LO i Bergen og Omland
Ørjan Myrmel/s/
Leder

For LO i Trondheim
Arne Byrkjeflot/s/
Leder

For LO i Oslo
Roy Pedersen/s/
Leder

For LO i Tromsø
Lill-Vera Pedersen/s/
Leder

For LO i Stavanger
Rolf Bersås/s/
Leder

Nærmere opplysninger fås ved henvendelse til undertegnede på telefon.
Kontaktinformasjon lokal LO-leder

Av Kjell Underlid

I etterkrigsåra har vi særleg opplevt høg arbeidsløyse i Noreg ved tre høve. Det var i midten av 1980-åra, ved inngangen til 1990-åra og i dag – under den internasjonale finanskrisa. I ein slik situasjon kan det vere av interesse å reflektere over likskapar og skilnader, og særleg når det gjeld arbeidsløysa sine menneskelege konsekvensar. For det er menneske som vert arbeidslause.

Når det gjeld massearbeidsløysa i 1930-åra, så er det usemje over kor omfattande denne var i Noreg. Vi har jo alle høyrte om dei harde 30-åra, og hardt var det. Men professor i økonomisk historie ved Norges

Handelshøgskole, Ola H. Grytten, som har vore mykje i media i det siste i samband med finanskrisa, meinte å påvise at arbeidsløysetala var mindre enn det vi vanlegvis førestiller oss på denne tid i doktoravhandlinga si. Under teikna deltok i ein radiodebatt med han og Ap-politikaren Harriet Andreassen om dette emnet på 1980-talet. Det kan etter mitt syn ikkje vere tvil om at det den gongen var tale om arbeidsløyse i stor skala, massearbeidsløyse.

Arbeidsløyse i his

Å vere arbeidslaus i 1930-åra

Eigentleg vart det forska nokså mykje på menneskelege konsekvensar av arbeidsløyse i tida mellom dei to verdskrigane. Særleg gjeld dette for USA og Storbritannia. I Noreg vart det likevel nesten ikkje utført slik forskning. Det same kan stort sett seiast om heile Skandinavia.

Maria Jahoda og kollegaene hennar (1933/1972) studerte verknader av arbeidsløyse i 1930-åra i Marienthal, ein småby i Austerrike. Resultata kan oppsummerast i følgjande punkt:

- *Privatøkonomi.* Dei arbeidslause opplevde markert inntektsreduksjon, trass i at dei mottok arbeidsløystønad og naudhjelp.
- *Materielle aspekt.* Kosthaldet vart ramma. Kaffi og smør vart erstatta av billigare alternativ. Berre 30 prosent av familiane åt kjøt så ofte som to dagar i veka, og 90 prosent av kjøtet var heste- eller kaninkjøt. Halvparten av barna måtte greie seg utan brød, eller berre ete turt brød, til frukost. Likevel gjekk 90 prosent av hushaldningsbudsjettet med til mat.
- *Fysisk helse.* Den kroppslege helsestilstanden vart dårlegare, også blant barna.
- *Emosjonell (psykisk) tilstand.* Apati, desperasjon og depresjon var ord som vart nytta i omtalen av dei arbeidslause. Av 100 familiar vart 16 rekna som "intakte", dvs. dei hadde ei nokolunde positiv og optimistisk innstilling til tilveret. 48 var "resignerte", 11 var "desperate" og 25 var "apatiske" – dei hadde gitt opp all von. Eit større eller mindre sambrot vart registrert i ein tredjedel av familiane.
- *Personlege relasjonar.* Det vart observert meir krangling i dei arbeidslause familiane, og dei ledige hadde ein tendens til å trekke seg unna sosiale relasjonar og vennskapsforhold.

torisk perspektiv

- *Sosiale interesser og aktivitetar.* Nesten alle formelle sosiale organisasjonar melde om redusert medlemstal og lågare deltaking etter at Marienthal vart ramma av massearbeidsløyse. Dette galdt både for aktivitetar som kosta pengar og for gratisaktivitetar.
- *Politiske aktivitetar.* Det politiske aktivitetsnivået avtok, og dei arbeidslause var meir passive enn dei som var i arbeid.

Resultata frå undersøkinga i Marienthal synest vere dekkande – liknande funn er rapporterte frå ei rekke andre land (Garraty, 1978; Eisenberg & Lazarsfeld, 1938). Eisenberg & Lazarsfeld skriv at arbeidslause vart meir kritiske til det økonomiske systemet, meir fiendtleg innstilte til arbeidsgjevarar og generelt meir opposisjonelle politisk, men at dei i svært liten grad omsette dette til politisk aktivitet. Det førekom likevel fleire politiske massemobiliseringar blant arbeidslause, til dømes massemøte, protesttog og hungersmarsjar, både i USA, Storbritannia og andre land.

I Noreg finst det som nemnt knapt forskning om verknader av arbeidsløyse frå 1930-åra; dette var jo før vi hadde fått samfunnsvitskaplege miljø her til lands. Ein del legar var likevel opptekne av arbeidsledige sin ernærings situasjon. Til dømes publiserte den seinare så kjende helsedirektøren Karl Evang ein studie om dette, som viste ernæringsvikt ved arbeidsløyse. Opplevingsmessige, kjenslemessige eller psykologiske sider ved det å vere arbeidslaus er omtalt i norsk skjønnlitteratur på denne tid; eg kan her nemne arbeidardiktarar som Oscar Braathen og Rudolf Nilsen ("Arbeidsløs jul").

Vi veit likevel ein del om slikt, og meir kan vi slutte oss til.

- *Økonomi o.l.* Berge Furre (1991) skriv at det ikkje fanst noko tryggingssnett som sikra dei ledige mot å lide naud. Nokre få fagforbund hadde arbeidsløyssekassar. Ein del ledige fekk naudsarbeid til elendig betaling. Fattigkassa vart utvegen for mange. Ho gav ei hjelp som

kanskje kunne halde svoltten borte, men som slett ikkje kunne sikre eit menneskeverdig liv. Det vart gjerne sett på som ei skam å motta hjelp

derifrå, både av dei hjelpsøkande og av dei sosiale omgjevnadene, og det er grunn til å tru at desse ofte vart utsette for audmjuking og stigmatisering. 11 prosent av folket var avhengig av fattigstøtte i 1933, mot 6 prosent i 1916. Det meste av auken hang saman med arbeidsløyse.

- *Psykososialt.* Furre skriv at dei nakne tala ikkje får med seg vonløysa som dette la over livet til langt fleire: Ungdom som voks opp i eit samfunn som ikkje hadde bruk for dei, søner og døtre som vart gåande heime på gardane år etter år med små utsikter til anna... Samfunnet seig inn i ei djup krise.

Vi veit også at arbeidsløysa sette sitt preg på det politiske liv. Vi fekk foreiningar for dei arbeidslause. I Bergen vart leiaren for ei slik arbeidsløyseforeining vidgjeten for følgjande ord ved opninga av eit møte: "Kameratar, det gleder meg at vi vert stadig fleire".

Samanlikning mellom 1930-åra og i dag

Ein gjennomgang av forskingslitteraturen viser at likskapane er meir slåande enn skilnadene. Generelt finn vi igjen dei same typane verknader – dei privatøkonomiske problema, mangelen på gjere-mål, keisemd, forringinga av mellommeneskelege relasjonar, sosial isolasjon, familieproblem, stigmatisering frå andre, vonløyse og utryggleik for morgondagen, ulike fysiske og psykiske helseproblem og anna. Det ser ut til å vere ein overrepresentasjon av sjølv-mord blant dei arbeidsledige.

Ei rekke observasjonar og analysar av "arbeidsløysa sin psykologi" frå 1930-åra er svært presise og dekkande i forhold til det eg sjølv har observert blant vår tids "moderne" arbeidslause. Norskamerikanaren Bakke (1940) skreiv til dømes at mange arbeidslause vart sosialt isolerte og at verksemda deira ofte vart privatisert. Han forklarte fenomenet slik: Venskapsrelasjonar er delvis baserte på eit samver som av alle partar skal opplevast som behageleg og oppfriskande. Arbeids-

lause har ofte berre elende å "bringe til torgs" i form av negative røynsler, dårleg nytt og liknande. Høvet til å bli sett opp til er også ein av funksjonane ved venskap. Sjansane for å oppleve noko slikt i venskapeleg samver vil bli redusert om ein vert arbeidslaus. Dette var aktuelt i New York i 1930-åra, og sikkert i Nordhordland i 2009. Den same Bakke skildrar også glimrande korleis familielivet vart influert ved arbeidsløyse – forholdet til ektefelle, barn og anna.

Verknadene er mykje godt dei same i dag, om enn i ei anna form og stort sett i mildare grad. Ein lyt her skilje mellom vesen og framtreddings- eller manifestasjonsform, ovringsmåte. Men dette lyt også forståast relativt. Folk vurderer sin eigen situasjon ut frå den tida og det samfunnet som ein lever i, og samanliknar seg med andre menneske i same miljø. Det kan vere like vondt å ikkje ha råd til å kjøpe sykkel, mobiltelefon eller datamaskin til gutungen i dag som det var å ikkje kunne kjøpe snabelskøyte til barnet i 1930-åra – om andre barn i nabolaget hadde dette. Det kan vere like audmjukande å tigge seg til behovsprøvd sosialstønad i dag som å motta hjelp frå fattigkassa i 1930-åra.

Problembelastninga/problemprofilen har nok dreia over frå det økonomiske og materielle til det psykososiale i dag. Men forskinga viser at slike plager også fører til fysiske helseproblem. I dag veit vi at fattige menn på austkanten av Oslo i gjennomsnitt lever 7,2 år kortare enn rike menn på vestkanten. Somme studiar syner jamvel større skilnader. Og dei fattige er overrepresenterte på nesten alle diagnosekategoriar: dei døyr tidlegare og har meir helseplager.

Ein viktig skilnad er knytt til *familie- og kjønnsroller*. I 1930-åra var det helst tale om arbeidslause menn. Det var mannen som hadde forsørgaransvaret, og som var ute i arbeid, medan kvinnene tok seg av store barneflokkar i heimen. Sjølv sagt vart også kvinnene hardt ramma ved arbeidsløyse, men på ein annan måte enn i dag. Kvinner vert no ramma direkte av arbeidsløyse sjølve – som lønsarbeidarar. I dag knyter kvinner flest sjølvbiletet sitt til det å vere i lønt arbeid. I 1930-åra fall familien si einaste inntektskjelde bort når mannen vart ledig. I dag er dei fleste familiar toinntektsfamiliar, og arbeidsløysa får såleis mindre dramatiske konsekvensar av den grunn. Men her må vi leggje til at det slett ikkje er alle som lever i eit tradisjonelt familieforhold. I ein del

tilfelle går dessutan både kone og mann utan arbeid.

Arbeidsløysa rammar meir *selektivt* i dag enn i 1930-åra. Dei velutdanna, velfungerande og som attpåtil kjem frå over- eller mellomklassen greier seg gjerne bra. Klassebakgrunn var nok også viktig i 1930-åra. Arbeidsløysa rammar klasse-spesifikt, no som då. Og vi lever framleis i eit klassesdelt samfunn. Tal frå Statistisk Sentralbyrå syner at klasseskilja attpåtil er veksande. Arbeidsløysa forsterkar denne utviklingstendensen. Men i dag er arbeidslivet blitt meir samansett eller segmentert, og veike grupper vert meir effektivt og konsekvent haldne utanfor. Dersom du har låg utdanning og/eller er problembelasta (medisinsk, psykisk, sosialt) stiller du bakerst i køa. Arbeidsløysa ramma vel meir "blindt" i 1930-åra. Kvalifikasjonskrava har også endra seg. Arbeidsgjevarar er i dag vanlegvis meir opptekne av kognitive, personlegdomsmessige og sosiale ressursar enn rå muskelkraft.

Ein viktig skilnad er at vi i dag lever i eit *utdannings-samfunn*. Mest alle yngre arbeidslause har bak seg ni års skulegang, dei fleste 12 år og ikkje så reint få bortimot 20 år.

Dei sosiale *stønadssordningane* er sjølvsagt langt betre i dag enn i 1930-åra. Vi har eit utal arbeidsmarknadstiltak. Somme minner likevel om naudsarbeidet i 1930-åra. Mange av dei arbeidslause i dag er fattige, men på ein annan måte enn før. Ingen går vel lenger svoltne til sengs. Bortimot 60 prosent av dei arbeidslause i undersøkingas mi hadde likevel redusert forbruket av daglegvarer. Mange kjende seg nærast trakasserte av nærgåande kreditorar, og ikkje så reint få opplevde den menneskelege tragedien det er at hus og heim går på tvangsauksjon.

Vi lever i dag i eit *penge-samfunn*. Nesten alt som er verdt å drive med kostar pengar. Det meste er kommersialisert. Dette rammar arbeidslause hardt. I 1930-åra kunne ein i langt større grad tale om eit *naturalsamfunn*. Ein langt større del av folket, også dei arbeidslause, hadde

nære band til primærnæringane, og mange ledige kunne innimellom få vere med å hauste frå jord og hav. Men her er det sjølvsagt viktige regionale skilnader. Desse skilnadene var langt meir uttalte i 1930-åra. Men også i dag er det annleis å vere arbeidslaus på landsbygda enn i storbyane. Arbeidslause i gråbeinsgardane i storbyane høyrde nok til dei som leid mest i 1930-åra (jfr. Rudolf Nilsen sine dikt). Butilhøva var elendige, og må ha forverra arbeidsløysesituasjonen. Men tilstanden var også ille i meir avsidesliggjande bygder som ikkje hadde jord nok til alle. Ikkje var det arbeid å få i bygda, og vegen ut var stengd med arbeidsløysen i storbyane og små utvandringskvotar til USA. Amerika var jo i større grad berginsplanken for dei som ville utvandre tidlegare; særleg kring førre århundreskifte.

Arbeidsløysetala frå 1930-åra er som nemnt usikre. Ein langt større del av den arbeidsføre befolkninga var då knytt til primærnæringane. Antalet og andelen

arbeidslause har i alle høve konsekvensar for dei ledige. Ved høg arbeidsløysen er det truleg mindre sjanse for å bli rekna som sjølvforskyldt arbeidsledig. Ledige vil kanskje motta meir sympati. Men utsiktene til å få ny jobb vil vere mindre. Eg trur alt i alt at arbeidsløysen i dag i større grad vert individualisert enn i 1930-åra. Ideologien om at "du er din eigen lykkjes smed" står sterkare no enn då, og arbeidarrørsla sin ideologiske posisjon er svekt.

Det er godt mogeleg at *massemedia* har mykje av ansvaret for denne utviklinga. Massemedia spelar generelt ei heilt anna rolle i dag enn i 1930-åra. Mange arbeidslause lever i vår tid eit passivt liv framfor TV-skjermen.

Heile det *politiske, ideologiske og kulturelle klimaet* er annleis i dag samanlikna med 1930-åra. Det Norske Arbeidarparti (DNA) rådde mykje av grunnen i arbeidarrørsla, saman med Norges Kommunistiske Parti (NKP). Begge desse partia hadde visjonar om at eit nytt samfunnssystem og ein ny økonomisk politikk ville kunne skape arbeid for alle. Trua på sosialismen som løysing på sysselsettingsproblemet var utbreidd blant arbeidslause. Sjølv om det også er ein del som ikkje har tru på kapitalismen i dag, er det berre eit fåtal som festar lit til sosialismen som løysing no. Men slikt er i stadig endring historisk; to sentrale hendingar som har sitt å seie i nyare tid er demonteringa av den såkalla realsozialismen i Sovjetunionen og Austeuropa og finanskrisa. Den vitskapleg-tekniske revolusjon – vi lever i eit høgteknologisk samfunn -, internasjonalisering og globalisering, EU-tilpassing, konkurranseevne og økologi er viktige stikkord for å minne om vesentlege aspekt som er annleis og nye i forhold til 1930-åra-. Samanhengen mellom arbeidsløysen, fascisme, rasisme og nasjonalisme er dessverre gammalt nytt; vi skimtar "hestehoven" også i dag i kjølvatnet av økonomiske krisetider. Vi ser at høg arbeidsløysen lett kan føre til at syndebukkar vert blinka ut; vi såg dette i 1930-åra, vi ser det i dag.

I dag har vi fått ei langt større og meir diffus *gråson* mellom arbeidsliv og tradisjonell arbeidsløysen. Stikkord kan her vere: Uføretrygd, deltidsarbeidande, permitterte, oppbevaring av unge i utdanningssystemet, personar på attføring og anna. Mange av desse er reelt sett arbeidslause.

Svart mange av dei arbeidslause i dag har levt livet sitt i dei "gode" etterkrigsåra då mest alle piler peikte oppover. Mange av dei som vart arbeidslause på 1980-talet må ha opplevd eiga arbeidsløysen

som høgst uventa, i strid med etablerte *forventningar*. Forventningane var nok langt mørkare hos mange ved inngangen til 1930-åra. Men forventningar om at krisa på arbeidsmarkanden berre er ei midlertidig konjunkturkrise har nok ikkje særleg stor oppslutning i dag, sjølv om dei fleste sikkert trur at finanskrisa vil ta slutt om ei tid. Kanskje ser mange ledige i dag ekstra mørkt på framtida. Ny arbeidssparande teknologi, problemet sin internasjonale natur, overproduksjonsproblematikk og utsiktene til innføring av eit nytt samfunnssystem kan vere viktige faktorar som peikar mot meir pessimisme i dag enn på lenge. Men Noreg er det landet i Europa som har greidd seg best under den noverande krise; i mange land ligg arbeidsløysa kring 10 prosent, i Spania nærare 20 prosent.

Arbeidsløysa ser ut til å ha mange av dei same samfunnsmessige *funksjonane* i dag som i 1930-åra:

- Auka klasseskilje
- Auka politisk polarisering, men også meir politisk apati
- Rasisme, fascisme og nasjonalisme
- Sosialt og moralsk forfall
- Auka utbytting
- Styrking av arbeidsgjevarsida og svekking av arbeidarrørsla/fagrørsla si makt
- Auka press mot lønene til folk som er i arbeid
- Oppskrudd arbeidstempo (paradoksalt nok)
- Meir disiplinering av arbeidsstokken
- Ulike grupper vert sett opp mot kvarandre, grupper som i mange samanhengar har samanfallande interesser.

I dag vert arbeidslause i større grad utsette for *klientifisering* enn i 1930-åra: Dei vert i større grad eit "kasus" for sosionomen, legen, psykologen, arbeidsformidlarer, attføringskonsulenten eller andre; dei vert ei mappe i ymse arkiv.

I dag som i 1930-åra gjeld arbeidsløysa vanlege kvinner og menn – *menneske av kjøt og blod*, som får livet sitt endra av krefter utanfor seg sjølv, krefter som mange opplever at dei ikkje har nokon kontroll over. I dag som i mellomkrigsåra er det somme arbeidslause som tyr til kollektiv politisk kamp. I vår tid er dette likevel eit

ørlite mindretal. Det er dei individuelle meistringsstrategiane som dominerer – kampen om å komme lengst mogeleg fram i køa, kampen om dei ledige jobbane, kampen om ymse andre gode.

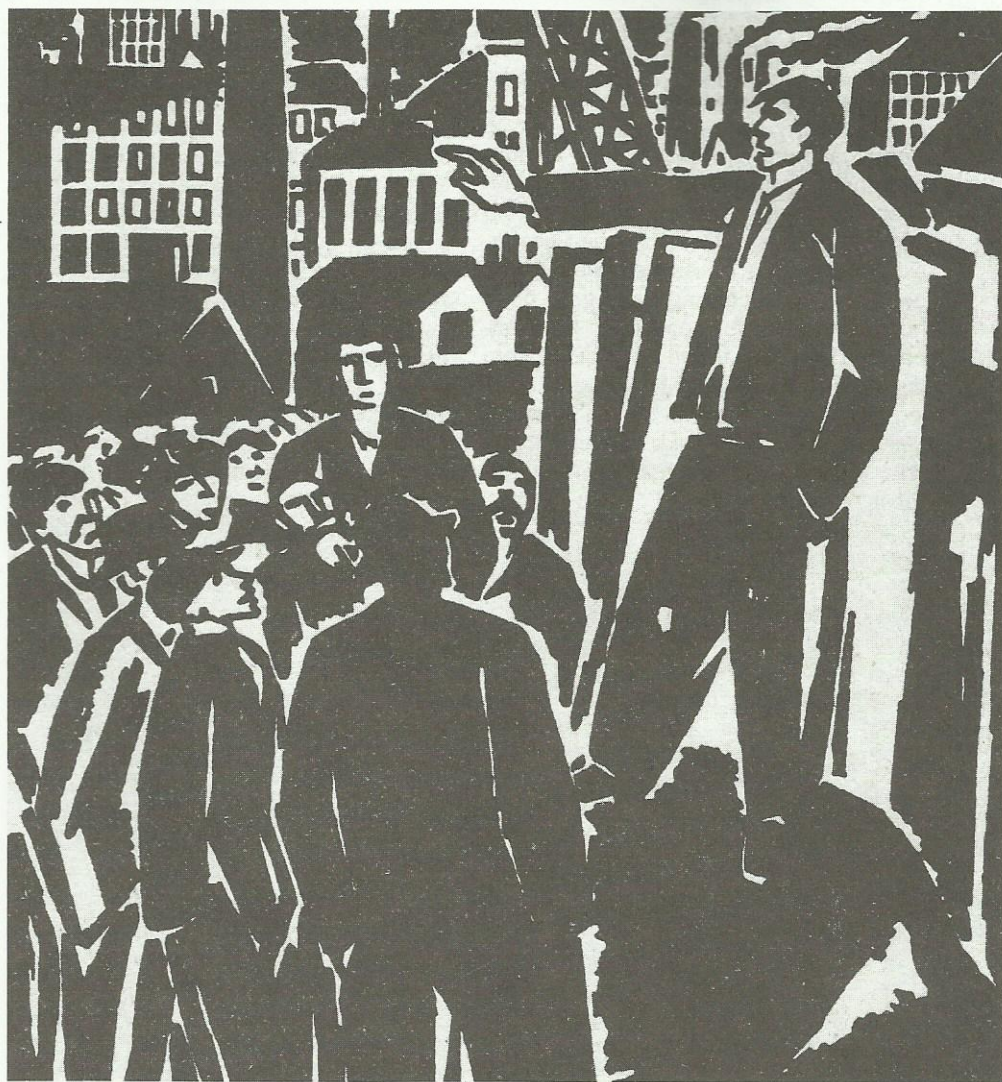
Arbeidslause i vår tid minnest 1930-åra

I dag er dei som har levande minne frå

nonse i ei bergensavis, der det sto:

"5 000 kroner til den som gjev sonen min ein jobb". Dette fekk han til å tenkje på 1930-åra.

Somme av dei som eg intervjuar hadde opplevd ekstrem fattigdom under oppveksten. "Ingeborg" vart som småjente sendt rundt om på gardane for å tigge mat

1930-åra helst å finne på alders- og sjukeheimar. Men då eg intervjuar dei arbeidslause i studien min – dette var i første del av 1980-talet – var det fleire som trekte inn mellomkrigsåra. Ein av dei eldste i utvalet mitt fortalte om ei kvinne som i 1930-åra tillet seg å reise eit krav om forbedring av arbeidsvilkåra ved ei bergensbedrift. Sjefen sa ikkje noko, men vinka henne bort til vindauget. Han peika ned. Der sto det ei lang kø utanfor det lokale arbeidskontoret, som låg like i nærleiken. Kvinna "tok" poenget, og ho sa visstnok aldri noko liknande meir. Det same kunne vel ha hendt i dag, men ikkje på til dømes 1970-talet.

"Robert" fortalte at han nyleg såg ei an-

for seg og mora. Dette var under andre verdskrigen; faren var på sjøen, og dei hørde ikkje noko frå han. "Jacob" (i 60-åra) fortalte om mor si, som i barndommen hans i 1930-åra, fekk tilbod om hjelp frå fattigkassa, men som stolt avviste tilbodet. Både "Ingeborg" og "Jacob" opplevde sjølve økonomiske vanskar som arbeidslause. Det er grunn til å tru at desse barndomsopplevingane sette sitt preg på opplevingane av eiga arbeidsløysa i det meir velfødde Noreg. "Charles" hørde til dei intervjupersonane som var unge i 1930-åra. Og som då gjekk arbeidslaus: "Eg begynte livet mitt som arbeidsledig, og enda det slik – er det ikkje underleg?"

Aksjeselskapet

Av Hans I. Kleven

Karl Marx og aksjeselskapet

Spørsmålet om forholdet mellom eiendomsformen aksjeselskap og privat enkelt-eiendom dukker med jamne mellomrom opp i den prinsipielle debatt på venstresida. Da det her rår en del uklarhet kan det være nødvendig å trekke fram noen hovedmomenter for oppklaring, blant annet med referanse til hva Marx sjøl sier om spørsmålet. Jeg bygger her på en artikkel jeg skreiv i "Friheten" nr. 56 - 1996 under samme navn, i polemikk mot et innlegg som A. Stenstadvolden hadde "Om sosialistisk demokrati".

Den kombinerte kapitalist

Aksjeselskapet er for lengst blitt hovedformen for eiendomsrett i næringslivet under kapitalismen, først og fremst i det private næringsliv, men har også fått en stadig større plass i offentlig økonomisk liv. Framfor alt: Aksjeselskapet er den juridiske form monopoliseringa og kapitalkonsentrasjonen skjer i - både når det gjelder eiendomsstiftelse (emisjoner etc.) og formering (fusjoner etc.). Dette påviste Marx for godt og vel 150 år sia, da han arbeidet med sitt hovedverk "Kapitalen" - og da den privatkapitalistiske monopol-dannelsen ennå bare var i sin spireform. (Marx levde og virket som kjent under frikonkurransekapitalismen.)

Allerede i først bind om kapitalens produksjonsprosess taler han både om den individuelle kapitaleiendommen og om aksjeselskapet som han kaller den *kombinerte* eller *assosierte* kapitalist. Det er konsentrasjonen av inntekt - profitt - på ei eller flere hender som har muliggjort begge former for kapitaleiendom. Marx sammenlikner disse store kapitaleieres makt med de "asiatiske og egyptiske konger eller de etruskiske teokrater ...". Så tidlig som i 1850/60-åra registrerte Marx "enkeltkapitalenes gjensidige attraksjonskraft og at tendensen til sentralisasjon er sterkere enn noen gang tidligere". Nettopp her ligger den umiddelbare årsak til dannelsen av aksjeselskaper. Den underliggende tekniske og produksjonsmessige (industrielle) bakgrunn var de nye produktiv-

refter og produksjonskomplekser: private jernbaner, jernverk, kjemiske fabrikker osv som krevde kjempekapitaler i forhold til den tidligere spinnerifabrikk til dømes. Slike store kapitaler kunne bare organiseres og sankes sammen på to måter: gjennom kredittvesenet og gjennom aksjeselskapene.

I form av aksjer kan den private eiendomsrett som sådan kjøpes og selges (og pantsettes) og "for så vidt sirkulere ideelt". Ja, den kan til og med sirkulere på det utenlandske markedet. Formidlere her er børsere og banker, ofte gjennom meklere. Den handfaste kapitalistiske enkeltmannseiendom, til dømes det direkte eiendomsforholdet til en fabrikk, tilhører egentlig en mindre utviklet epoke i kapitalismen. I den utviklede kapitalistiske æra, sier Marx i annet bind av "Kapitalen" - kapitalens sirkulasjonsprosess, trer den "assosierte kapitalist (aksjeselskapene)" i forgrunnen samtidig med et utviklet kredittvesen.

Aksjen representerer et rettslig eierdokument som gir utbytte i form av dividende og kursgevinst (ved kjøp og salg av aksjer). Obligasjonen, som er et gjeldsbrev, representerer derimot et pengekrav som gir rente. Den primære, originære, kjelda til begge inntektsformer er merverdien, det ubetalte arbeid. Både aksjevesenet og kredittvesenet mobiliserer mer eller mindre brakkliggende pengekapital for produktive kapitalformål - eller i rein spekulasjonsøyemed. For samtidig imøtekommer begge institusjoner et annet behov, nemlig behovet for å plassere økt akkumulert overskott av pengekapital i profitable prosjekter - uansett hva det måtte være. I vår tid under nyliberalismen har det skjedd en veldig akkumulasjon av pengekapital som har søkt plassering i kortsiktige ikke-produktive objekter som gir hurtig og stor pengegevinst. Det er hovedbakgrunnen for den finanskrisen som er et viktig element i den nåværende sykliske overproduksjonskrise, ei krise som kanskje nå har nådd botnen, slik at konjunktorene så smått er på veg oppover. Bildet er imidlertid ikke entydig!

I et tillegg om børsene til tredje bind av "Kapitalen" - kapitalens totalprosess, skreiv Friedrich Engels i 1895, at sia krisa i 1865 har kapitalakkumulasjonen skjedd med stadig voksende hastighet, og det på en slik måte, at ikke i noe industriland har utvidelsen av produksjonen holdt tritt med akkumulasjonene. Enkeltkapitalistenes akkumulasjoner finner ikke full profitabel anvendelse i egen forretning. Overskottskapitalen søker blant annet spekulasjonsfeltet. I våre dager er dette ikke bare en normalitet, men vel den hyppigste investeringsform, og som har bragt "investorer" kjempeprofitter. Hva Marx skreiv om dette i sin tid passer som hand i hanske på vårt tid: "Massen av pengekapital som flyter omkring finner da et kjærkomment investeringsområde i de nye juridiske former for selskaper med begrenset ansvar." Ved at man bare hefter for aksjekapitalen, og ikke med sin personlige formue ellers, blir denne kollektive - eller "assosierte" - form for kapitaleiendom den mest høvelige og får enorm og hurtig utbredelse. (Formen var ikke ny den fantes til dømes i mer primitiv form allerede i romersk rett og i store oversjøiske handelsselskaper. Men først på et visst stadium i kapitalismen utvikling får formen virkelig gjennomslag.) Tråden tar Marx opp igjen flere steder i tredje bind av sitt hovedverk og utdjuper sitt syn på kapitalens aksjeform.

"Heretter industriens gradvise forvandling til aksjeforetak. Ei grein etter den andre innhentes av lagnaden. Først jern, der kjempeanlegg nå er nødvendig ... Deretter den kjemiske industri ditto. Maskinfabrikker. På kontinentet tekstilindustri ... " I kjølvannet kommer "trustene. Kjempeforetakene som skaffer seg en felles ledelse (som United Alkali)."

Det kapitalistiske enkeltfirma kommer mer og mer i skyggen. Sammen med aksjeselskapene får vi så monopolene. Uten aksjeformen ville den monopolkapitalistiske utvikling som sagt vært umulig. De store selskaper skaper datterselskaper, og så igjen datterdatterselskaper osv. Det vil si den monopolistiske *kjede* som vi kjenner så godt.

SPØRSMÅL I MARXISMEN

Kapitaleiendom og kapitalfunksjon skiller lag

Når det gjelder *styringsfunksjonen* (kapitalistens styringsrett er en følge av hans eiendomsrett) utvikler aksjevesenet en tendens til mer og mer å skille forvaltningssarbeidet i foretaket fra kapitaleiendommen. På samme måte som "utviklinga av det borgerlige samfunn skiller de dømmende og administrative funksjoner fra godseiidommen hvis attributter de var i føydaltida". I enkeltmannsfirmat og det mindre aksjeselskap var og er kapitalisten både eier og leder - "dirigent". I det store aksjeselskapet overtar ansatte direktører - managers - styringsfunksjonen og "kapitalisten forsvinner som overflødig person ut av produksjonsprosessen".

Direktørene har i dag stor makt og stor betaling. I noen storselskaper beholder den dominerende - eller tradisjonelle - hovedaksjonæren den direkte overkontrollen med selskapet. Imidlertid uansett hvor stort aksjeselskapet eller konsernet, som består av flere aksjeselskaper, er, så er det *hovedandelseierne*, eller *gruppa* av slike, i det kollektive kapitalistiske foretaket som til sjuende og sist bestemmer - om ikke alltid i styret, så i generalforsamlinga..

Sin analyse av aksjeselskapet oppsummerer Marx slik:

1. "Uhyre utvidelse av produksjonens og foretakenes omfang, et omfang som er umulig for enkeltkapitalen." I den forstand er disse foretak "samfunnsmessige":

2. *Kapitalen* (klasseinnholdet) får "her direkte form av samfunnskapital (direkte assosierte individers kapital) i motsetning til privatkapitalen" (altså her i betydning enkeltmannkapitalen) "og dens foretak opptre som samfunnsforetak i motsetning til privatforetakene. Det er kapitalens opphevelse som privateiendom innafor grensene av sjølve den kapitalistiske produksjonsmåte". Og her, spesielt på dette - viktige - punktet var det at Stenstadvollen og ei rekke andre, den gang og nå, misforsto/misforstår Marx. Ja, noen går til og med så langt som å se en slags sosialistisk eiendomsform i aksjeselskapet. På høyresida lovpriser "aksjodemokratiet".

3. Marx: "Den virkelige fungerende kapitalisten forvandles til kun en dirigent, forvalter av fremmed kapital. Og kapitaleieren forvandles til å være bare eier, kun pengekapitalist." Forholdet mellom aksjeeiere og direktører er et kapittel for seg og det foreligger omfangsrik litteratur på området. (Sjøl har jeg behandlet

spørsmålet flere steder, særlig i "Den herskende klasse".) Stadig nye trekk dukker opp, til dømes i samband med høye lønninger, opsjoner, fallskjermer etc. som blant annet fagbevegelsen fokusere sterkt på. Med fordel kunne den også, og vel så sterkt, fokusere på eiernes - milliardærenes - inntekt, formue og makt! For øvrig er toppdirektørene sjøl en del av det monopolkapitalistiske borgerskapet - den økonomisk maktelite. De er med på å skumme feit fløte av selskapenes overskott. Ofte har de foruten høy lønn, gjerne også mer eller mindre betydelige aksjeposter

Aksjeselskap og kapitalinntekt

Når det nettopp gjelder *inntektsfordelinga* og *strukturen* innafor kapitalistklassen (vi ser da bort fra alle småaksjonærene som i realiteten ikke har makt, men får som regel utbytte - om enn beskjedent i forhold til de "store") i et aksjeselskap og konsern,

er det interessant å merke seg at Marx innbefatter dividende, bankrente og driftsherinntekt (den egentlige industriprofitt) under begrepet "totalprofitt". I dag er oppdelinga av overskottet ofte svært differensiert og komplisert og har blant annet sammenheng med et verdpapirmarked som er meget sammensatt og med mangfoldige former for papirer.

Direktørens, "dirigentens", gasje skal egentlig være *arbeidslønn* for et kvalifisert og dyktig utført arbeid, hvis "pris er regulert i arbeidsmarkedet som et hvert annet arbeid" (Marx). Men, i hvert fall i vår tid, utgjør den effektive, den *reelle*, arbeidslønna til en toppdirektør bare en del - og det gjerne en mindre del ja, en brøkdel - av

den samlede godtgjøring styret gir ham. Mesteparten er profitt, både i form av "lønn", aksjer, opsjoner osv. Skattemantallet forteller sitt. Hva så de virkelige storaksjonærene, dvs. *storeierne*, de *virkelige makthaverne i selskapene*, håver inn og besitter, ja, det er en saga for seg.

Marx sier at utbyttet som betales til aksjeeieren er ei rein *godtgjøring - Vergütung*. Det er et *honorar* til "kapitaleiendommen som nå helt blir atskilt fra funksjonen i den virkelige reproduksjonsprosessen". Denne - sistnevnte - funksjonen innehas altså nå av en person som styrer - "dirigerer" kapitaleiendommen daglig. Både profitt og eiendom er *fremmedgjort* for de ansatte lønnstakere. (Ofte veit de ikke engang hvem eieren(e) er! Det samme forhold befinner det store antallet små og mellomstore aksejeiere seg i.) Marx konkluderer slik:

"I aksjeselskapet er (kapital)funksjonen

atskilt fra kapitaleiendommen, altså også arbeidet er helt atskilt fra eiendommen til produksjonsmidlene og til merarbeidet. Dette er et resultat av den kapitalistiske produksjonens høyeste utvikling og et nødvendig gjennomgangspunkt til å forvandle kapitalen tilbake i produsentenes eie." (Altså et gjennomgangsstadium til virkelig samfunnsgjøring av eiendommen, dvs. til sosialismen, etter arbeiderklassens maktøvertaking) "Men da ikke lenger som privateiendommen til enkeltstående produsenter" (slik det var i den enkle vatreproduksjon), "men som deres eiendom som assosierte produsenter, som umiddelbar samfunnseiendom. På den andre sida er det gjennomgangspunkt til forvandlinga av alle funksjoner i reproduk-

SPØRSMÅL I MARXISMEN

sjonsprosessen som hittil framleis er knyttet til kapitaleiendommen, til kun å bli de assosierte produsentenes funksjoner, til samfunnsmessige funksjoner."

Marx forestiller seg altså den *sosialistiske samfunnseiendommen*, til forskjell fra både den kapitalistiske og den føydale *private* eiendommen, som de assosierte produsentenes eiendom, altså en demokratisk og ikke byråkratisk ledet eiendom. Sjøl om store deler av den samfunnsgjorte eiendom både i overgangsfasen til sosialismen og under sjølve sosialismen har *form* av statseiendom. (Under kommunismen forutsettes at staten dør bort og statseiendommen følgelig forvandles til folkeeiendom og smelter sammen med den kooperative eiendom til en - høyere - enhet.)

Her ser vi igjen hvor skarpt og tydelig Marx skiller mellom form og innhold, sjøl om det samtidig er et prinsippielt avhengighetsforhold: Vi kan ikke tenke oss en form uten innhold og omvendt. I denne prinsipielle, "filosofiske" sammenheng tolker vi utsagnet: "Formen er innholdets form" (Hegel). Men samme form kan fylles med forskjellig innhold: Så vel under kapitalismen som under sosialismen kan det eksistere konserner - men med helt motsatt klasseinnhold. Aksjeeiendommens form er samfunnsmessig under kapitalismen, (klasse)innholdet er imidlertid framleis kapitalistisk. Men mer enn det: Aksjeformen åpner for *storkapitalens eneherreddømme*. Kjeden i matvarebransjen er bare et lite nærliggende bevis på det. Samtidig som altså aksjeselskapet - som form - danner en objektiv terskel til en høyere samfunnsordning, en - ekte - sosialisme av assosierte produsenter med samfunnsmessig felleseiendom. Men bare terskel!

Lenin og aksjeselskapet

Marx- og Engels'- analyser av aksjeselskapet ble ført videre av andre teoretikere i det 20. hundreåret, da denne eiendomsformen virkelig blir den framherskende sammen med monopolet. Først av Rudolf Hilferding i hans store - om enn ikke uangripelige - verk "Finanskapitalen"

(1909/10) og av Lenin i "Imperialismen som kapitalismens høyeste stadium" (1916). Når det gjelder sistnevnte arbeid viser jeg spesielt til kapittel II: "Bankene og deres nye rolle". Konsentrasjonen av kapitalen hos storbankene betyr blant annet at "av de spredte kapitaler oppstår en eneste kollektivkapitalist". Og *aksjen* har påskyndet denne prozessen. Aksjeeiet inngår som et vesentlig instrument i "deltakelsessystemet" som er så viktig for storfinansens makt. *Kjernen* i dette system består i at den ledende hovedaksjonæren, eller gruppa av hovedaksjonærer, kontrollerer moderselskapet, og dette igjen datterselskapene osv. Med en relativt liten kapital kan man dermed kontrollere en kapital som er det mangedob-

I aksjeselskapet er (kapital)funksjonen atskilt fra kapitaleiendommen, altså også arbeidet er helt atskilt fra eiendommen til produksjonsmidlene og til merarbeidet.

belte. Og at representanter for storindustrien sitter i bankenes styrer og omvendt, dvs. den såkalte "personalunionen". Altså "deltakelse" i dobbelt betydning.

Apropos høyredemagogien om aksjevesenets angivelige "demokratiske" side. Lenin gir denne treffende karakteristikk av dette "demokratiet";

"Aksjebesittelsens 'demokratisering', som borgerlige sofister og opportunistiske kvasi-sosialdemokrater venter (eller foregir å vente) skal føre til 'demokratisering' av kapitalen", til stigende betydning av småproduksjonen osv., er i virkeligheten bare et av midlene til å styrke finansoligarkiets makt."

En aksje gir en stemme på generalforsamling. Denne hovedregelen avspeiler det kapitalistiske, borgerlige demokratiets *vesen* i et nøtteskall: den reelle bestemmelse og makt er knyttet til aksjeeie, dvs. kapital og ikke person. Hovedaksjonærene bestemmer, sjøl om de ikke har

aksjemajoriteten matematisk sett, idet "de spredte småaksjonærene i praksis slett ikke har mulighet til å delta i generalforsamlingene osv." De vanlige aksjonærer står derfor utafor beslutningsprosessen.

Både gjennom sjølve aksjeomsetninga på børsen og ved nytstedelser av aksjer - emisjoner - kan spekulanter og aksjeeiere med store porteføljer høste store ekstraprofitte ved kursoppganger (og sikre seg tilsvarende ved kursfall eller nedskriving av aksjekapitalen). Denne ekstraprofitten kaller Hilferding *Gründergewinn* - "anleggsprofit". Følger vi med på finanssidene i den borgerlige pressa - er slike fortjenester for storfinansens og andre spekulanter og haier nesten daglig kost. Det har i hvert fall vært det i den lange perioden med nyliberalisme og råkapitalisme.

Lenin skriver at "under utviklinga av konsolideringa av finansoligarkiet har den overmåte profitable emisjon av verdipapirer, som er en av finanskapitalens viktigste transaksjoner, en meget stor betydning". For vår tid med store overskottslagre av pengekapital har denne sida ved monopolkapitalismen særlig stor betydning.

Samtidig som vi nå, etter mange år med høykonjunktur, igjen opplever ei stor økonomisk krise i verden, kan det også være nyttig å ha i mente Lenins oppfordring til arbeiderbevegelsen at i bestemte situasjoner, særlig når kapitalismen er i krise, må situasjonen møtes med energiske mottiltak og programalternativer, fra arbeiderbevegelsens side. Illustrerende og lærerik i denne sammenheng er hans brosjyre "Den truende katastrofe og hvordan den skal bekjempes", som ble skrevet i midten av september 1917 og offentliggjort i oktober samme år, før revolusjonen i november. Her foregripes - både prinsipielt og konkret - konseptet om gjennomgripende demokratiske strukturreformer. Det er egentlig viktige begynnerelementet i den demokratiske og antimonopolistiske strategien for sosialisme.

Marx og Engels-ordbok

Begrepet sannhet

Rett over nyåret kommer Marxist forlag med Marx-Engels leksikon. Med boka blir for første gang en oversikt over emner behandlet av Karl Marx og Friedrich Engels tilgjengelig på norsk, med kildehenvisninger. I magasinet presenteres enkelte begreper fra leksikonet. Denne gang har vi kommet til begrepet *sannhet*

Sannhet består i overensstemmelse mellom tingene og deres speilbilde i tankene (1). Spørsmålet om sannhet er ikke et spørsmål om språklig presisjon (2). Sannhet er ikke en akkumulasjon av avsluttede erkjennelser, men den ligger i erkjennelsesprosessen og har selv prosesskarakter (3). Her ligger også begrunnelsen for dens historiske bestemmelse, dens historiske begrensning og relativitet (4). Sannhetens kriterium er den samfunnsmessige --> praksis (5).

(1) For metafysikeren er tingene og deres speilbilde i tankene enkeltstående gjenstander for undersøkelse av det ene begrepet etter det andre uten å se dem i sammenheng, altså faste og stivnede gjenstander som er gitt en gang for alle [...]. For dialektikken, derimot, som vesentlig ser tingene og deres begrepsmessige avbilder i deres sammenheng, forbindelse, bevegelse, opprinnelse og undergang, er forløp som nevnt ovenfor, kun en bekreftelse av at dens metode er riktig. [...] En eksakt beskrivelse av verden og av dens og menneskehetens utvikling samt speilbildene av denne utviklingen i menneskenes hoder, kan altså bare komme i stand på dialektisk måte, samtidig som det alltid må tas hensyn til de alminnelige vekselvirkningene mellom vekst og fall, og til forandringer som medfører fremgang eller tilbakeskritt. (Anti-Dühring, 1876/78, MEW 20, 20 ff.).

(2) Men hvis det handler om å bevise sannheten i slike ord, så kan man neppe mene å bevise det med *ordlyden*, for da ville ethvert resymé være usant, og det ville i det hele tatt være umulig å gjengi meningen i en tale uten å måtte gjenta hele talen. Hvis noen f. eks. påstår: «Man holdt vindyrkerens nødrops for å være *frekk remjing*», vil man rimeligvis bare kunne forlange, at en noenlunde riktig *sammenligning* er gjort, dvs. at det kan påvises en gjenstand som noenlunde oppveier den resymerende betegnelsen «frekk remjing» og ikke gjør den til et upassende uttrykk. Når denne prøven er levert, kan det ikke lenger handle om *sannheten*, men heller om en *språklig presisjon* [...] (Re-

chtfertigung des ++ Korrespondenten von der Mosel, 1843, MEW 1, 172).

(3) Sannheten som det i filosofien gjaldt å erkjenne, var hos Hegel ikke lenger en samling av ferdige dogmatiske setninger som bare måtte læres utenat når de først var funnet; nå lå nemlig sannheten i selve erkjennelsesprosessen, i vitenskapens lange historiske utvikling som klatrer stadig høyere i erkjennelsens stige, men uten noen gang å finne en såkalt absolutt sannhet og komme til et punkt hvor den ikke kommer videre og derfor ikke har noe annet å gjøre enn å sitte med hendene i fanget og stirre beundrende på den absolutte sannheten som den har funnet. Akkurat slik det er på det filosofiske området, er det også på områdene erkjennelse og praktisk handling. (Ludwig Feuerbach und der Ausgang der klassischen deutschen Philosophie, 1888, MEW 21, 267; se MEW 1, 7).

(4) Den store grunnleggende tanken om at verden ikke må oppfattes som et kompleks av ferdige *ting*, men som et kompleks av *prosesser* der tilsynelatende stabile ting og begreper gjennomgår en uavbrutt forandring av oppkomst og undergang, i likhet med sine speilbilder i våre hoder; trass i alle tilsynelatende tilfældigheter og kortvarige tilbakeslag går utviklingen fremover - denne store, grunnleggende tanken er, spesielt siden Hegel, blitt så rotfestet i den vanlige bevisstheten, at den i sin alminnelighet neppe møter motforestillinger. [...] Men hvis man i sine undersøkelser alltid tar utgangspunkt i denne oppfatningen, opphører kravet om endelige løsninger og evige sannheter en gang for alle; man er alltid klar over at alle nye erkjennelser nødvendigvis har sin begrensning og er betinget av de omstendighetene de ble gjort under; men man lar seg heller ikke lenger imponere av den ennå gjengse gamle metafysikken med sine uovervinnelige motsetninger mellom rett og galt, godt og dårlig, identisk og forskjellig, nødvendig og tilfældig; man vet nemlig at disse motsetningene bare har relativ gyldighet, at det som i dag oppfattes som sant, senere kan vise seg å

være feil, og at det som i dag oppfattes som feil, senere kan vise seg å være sant; at det påståtte nødvendige er sammen satt av rene tilfældigheter som nødvendigheten skjuler seg bak - og så videre. (Ludwig Feuerbach und der Ausgang der klassischen deutschen Philosophie, 1888, MEW 21, 293 f.).

(5) Spørsmålet om menneskelig tenkning har krav på konkret sannhet er intet spørsmål om teori, men et *praktisk* spørsmål. I praksis må mennesket bevise sannheten, dvs. virkelighet og makt, og det må være jordnært i sin tenkning. Striden om virkeligheten eller mangel på virkelighet i tenkningen - som er isolert fra praksis - er et rent *skolastisk* spørsmål. (Thesen über Feuerbach, 1845, MEW 3, 5; se MEW 19, 530; MEW 21, 276).

MEW 1, 6; *Sannhetens allmennhet*.

MEW 1, 27: *Sannheten som adekvat oppfattelse av tingene*.

MEW 2, 83: *Sannheten dokumenteres ikke automatisk*.

Grundrisse, 21 f.: *Vitenskapelig reproduksjon av den konkrete totaliteten som en totalitet av tanker*.

MEW 20, 23 f.: *Motsigelse mellom absolutt sannhet og dialektisk tenkning i Hegels filosofi* (se MEW 13, 472 ff.; MEW 19, 206; MEW 21, 267 ff., 278).

MEW 20, 78 ff.: *Sannhetens historisitet og relativitet, evige sannheters skinnkarakter* (se MEW 20, 18, 141, 330; MEW 18, 95 f.; MEW 36, 589).

MEW 20, 89: *Forvrengning av speilbilde og ting i ideologien* (se MEW 37, 488, 491 f.).

MEW 20, 496 ff.: *Bevis på sannhet gjennom virksomhet, eksperiment, arbeid, industri*.

MEW 21, 270: *Absolutt og relativ sannhet*.

Oversatt av Fredrik Kristensen

Naturlovar, økologi o

Av Hartvig Sætra, 1933 - 2004

Marxismen og verdisynet.

Det er nær samanheng mellom synet på kva som skaper verdiar, og det Marx kalla "samfunnsbasisen". Marx blir tillagt ein såkalla "arbeidsverdi-teori", som går ut på at alle verdiar blir skapt gjennom arbeid. Ut frå dette blir det postulert at han ikkje tilkjenner naturen og naturressursane eigenverdi. Dette har igjen blitt brukt av den såkalla "tekno-marxismen" og dei ekstremt økonomisk orienterte marxistane til å hevde at "dersom vi berre får endra samfunnet gjennom ein sosialistisk revolusjon, så er det ressursar nok til ein økonomisk vekst utan avbrot."

At eit slikt vulgær-marxistisk syn har vore utbreidd både i og utanfor det henfarne Sovjetunionen, har eg mange vitnemål om. For eksempel har eg vore i kvass polemikk både med tidlegare NKP-formann Martin Gunnar Knudsen, og med ei rekke "super-marxistar" i AKP og SV om verditeoriane. Dei har hevda at mitt syn var fullstendig umarxistisk.

På den andre sida har Georgescu-Roegen, som på mange måtar står marxismen nær, i sitt sentrale essay vore sterkt kritisk til dei sovjetiske marxistanes verdisyn, og påviser klart at den dogmatiske versjonen av arbeidsverditeorien er i strid med naturlovane.

Ein liknande vulgær-økonomisk teori er heilt dominerande innanfor alle kategoriar av kapitalistiske ideologar, frå marknadsliberalismen til sosialdemokratiets venstrefløy. Georgescu-Roegen tar, med solid forankring i naturvitskaplege fakta, eit logisk elegant og knusande oppgjør med tankegangen om uopphørleg økonomisk vekst, slik denne trer fram i begge system, både det kapitalistiske og det sosialistiske.

Vi såg det tydeleg da Brundtland-kom-

misjonen la fram si innstilling i 1987. Gro var den gongen på total kollisjonskurs med alle sine økologiske sakkyndige. Dei meinte at økonomisk vekst og berekraftig utvikling ikkje kan eksistere samtidig over heile jorda, slik Gro pressa Brundtland-kommisjonen til å meine. Dersom vi i utgangspunktet skal ha berekraftig utvikling, og vi i tillegg vil la fattige land få økonomisk vekst, må ein tilsvarande nedgang skje i rike land, elles er den samla utviklingstrenden ikkje berekraftig.

Det kan ikkje herske tvil om at naturvitskapsfolk i dag, med enkelte få, bisarre unntak (Bjørn Lomborg), har akseptert Georgescu-Roegens grunnteser. Og da kjem dette særdeles viktige kravet opp på skjermen med store bokstavar for alle som vil kalle seg "vitskaplege marxistar":

Vi må få ei endring - nokon vil kalle det ei presisering - av dei marxistiske verditeoriane, slik at dei blir vitskapleg akseptable ut frå moderne fysikk, biologi og økologi.

Vi må ut frå dette legge opp ein strategi for berekraftig utvikling, og erkjenne at "vekst og vern" er ein fiksjon som høyrer historia til, akkurat som påstanden om at jorda er flat.

Ut frå dette må vi krevje ei utvikling av globalt likeverd i levkår, og eit globalt demokrati som kan styre dei totalitære korporative strukturane. Markedsliberalismen har til fulle vist at den er ute av stand til å utvikle eit berekraftig, likeverdig og demokratisk globalsamfunn.

Sosialistar og kommunistar må våge å stille i fronten for ei demokratisering av økonomisk makt og ressursbruk på globalt nivå. Det betyr at dersom globale demokratiske vedtak pålegg oss å redusere CO2-utsleppa og andre utslag av vårt

overforbruk av lågentropi, så må vi akseptere dette, og ikkje bruke vår teknologiske og våpentekniske overmakt til å tvinge gjennom eit fortsatt overforbruk.

Vi må erkjenne at det som blir kalla vårt "økologiske fotefar" - vårt forbruk av lågentropi pr. person - ligg langt over vår "økologiske kvote" - altså det uttaket av lågentropi som kvar person på jorda har "rett til" å ta ut i eit berekraftig samfunn.

Georgescu-Roegens utfordring.

Den vitskapsmannen som i første rekke har utstyrt oss med teoretisk grunnlag for å studere samfunnsbasisen ut frå moderne naturvitskap, er rumensk-amerikanske Nicholas Georgescu-Roegen. Han er ikkje eineståande fordi han står aleine om teoriane, men fordi han er så presis og klar i forhold til dei fleste andre. - Den einaste omsettinga til norsk av Georgescu-Roegens berømte essay er gjort av underskrivne, og sto i Friheten av 17. august 2001.

G.-R.s utgangspunkt er at "eit menneske kan verken lage stoff eller energi, uansett kreativitet eller arbeidsinnsats". Det følgjer av ein fundamental naturlov, loven om materiens og energiens konstans eller Den første termodynamiske loven. Konklusjonen av dette må vere at "mennesket i realiteten ikkje er i stand til å produsere noko som helst, verken stoff eller energi - berre absorbere slike materielle faktorar og sende dei frå seg kontinuerleg. Det som går inn i ein slik prosess, er verdfulle naturressursar, og det som blir kasta vekk frå prosessen, er verdlaust avfall. I mellomtida er det skjedd ein økonomisk prosess, oftast med forbruksvarer som synleg resultat.

Frå termodynamisk synsstad går stoff/energi inn i den økonomiske prosessen i ein tilstand av lågentropi, og kjem ut av

marxistisk verdisyn

prosessen i ein tilstand av høgentropi."

Det betyr i praksis:

1. Naturen må bli tillagt den verdien den rettmessig har som grunnlag for vareverdi, bytteverdi, velstand og økonomisk vekst.

2. Ein må dermed akseptere Georgescu-Roegens grunntese, at fundamentet for vår tids velstandssamfunn og økonomiske vekst er utnytting av lågentropisk materiale og energi - altså materiale og energi med ein slik grad av orden at den kan nyttast i ein økonomisk prosess. Det betyr: i ein prosess som skal auke menneskas fysiske og psykiske trivsel. Vi kallar også ei slik energiform "fri energi", i motsetning til den høg-entropiske energien som er "bunden energi".

3. Ein må altså erkjenne at for å skape økonomiske goder, må ein normalt utnytte lågentropi, som dermed blir omgjort til høgentropi ("utspedd varme" i miljøet; energi som er utilgjengeleg for nye økonomiske prosessar).

4. I og med at jordkloden er å sjå på som eit lukka system, kjem også Den andre termodynamiske loven inn i bildet: Entropien (= graden av bunden energi) i eit lukka system vil auke kontinuerleg, slik at "orden" i eit lukka system alltid vil utvikle seg mot "uorden".

Ekstraktiv og reproduktiv produksjon.

Vi skal ta for oss to viktige, men nokså ulike eksempel:

a. Når vi brukar bensin til å drive ein bil, utnyttar vi den ordna, kjemiske energien (lågentropien) i hydrokarbon-molekyla. Denne energien driv motoren, men vi klarer berre å utnytte omlag halvparten til drivkraft. Resten ender som utspedd

varme i atmosfæren. Der hamnar også driv-energien når motoren blir avkjølt.

Dei energirike hydrokarbon-molekyla ender som energifattige molekyl: CO₂ og H₂O. Med andre ord er resultatet av prosessane i motoren, at jordas mengde av lågentropi i form av energirikt fossilt brensel har minka, mens mengda av høgentropi i form av varme, CO₂ og H₂O i atmosfæren har auka. I løpet av prosessen har vi tatt ut eit økonomisk utbytte i form av transport over ein viss distanse.

b. La oss ta for oss ein kinesisk bonde som bryt jord og dyrkar ris og grønnsaker. Ein del kan han og familien selje, men det meste et dei sjølve. Også i denne prosessen blir det brukt lågentropiske, energirike molekyl som basis: Stivelse frå risen, - sukker, vitamin og mineral frå grønnsakene, protein frå hønene som har ete ris og avfall, og rishalm og villgras til vannbøffelen som er trekk-kraft. Bondens og bøffelens kroppar omgjer energien i maten til arbeid, som blir brukt til å produsere matvarene og gi eit mindre ekstrautbytte. Også bonden og bøffelen pustar ut CO₂ og H₂O etter at lågentropien er henta ut.

Den store forskjellen frå det forrige eksemplet er kvar energien - lågentropien - kjem ifrå. Svaret her er som kjent: Frå sola. Plantene bind CO₂ og H₂O i sine klorofyll-celler ved hjelp av energi=lågentropi i solstrålane. Det er den prosessen vi kallar fotosyntese.

I dette tilfellet blir ikkje jordas samla mengde av lågentropi minska. Den blir tvert om produsert over eit bestemt og ganske kort tidsrom. Den økologiske vitskapen brukar å kalle dette "bruk av fornybar energi". Og fordi denne prosessen ikkje forringar jordas samla sum av lågentropi, kallar vi den også "berekraftig" eller

"reproduktiv".

Den forrige prosessen, bilkjøringa, gå derimot ut på å bruke fossil lågentropi, altså energi som er danna ved fotosyntese i tidlegare årmillionar og deretter lagra i jorda. Denne energien lar seg ikkje fornye, i alle fall ikkje innafor eit akseptabelt tidsrom, og bruken er derfor ikkje berekraftig. Vi kan kalle den ekstraktiv. I motsetning til "bonde-prosessen", som resirkulerer CO₂, vil denne prosessen auke CO₂-innhaldet i atmosfæren. Kva det fører til, veit vi alle.

Kva konklusjonar kan vi komme med om verditeorien ut frå dette?

Først og fremst dette: Dersom ein økonomisk vekstprosess skal foregå, må vi i all hovudsak bruke den ekstraprofitten vi får frå ekstraktive prosessar, altså frå utnytting av fossil lågentropi. Men det finst unntak; og desse unntaka kan vi utnytte betre enn før på grunn av datateknologien. Det viktigaste unntaket kan vi beskrive slik:

Det vart sagt om bilmotoren at den knapt kan utnytte 50% av den fossile energien; resten går til spille. Med ny teknologi kan vi ofte drive utnyttingsgraden opp mot 80%. Og i forhold til primitive motorar er dette ein stor gevinst: Vi får 60% meir økonomi igjen for samme utslepp av varme og avfallsstoff. Men dersom vi med det trur at nå har prosessen "nesten blitt berekraftig", tar vi feil. Det er uansett snakk om ei utnytting av fossile ressursar, som riktig nok er blitt minska, men som i heile sitt omfang er ikkje-berekraftig.

Ser vi på motor-prosessen i bilen, utnyttar den ein energi som er mange gonger eit menneskes arbeidskapasitet. Vi brukar som kjent å måle den i "hestekrefter". Borgström var ein av dei første til å beskrive forholdet mellom produsert og

fossil energi, da han rekna bilbruk, fly og maskinar om til "energislave-einingar". På sekstialet kom han til at ein gjennomsnittsborgar i USA benytta seg av omkring 270 "energislavar", stort sett av fossilt opphav.

Både Borgströms og Georgescu-Roegens eksempel viser sjølvsagt at arbeidsverdi-teorien i si enkle form berre kan brukast om reproduktive produksjonsmåtar.

Når ein stor del av produksjonsvolumet i eit kapitalistisk samfunn kjem frå ekstraktiv produksjon, utbytter kapitalen både arbeidaren (i form av arbeidskraft og intellektuell kreativitet) og naturen/ressursgrunnlaget (i form av "energislavar").

Ein stor del av profitten er altså naturbasert, ikkje arbeidskraft-basert.

Derimot er det framleis slik at i ei reproduktiv produksjonsform, der det ikkje blir tatt ut meir lågentropi enn det som blir gjenskaft, kan vi bruke Marx sitt resonnement for arbeidsverdien som vi alltid har gjort det.

Marxismen og verditeorien i lys av entropilovane.

Korfor er det så viktig for marxistisk teori å gjere denne distinksjonen?

Før vi svarer på det, må vi sjå litt på kva Marx sjølv eigentleg har sagt om desse problema.

Både Medvedev og Nielsen siterer avsnitt frå Marx, der han aksepterer at verdiane ikkje berre oppstår gjennom arbeid, men at naturen har ein eigenverdi ut over arbeidsverdien:

"Ethvert af det kapitalistiske landbrugs fremskridt er et skridt videre i kunsten at plyndre ikke blot arbejderen, men også jorden; ethvert fremskridt, når det gælder at øge dens frugtbarhed for en given periode, er samtidig et skridt videre i ødelæggelsen af de varige kilder til denne frugtbarhed." (Marx: Kapitalen I s. 718-19, d.utg.)

"Arbejdet er ikke kilden til al rigdom. Naturen er i ligeså høj grad kilden til brugs-værdierne."

(Marx: Kritikk af Gotha-programmet, Udalte skrifter bd.II s. 11).

Begge sitat over viser at både Georgescu-Roegen og andre moderne naturvitskapsfolk i ein viss grad tar feil når det gjeld Marx' forhold til naturressursane. Han var faktisk allereie på eit tidleg tidspunkt klar over dei problematiske sidene ved arbeidsverdi-teorien. Ei heilt anna sak er det at både hans samtidige, Engels, og seinare Lenin og heile hærskaren av marxistar fram til slutten av 1960-åra, sto steilt på ei fundamentalistisk tolking av arbeidsverdi-teorien. Det gjaldt både NKP, AKP og heile den super-marxistiske delen av SV.

Underskrivne las Georgescu-Roegen alt i 1973, og forsto straks at det var vitenskapleg umuleg å avvise hans teoriar om samanhengen mellom entropien og dei økonomiske prosessane. Det måtte bety at dersom marxismen ikkje kunne bygge sine teoriar på dette grunnlaget, ville den miste sin vitenskaplege legitimitet.

Entropi-lovane gir korrekt oppfatning av krisene i kapitalismen.

På den andre sida kan vi, ved hjelp av Georgescu-Roegen, forklare årsakene til at kapitalismens store krise har uteblitt, og at kapitalismen til dels har klart å skape større velstand for heile befolkningar enn det dei "realsosialistiske" regima i Aust-Europa klarte. Å finne ei slik forklaring er det som Medvedev kallar "marxismens historiske prøve".

Medvedev kjenner tydelegvis ikkje Georgescu-Roegen. Men han vedgår indirekte at "forsøkene på at udråbe marxismen-leninismen til en slags "over-videnskap" som kan forklare alt og alle, kom senere, da det skjedde en dogmatisering av Marx' lære.... Men Marx og Engels ofrede aldrig den objektive sandhed for ideologiske dogmer."

Medvedev, som så mange kommunistar med samfunnsfagleg bakgrunn, forstår at det er noko galt med den marxistiske arbeidsverdi-teorien, men han forstår ikkje kva det botnar i. Nielsen er komen eit godt stykke nærmare løysinga, ved at han drar inn "naturens egenverdi". Men det er først og fremst gjennom ein "marxist på gjerdet", Georgescu-Roegen, at vi kan finne ei vitenskapleg forklaring på korfor kapitalismens krise og samanbrot har uteblitt i etterkrigstida. Løysinga er kort og godt: Så lenge kapitalismen kan auke uttaket av lagerressursar og fossil lågentropi, kan ein også sikre det som er kapitalismens livline: Den økonomiske veksten. Og den har eit einaste fundamentalt utgangspunkt: Auka tilgang på lågentropi - anten i form av auka uttak frå ressurskjeldene, eller ved å oppnå høgare virkningsgrad, slik vi har vore inne på tidlegare. Vi har også eksempel på meir ressursnøytrale "tekniske fix" som har gitt entropi-gevinstar. Slike gevinstar kan ein oppnå gjennom delar av dataindustrien; men desse er ubetydelege

i forhold til det auka ressurs-uttaket.

Korfor kan ikkje sosialismen "vinne" over kapitalismen under økonomisk vekst?

Dette har med den sosiale dynamikken i eit vekst-samfunn å gjere. Så lenge det er ekstraktiv ekstraprofitt å hauste, vil systemet gi store økonomiske gevinstar til dei som er flinkast til å maksimere denne profitten. Veldig ofte vil den største profitten bli hausta i rike land der ein kan minimere arbeidsstokken ved rasjonalisering, eller i fattige land der arbeidskrafta er billig. Dermed blir åtaka på fagorganisering, lønningar og arbeidervern viktige for kapitalen. Økonomisk vekst blir lokkemidlet, både overfor dei arbeidarene som unngår oppseiing, og for styresmaktene: Ved hjelp av den kan arbeidarene unngå forverring av arbeidsvilkåra og lønningane, utan at profitttraten for kapitalen går ned. Meirverdien som er brukt til dette, kjem frå auka bruk av profittabel lågentropi, og minskede bruk av arbeidskraft.

Dei relativt få arbeidarene som unngår svartkatten, blir innprenta at deira arbeidsplassar er totalt avhengige av høgt forbruk av lågentropi. Dermed vil alle forsøk frå venstresida på sparing og fordeling av lågentropi, bli møtt med motvilje hos den tradisjonelle arbeidarklassen. Slik blir dagens arbeidarklasse lett

offer for propaganda frå H og FRP.

Kven blir utbytta under "imperialismen på framtida"?

Dette å forsere dagens utnytting av fossile energiressursar opp mot den fysiske uttaksgrensa, skaper rikeleg med profitt i dag for den kapitalen som er delaktig. Denne profitten blir ikkje i første rekke trekt ut av arbeidarklassen, uansett korleis vi definerer den. Heller ikkje er imperialistisk utbytting av våre samtidige i u-land nøkkelen til verdiauken for kapitalen. Det meste består i det ein kan kalle "imperialisme på framtida": Forsert og usolidarisk uttapping av lagerressursane. Når oljen minskar og til slutt blir borte, må dei generasjonane som kjem etter oss, anten tåle økonomisk nedgang eller dei må betale dyrt for å utvikle alternativ til dei fossile lågentropikjeldene. Dette vil med stor visse føre til økonomisk stagnasjon og nedgang.

I økonomisk språkbruk blir slike utgifter som vareproduksjonen fører med seg, men som ikkje blir rekna inn i vareprisen, kalla "eksternkostnader". Økonomane reknar utgiftene ved sur nedbør, drivhuseffekt, ozoneffekt, nedbygging av dyrka mark, og ikkje minst kostnadene ved å finne alternativ når oljen tar slutt, med i eksternkostnadene.

I og med at vi ikkje dekker eksternkostnadene ved forbruket vårt, og dyttar kostnadene over på komande generasjonar, oppstår det ein falsk låg varepris og eit utbyttingsforhold overfor komande slekter. Slik kan kapitalismen klare å oppnå kortsiktige fordelar samanlikna med eit sosialistisk system. Kapitalismen er med andre ord makelaus til å forsere ressurs-uttaket og skape økonomisk vekst, så lenge dei har ressursane under kontroll og utnyttar dei ut frå kortsiktige profitt-omsyn.

Men den dagen da kapitalismen møter veggene i ressursmessig samanheng, er krisa eit faktum. Den dagen eit relativt rikt land må skjere ned på forbruket, og veksten blir negativ, vil folk etterspørje likeverd, solidaritet og utjamning.

Og i lengda vil alle samfunn på jorda møte eit slikt "sannhetens øyeblikk", da ressursane ikkje lenger gir rom for økonomisk

vekst, dvs. forbruksvekst for alle i samfunnet. Denne situasjonen er den liberalistiske kapitalismen totalt ute av stand til å takle.

Det einaste svaret er: Sosialistisk sparing og fordeling.

Det finst berre ein måte å meistre ein slik situasjon på: Ved å organisere samfunnet etter sosialistiske retningslinjer. Eit samfunn som må innrette forbruket etter ressurstilgangen for framtida, vil strype kapitalismen fordi den ikkje får si livgjevande føde: Aukande uttak av lågentropi, økonomisk vekst, og dermed profitt.

Dette er grunnen til at vi må halde sosialismen levande som idé framover: Det er berre den som kan berge oss når folketallet aukar, lågentropien skrumpar inn, og den økonomiske veksten blir borte.

Dessutan ser vi allereie i dag at trass i det aukande ressurs-uttaket og den økonomiske veksten, blir resultatet av den enorme lågentropi-bruken ekstremt skeivt fordelt, slik at dei rike stadig blir rikare og dei fattige blir fleire og enda fattigare. Dette kan sjølvsagt ikkje halde fram.

Og noka anna løysing enn sosialismens sparing og fordeling finst ikkje. Det ville i så fall vere ei kraftig opptrapping av forbruket av lågentropi, slik at både dei rike og dei fattige blir rikare. Og ein slik kraftig auke kan vi berre makte ein svært kort periode; etter dette vil situasjonen for fleirtalet på jorda verte enda verre enn før. Også for det store fleirtalet av rike menneske, som alle norske borgarar høyrer til, uansett kva vi ønskjer å kalle oss sjølve.

Det er ikkje enkelt å vere sosialist i eit rikt land, og bere fram kravet om global utjamning; for det betyr jo eit krav til mange menneske om innstramningar i den personlege økonomien. Men dersom vi skal gjere alvor av våre gode ord om å gjere livsvilkåra betre for jordas fattige fleirtal, kjem vi aldri unna ei slik innstramming. Det er nemleg ikkje ressursar nok på jorda til at vi både kan hjelpe fleirtalet av fattige, og halde oppe luksus-elementa i levestandarden til gjennomsnittsbefolkninga i rike land.

Artikkelen har opphavsleg stått på trykk i avisa Friheten.

Trønderske og litt belærende om

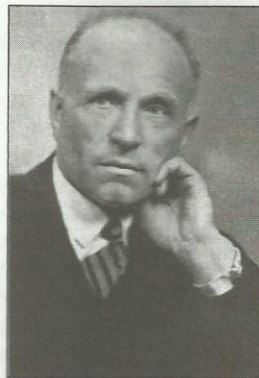
Av Gunnar E. K.

*Dette er en betraktning om
innenfor det man i gjengs ta
gelsen. Det har i lengre tid
det tales om Martin Tranmæl
krøll på seg.*

Kreml: Sverre Støstad fra Øvre Kvam i Steinkjer sammen med Olav Schefflo – også fra Steinkjer. Her er de sammen på Moskvakremlens mur i en pause i forhandlingene under Kominterns 3. kongress i 1922. Støstad og Schefflo var på linje i svært mange spørsmål i tiden. Sverre Støstad ble valgt som NKPs første formann, men også han gikk tilbake til DNA (1927). I 1939 ble han sosialminister i Nygaardsvoll-regjeringen og ble med over til England i juni 1940. Støstad skal ha blitt foreslått som leder i Arbeiderpartiet etter krigen, men vegret seg. Han var en meget høyt respektert politiker.

Martin Olsen Tranmæl: Maler, politisk agitator, politisk journalist, politisk redaktør og politisk taktiker av rang. Lenin satte hans organisatoriske og taktiske evner meget høyt.

Albert Moen: Fra Henning i Sparbu kommune. Han ble Arbeiderpartiets første stortingsmann fra Nord-Trøndelag ved valget i 1921. Kjent for sine organisatoriske evner, samt sin forkjærlighet for og store glede av sangen og musikken.

Kristian Andreas Jensen: Stifteren av Steinkjer sosialdemokratiske forening, som i 1904 ble til Steinkjer Arbeiderparti. Mangeårig kommunestyrerepresentant, stifter og redaktør av lokale partipresseorgan og agitator, ved siden av å være teglverksarbeider på Trana teglverk og anleggsarbeider på forskjellige steder i fylket.

Olav A. Schefflo: Fra Steinkjer. Ble Tranmæls store, ja største konkurrent, først og fremst til sentrale presseverv i partiet. Konkurransen ble "løst" ved at Schefflo fikk vervet som medlem av EKKI, og Tranmæl redaktør i Sosialdemokraten (seinere Arbeiderbladet – nå Dagsavisen). Schefflo ble med i NKP fra stiftelsen, redaktør av kommunistenes hovedorgan, Norges Kommunistblad. Gikk ut av NKP i forbindelse med etableringen av Hornsrud-regjeringen. Ble seinere tatt til nåde av Martin Tranmæl og ble redaktør av Ap-avisa Sørlandet i Kristiansand. Schefflo ble blant annet betegnet som Leninist og var en av Trotskis beste allierte i Vest-Europa etter at han falt i unåde hos Stalin."

Martin Tranmæl blir av mange sett på som en farsfigur i Arbeiderpartiet. Han var imidlertid langt mer omstridt enn enkelte krediterer ham for. Dessuten var han fra Sør-Trøndelag. Dette er et faktum som har en viss betydning når trøndere generelt blir slått sammen. Det synes også å ha gått over hodet på enkelte når de skriver om "Trønderne i norsk arbeiderbevegelse". Denne mytedannelsen om "Trønderne" var det nok Edvard Bull d.y. som noe uforvarende skapte, da han skrev sin hovedoppgave til filologisk embetseksamen utgitt på Det Norske Arbeiderpartis forlag i 1939.

Men for all del; Martin Tranmæl var trøndersk arbeiderhøvding, god som noen. Mitt lille forehavende her skal være å kaste lys over de mange arbeiderhøvdingene, generelt fra Nord-Trøndelag og spesielt fra Innherred.

Vi kan gjerne ta de så å si på rad og rekke: Olav Schefflo, Sverre Støstad, Elias Volan, Augusta og Edolf Aasen, John Aalberg, K. A. Jenssen og Albert Moen.

Men først litt om myten som bare ser til å bre om seg; det at Tranmæl var sosialdemokrat. Det er en så grunnleggende feil at vi legger i vei med følgende:

Martin Tranmæl var ingen sosialdemokrat

I sin "pure ungdomstid" kan Tranmæl karakteriseres som føderalistisk syndikalist. Men da "Høiresocialistene" brøt med Arbeiderpartiet (DNA) i 1921 og dannet Norges Sosialdemokratiske Arbeiderparti, gikk som kjent ikke Tranmæl med i den flokken. Fordi han jo slett ikke var noe "Høire-socialist". Tranmæl hadde stått last og brast med Olav Schefflo i partiet ansøking mot Komintern (Den Kommunistiske Internasjonale også kjent som 3. Internasjonale), allerede i 1919. Seinere ble Tranmæl i høyden det som av andre ble betegnet som Tranmællitt. sin tid var dette ansett å være en hederstegnelse. I sær var kategoriseringer hederkronet etter DNAs ekstraordinære landsmøte i november 1923, da Det Norske Arbeiderparti med Tranmæl i front brøt med Komintern, og "nykommunistene" gikk til det skritt å etablere Norges Kommunistiske Parti. Svært mange DNA regnet seg den gang som kom-

Haakon Lie, Martin Tranmæl, Einar Gerhardsen og Ola Stigum på fjelltur en gang i 1920-åra. Bildet utlånt fra Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek.

høvdinger sosialdemokratiet

Stiansen, historiker

Nord-trønderske veteraner
benevner arbeiderbeve-
gert meg en smule at når
så slår terminologien ofte

munist, en betegnelse de brukte nok så
lenge, mens de altså kalte internasjonali-
stene i NKP for "nykommunister".

Det kan sies mye om Martin Tranmæls
politiske liv og levnet; men å kalle ham
sosialdemokrat – se det blir historieløst.
Ja, selv ikke etter den store samlings-
kongressen i februar 1927, kan man på
noen måte kalle den karismatiske og
engasjerte agitator for sosialdemokrat.
Kongressen samlet Norges Sosialde-
mokratiske Arbeiderparti, Det Norske
Arbeiderparti og en ikke ubetydelig del
av framstående medlemmer av Norges
Kommunistiske Parti.

Den sosialdemokratiske merkelappen
kan heller ikke klistres på noen av de
andre foran nevnte høvdinger, som alle
etter hvert til slutt, enten forble eller gikk
tilbake til folden i DNA. Men altså uten at
noen av dem kan kalles sosialdemokrater.
De to som eventuelt ligger i "grense-
land" for en slik karakteristikk måtte være
K. A. Jensen og Albert Moen, men også
de ble jo stående i Arbeiderpartiet et-
ter den første store splittelsen i 1921.
"Nykommunistene" i NKP ga dem gjerne
betegnelsen Tranmælitter da ting beg-
ynte å stabilisere seg mellom gruppene

Augusta Aa: Født Paasche. "Norges svar på
Clara Zetkin". Startet sin løpebane på Steinkjer.
Flyttet til Trondheim og stiftet Arbeiderpartiets
kvinneforening der. Medlem av Trondheims bysty-
re. Da familien flytta til Kristiania ble hun agitator
for Norges Sosialdemokratiske Ungdomsforbund,
forløperen til NKU og AUF. Skrev pamfletter og
glødende agitatoriske artikler i landets arbeider-
aviser. Døde under et besøk i Moskva 1920. Be-
gravet ved Moskvakremlens mur.

fra 1924. Antage-
lig var det mer
bekvemmt å holde
den avstanden
en slik "tag" ga.

Om ideer og forgjengeligheit

Martin Tranmæl
var overtydd
avholdsmann i
hele sitt liv. Han
var en blant de "store" innen arbeiderbe-
vegelsens rekke som forsto verdien av
denne visdommen.

Edolf Aasen: Boktrykker. Født i Steinkjer
1877. Død 1969. Gikk itypograflære i
Innherredsposten, Steinkjer. Svenneprøve i
1909. Arbeidet ulike steder i Trondheim før
1911: Waldemar Jensen, Adresseavisen
og Dagsposten. Da familien flytta til Oslo,
arbeidet han blant annet hos Morgen-
posten, Sjøfartstidende, Allers, Nationen
og Verdens gang. Ble sterkt engasjert i ar-
beiderrådsbevegelsen fra 1917. Etablerte
Aasens boktrykkeri i Oslo i 1926.

Det store problem-
komplekset; det mel-
lom sosialdemokrati,
sosialisme og kom-
munisme ble det
antikommunisten
Haakon Lie som in-
struerte oss i – anno
2008.

John Aalberg: Maleren fra Røra som
mange karakteriserer som den mest radi-
kale Ap-politikeren fra Nord-Trøndelag noen
sinne. Enkelte hevder at han var mer av en
rabulist. Medlem av sentralstyret i Arbeider-
partiet etter "Påskelandsmøtet" 1918, da
venstrefløyen vant fram i DNA. Agitator og
fagforeningsmann.

Elias Volan: Fra Sunnes på Inderøya. Han var
en av Martin Tranmæls våpendragere, i sær fra
tida i Trondhjem. Da var Volan også leder for
Trondhjems Arbeiderråd. Ledet Arbeidsmanns-
forbundet mellom 1918 – 1920. Nestleder i LO
mellom 1920 – 1923. Satt i LO's sekretariat
1927 – 1929. Forholdet til Tranmæl skrantet mer
og mer fram til det ekstraordinære landsmøtet i
1923, da ble Volan en av medstifterne av Norg-
es Kommunistiske Parti. Han ble med i NKPs
sentralkomite, men gikk seinere tilbake til DNA.

Augusta Aasen i første rekke; nr. 4 f. v. Hennes
mann, typograf Edolf Aasen, i bakke rekke helt
t. h.. Edolf ble formann i Kristiania Arbeiderråd i
1917, dvs at han var rådskommunist.

Av Gunnar E. Kristiansen, historiker

Boka Generalen og hans testamente av Odd Lindbäck-Larsen, kaster nytt og ikke alltid et smigrende lys over en rekke forhold som hittil har ligget i halvskyggen. Det gjelder de mer politiske forhold i mellomkrigsåra og de reinte krigshistoriske, som forsvarssjef Otto Ruges disposisjoner, selve kapitulasjonsavtalene og dessuten samrøret mellom norske og tyske militære i Finnmark sommeren 1940.

Forfatteren Odd Lindbäck-Larsen var general Carl Gustav Fleischers stabssjef ved utbruddet av 2. verdenskrig. Denne posisjonen ga den seinere generalmajoren særdeles god innsikt i situasjonen slik den utviklet seg under felttoget i Nord-Norge. Snart 70 år seinere er det nok forhandlingene som kom i kjølvannet av kamphandlingene vi gjerne vil ha mer informasjon om.

Mellomkrigsåra

Rapporter som Lindbäck-Larsen skrev etter at "freden brøt løs" for å skildre sammenhengene slik de militære så forholdene i årene før krigsutbruddet opptar om lag 2/5 av boka. Her får vi da også del i noe av den innsikten den velartikulerte og spesielle offiseren annammet. Her avsløres og bekreftes det for første gang på offisielt hold at Forsvaret foretok den politiske overvåkinga av kommunister. Men denne merkelige mannen, som i mellomkrigstida kategoriserte kommunister og sosialister som landsforrædere, lærte under sin fangetid disse menneskene å kjenne, som mennesker og gode venner.

Fokus og velsmakende grøt

Generalen og hans testamente har fokus

på de opplevelser som stilte Lindbäck-Larsen i et dårlig lys, ved de handlinger han ble ansvarliggjort for i juni dagene 1940, og klargjør årsakssammenhengene til hvorfor forklaringene ikke kunne komme før. Lindbäck-Larsens arbeider er gjen-

nomgått og kommentert militærfaglig av generalmajor Torkel Hovland og historiefaglig av dr. philos Lars Borgersrud. Så kan man tenke at to så vidt forskjellige kokker bare søler det til. Her har imidlertid d'herrer kokt en veldig god grøt!

Lindbäck-Larsens mange litterære fagmilitære og historisk orienterte arbeider gir en ikke ubetydelig bakgrunn til opplysninger og analyser

invitere til.

Ubehagelige svar

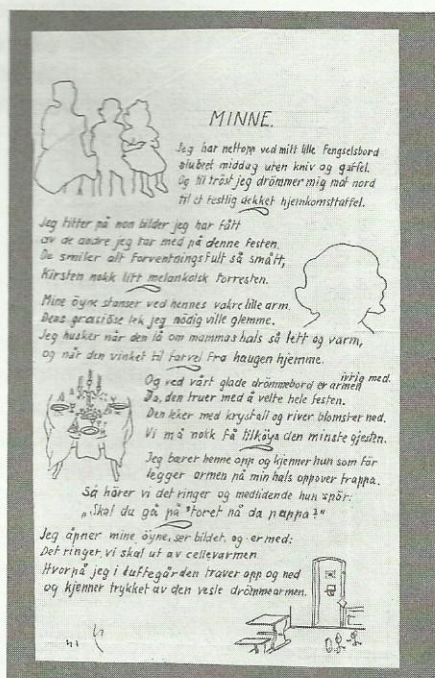
Mye av stoffet er sentrert omkring debatten etter Sverre Hartmanns artikler og bok *Søkelys på 1940* fra inngangen til 1970-tallet. De mange spørsmål omkring at norske styrker ville samarbeide med okkupantene om vaktholdet av grensa mot Sovjetunionen får vi nå svarene på; særlig via dokumentene som er lagt ved i boka. Disse svarene er nok særlig ubehagelige for de som i årtier har benektet statsmaktens kriminalisering av venstresida i norsk politikk.

Mye kritikk

I introduksjonen får vi også vite Lindbäck-Larsens beveggrunner til å skrive "sin versjon". Politiske omstendigheter har tidligere gjort hvitvaskingen han her foretar ganske umulig. Men nå får de "passet påskrevet", i sær general Ruge med sine disposisjoner relatert til kapitulasjonsavtalen og samrøret mellom norske og tyske militære i Finnmark sommeren 1940. Også en del andre får unngjelde – og ganske særlig oberst Getz; for å ha sabotert ordren om å ødelegge jernbanen fra Grong og oppover Namdalen, for slik å hindre at tyske styrker gjorde bruk av denne som marsjlinje.

Neuengamme verst

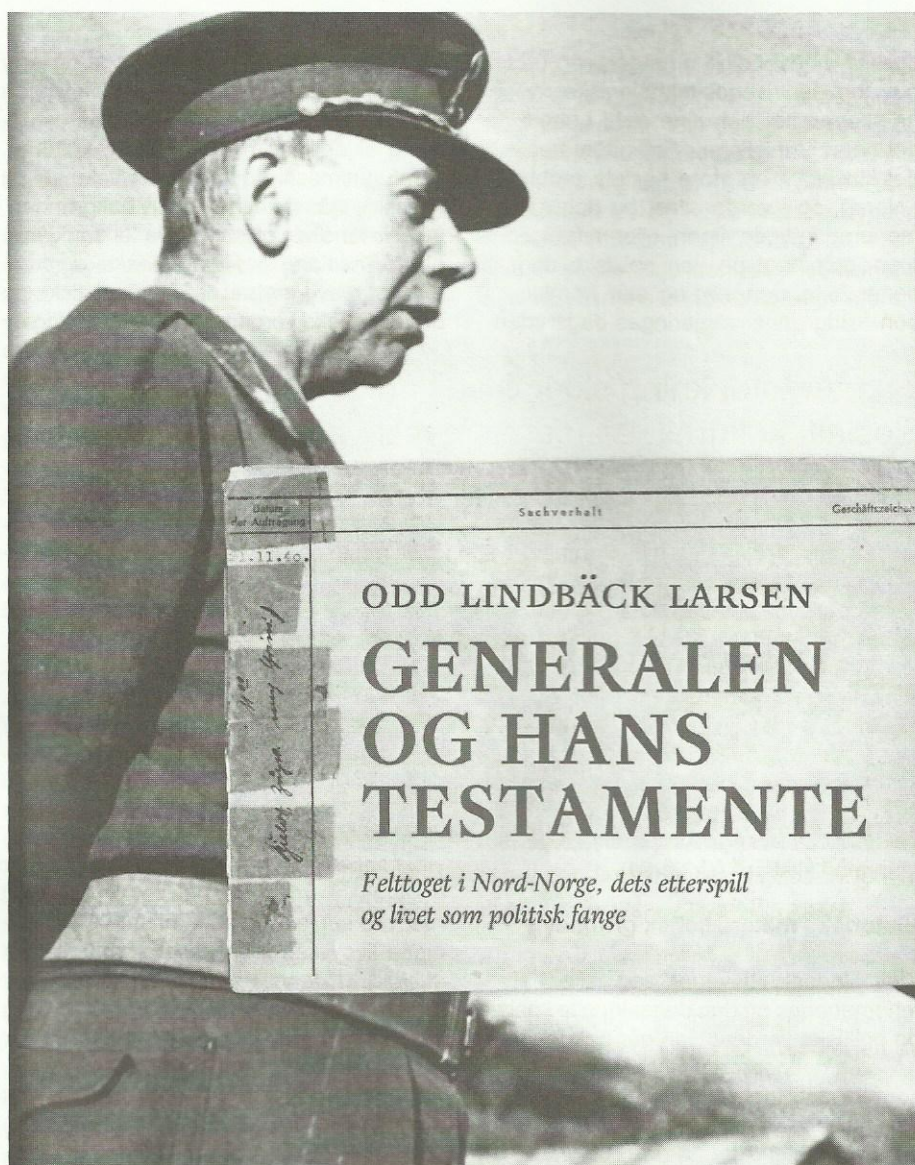
Lindbäck-Larsens store beundring for general Fleischer framføres også med fin penn. Men vi går videre i historien: Møllergata 19, Grini, Sachsenhausen og Neuengamme er alle kjente betegnelser fra

Odd Lindbäck-Larsens 5-årige datter Kirsten fikk dette brevet fra sin far like før han ble sendt fra Møllergata 19 via Grini til Tyskland.

basert på arkivmateriale som tidligere ikke har vært offentlig kjent. Slik utfyller fagpersonene hverandre og gir langt større spennvidde enn det bokens tittel synes å

krigen

Bokas forside

okkupasjonshistorien. Lindbäck-Larsen opplevde alle.

Neuengamme var den verste av fangeleirene etter generalens utsagn. Ikke på grunn av forpleiningen, som var god nok. Det var den ufysiske stanken, som ble

sittende fast i kroppen lenge etter at busene kom og tok ham og medfangene til Sverige, som føltes verst.

Terbovens personlige fange

Lindbäck-Larsen var en av meget få norske offiserer, om ikke den eneste, som ble

politisk fange. Dertil kom at han var Terbovens personlige fange. Disse forholdene hang nøye sammen. Rollen som han inntok vis å vis det før nevnte norsk-tyske militære samrøre førte til over 4 års tysk fangenskap. Skildringene han gir av medfanger og miljø viser en høy grad av menneskekunnskap men og evne til å vende det negative til noe positivt. Lindbäck-Larsen gjorde bruk av sin lærdom, bevisst eller ubevisst; til å skaffe seg et nettverk blant politiske fanger av kategorien sosialister, kommunister og andre – faglig dyktige menn der mange ble livslange venner og andre ble nyttige etter at krigen var over.

Usentimentale skildringer

Fangetida i Tyskland skildres på en noe uvanlig og usentimental måte, der vi kan forledes til å tro at skribenten er totalt følelsesløs. Beskrivelsene han gir av de mest umenneskelige forhold, er i sin oppbygging til forveksling lik de rapporter han seinere skrev for å skildre sammenhengene slik de militære så forholdene før, under og etter kamphandlingene.

Mer enn 2/5 av boka er referater fra de innrapporteringer Lindbäck-Larsen gjorde før, under og etter felttoget, men omfattes også av de rapporter som gikk til Forsvarets Overkommando i de urolige mellomkrigsåra. Her blir vi delaktige i den innsikten den velartikulerte og spesielle offiseren annammet. Mannen som i mellomkrigstida kategoriserte kommunister og sosialister som landsforrædere, lærte under sin fangetid disse menneskene å kjenne som – mennesker og gode venner.

Boka vil utvilsomt skape ny debatt, om norsk-tyske militære relasjoner, general Ruge, statsmaktens repressive midler overfor arbeiderklassen – og mannen som er blitt stående som synderen i saken om norsk-tyske samspill i 1940.

“SOSIAL RETTFERD” - GRUNNLAG

Av Hans I. Kleven

Pionerarbeid

Den nye boka til den marxistiske sosia-
lpsykologen Kjell Underlid er et pioner-
arbeid, som bør få en leserkrets langt ut
over det spesielle fagmiljøet. Han definerer
sjøl både hva han vil med boka og den
breie leserkretsen han har for øye. Det er
ei fag- og lærebok for alle som er opptatt
av sosial rettferdstenkning i et samfunn
der de sosiale ulikhetene når det gjelder
formue og inntekter bare vokser og vokser.
Boka bør være ei ansporing til både
tenkning og handling.

Bak velferdsfasaden ligger det kapitalis-
tiske klasse- og utbyttersamfunnet trygt
forankret med det uopplyste pengevelde
på toppen og en mer eller mindre skjult
fattigdom på “botn”. “Fattigdom” er et
omdiskutert begrep. Sammenlikner vi for-
holdene i vårt land i dag med 1930-åra
eller med forholdene i den tredje verden,
virker betegninga kanskje fremmed og
unaturlig. Jeg husker sjøl fra min barn-
dom hvordan arbeidsfør ungdom måtte
gå på loffen og tigge til seg ei matpakke
for ikke å sulte i hjel. Og den kjente kom-
munisten og motstandskjemperen Walter
Rygh fortalte meg at doktor Halvorsen fikk
ham innlagt på Ullevål sjukehus for at han
kunne ete seg opp! Få lider direkte nød
i betydning av mangel på mat og klær i
Norge i dag. Men både Frelsesarmeen,
Kirkens nødhjelp og andre humanitære
hjelpeorganisasjoner kan daglig melde
om baksida av den forgylte medaljen - om
de som faller utafor “velferden”, de som
ikke tilhører 2/3-samfunnet.

Fra vondt til verre

Hvordan det forholder seg på den sosiale
skyggesida forteller det omfattende og
overbevisende empiriske materiale som
Underlid legger fram. På bakgrunn av den
materielle og kulturelle standarden som
det store flertallet i landet har (til tross for
knapphet på offentlige ressurser på vik-

tige, ja, nødvendige områder), og de be-
hov som den rivende teknologiske utviklin-
ga skaper, har han sine ord i behold når
det heter i Innleiinga: “Fattigdom har vore
det klassiske og store sosiale problemet
i Noreg, og i verda elles, og den såkalla
moderne fattigdommen, eller nyfattigdom-
men, står høgt på den politiske dagsor-
denen.” Ja, den sto, og står framleis på
den “rødgrønne” regjeringas dagsorden -

Rettfærdstenkning skjer ikkje i noko sosialt, kulturelt, samfunnsmessig i historisk vakuum

uten at de store løfter hittil er innfridd. Det
har heller kanskje gått fra vondt til verre.
Som det het i en kommentar i “Nationen”
for 28. september av Odd-Rune Tollhaug,
daglig leder for Selvhjelpens Hus i Oslo:
“Fattige ble valgkampens tapere.” Og:
“Det er uverdigg at et av verdens rikeste
land i det hele tatt har fattige.” Det til tross
for at rettferd, og da først og fremst på
nettopp det sosiale området, “har vore ar-
beiderrørsla sin fremste parole, kopla sa-
man med likskap” (Underlid).

Historisk - materialistisk grunnsyn

Kjell Underlid beveger seg ikke bare i
fenomenenes og den dagsaktuelle sosiale
og politiske verden. Han går bak fenome-
nene og definerer det filosofiske grunnsyn
som framstillinga bygger på, nemlig den
filosofiske materialismen som er nødven-
dig for virkelig å forstå de problemer han
behandlar. Han støtter seg på et historisk
perspektiv og på den politiske økonomi,
på klasseanalyse og merverditeori. Som
Underlid sjøl definerer det, både hva form
og innhold angår: “Skrivestilen er noko
merkt av vitskaps- og metodesyn, han er
meir i slekt med ein kontinental (german-
sk-romersk) enn ein anglosaksisk (ameri-
kansk-britisk) tradisjon. Teksten er såleis

relativt utleggjande og fortolkande og legg
vekt på omgrep, teoriar og perspektiv; han
er forholdsvis ‘filosofisk’. - Rettferdsten-
kning skjer ikkje i noko sosialt, kulturelt,
samfunnsmessig og historisk vakuum og
kan ikkje sjåast uavhengig av bakgrunnen,
interessene og perspektiva til tenkjaren
eller formidlaren.” Sitt menneske- og sam-
funnssyn bygger han “på humanistiske og
demokratiske verdier og på vektlegging av
dialektiske og materialistiske
perspektiv”. Og en slik filoso-
fisk materialisme innebærer
på ingen måte underkjenning
av ideelle og subjektive mo-
menter. Tvert om. Her er et
vekselspill mellom det materi-
elle og det ideelle, “men økonomisk-mate-
rielle forhold er sentrale for å forstå histo-
risk utvikling, og det økonomisk-materielle
er gjerne primært.”

Menneskesyn

Hos Underlid er mennesket et sosialt,
morsalsk og virksomt vesen som formes
både av det samfunnsmessige miljøet om-
kring og former seg sjøl gjennom praksis, i
virksomhet. “Dei ytre rammevilkåra formar
mennesket, men mennesket er også eit
medvite subjekt ... som influerer på sine
eigne livsvilkår, ikkje minst som kollektivt
subjekt.” I denne sammenhengen - i sitt
menneskesyn - vektlegger han sterkt det
etiske og humanistiske element. Han har
tru på menneskets framtidsmuligheter,
dets potensiale, til å utvikle seg til “det
mest høgverdige, dersom vi får gunstige
utviklings- og vekstvilkår”. Med andre ord,
et annet samfunn enn det kapitalistiske
som bygger på utbytting og det ene men-
nesket sosiale krig mot det andre. I ste-
det - nettopp et samfunn som er preget av
sosial rettferd, ja sosial fred om man vil.
Og fordi sosial urettferd er menneske- og
samfunnsskapt, kan mennesket “i kraft
av medvit og kollektiv handling skape eit
rettferdig samfunn”. Da må klassesamfun-

I FAGBOK MED VEKT PÅ STENKNING

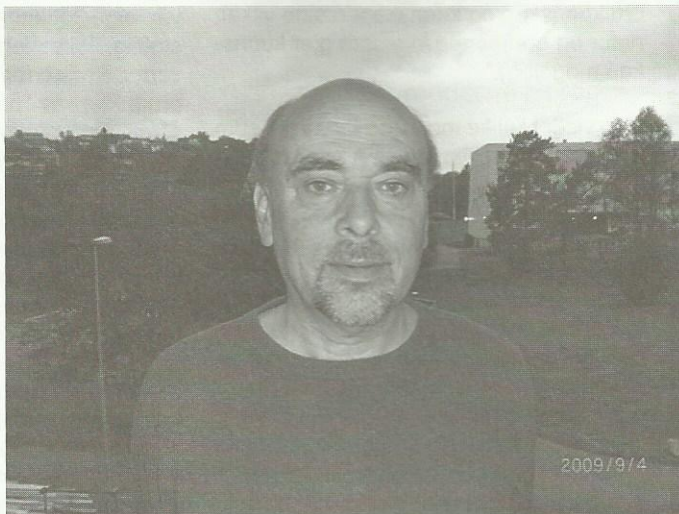
nets rot angripes, nemlig produksjonsforholdene der det viktigste element er eienomsforholdene.

Rett og rettferd

Boka har et eget kapittel kalt "Rettferdsbegrepet". Vi får presentert en interessant og lærerik gjennomgang av rettferdsteoriens historiske utvikling - med bidrag fra sentrale tenkere opp gjennom tidene, fra Platon og Aristoteles til Kropotkin og Miller. En viktig del av moralfilosofiens utvikling. Trekker vi linja fram til et framtidig kommunistisk samfunn, uten privat eiendomsrett, klasser og sosiale ulikheter, der fordelingsprinsippet er: enhver yter etter evne og får etter behov, faller rettferdstanken vekk, den er blitt overflødig - "rettferd har vore irrelevant".

Et interessant delaspekt i analysen, blant annet ut fra en juridisk synsvinkel, er forholdet mellom *rett* og *rettferd*. Her er særlig to sider sentrale, nemlig forholdet mellom rett og moral og de lovfestede rettighetenes betydning og begrensning. Sistnevnte rettigheter står sterkere i den forstand at det medfører, eller skal medføre, sanksjoner fra statsmaktas side dersom de brytes. De har med andre ord et sterkere vern enn de moralske rettigheter som på den andre sida har forankring i folkets bevissthet og kan få alvorlige samfunnsmessige følger dersom de krenkes. De er et integrerende element i klassebevisstheten eller klassefølelsen og har dermed politisk mobili-

seringspotensiale. Det på det kollektive plan. På det personlige plan - la oss si det med forfatteren: "Ein person si rettigheit motsvarar ein annan person si moralske forplikting, og det er her skilnaden mellom rettferd på den eine sida og dygder, til dømes miskunn og sjenerøsitet. Rettferd er såleis ikkje det same som moral allment, men ein underkategori av moral."

Kjell Underlid er proessor i sosial marginalisering ved Høgskolen i Bergen og underviser i sosialt arbeid.

Men den "morske krafta i rettferda skriv seg frå omsut og omtanke for *andre*, ikkje for ein sjølv." Dette er utvilsomt en av hovedfaktorene som gjør mennesket til et *morsk* vesen, ved sida av andre vesenstrekk som gjør mennesket til menneske. Det i diametral motsetning til hva den engelske filosofen Herbert Spencer hevdet i sin såkalte "rasjonelle utilitarisme": Den "overlegne" skal høste alle fordeler av at han er overlegen, mens den "underlegne" skal ta til takke med at han er underlegen og ta følgene av det. Spencer levde under den frie konkurransens kapitalisme og var ideolog for den tidas bursjoasi og økonomiske liberalisme. Men utvilsomt passer

hans tanker også som ideologisk og moralsk overbygg til vår tids nyliberalisme, en borgerlig avert som etter ti års herjinger - med fritt fram for kjeltringer og spekulanter -, har lidd midlertidig skipbrudd i og med krise. Men som slett ikke ligger med brukket rygg. Ideologien og atferdsmønsteret har satt dype spor etter seg. Mange venter bare på nytt høve.

Det var såleis symptomatisk at Spencer forfektet en slags sosialdarwinisme (som ikke har noe å gjøre med Darwins vitenskapelige biologiske evolusjonsteori), med prinsippet om *survival of the fittest* - den som er best egnet overlever. På det grunnlaget gikk Spencer imot enhver form for sosial- og fattighjelp. De svakeste må gå til grunne, de sterkeste har livets rett. Høyrekreftenes privatiseringsframstøt med avvikling av sentrale velferdsgoder, som arbeiderklassen har brukt mange tiår for å kjempe fram, har mye til felles med Spencers tanker.

Sannhet

I ei egen sluttavdeling, under dette viktige kapitlet om velferdsbegrepet, finner vi så en analyse av moderne sosialpsykologisk forskning og teoretisering om rettferd og urettferd. Underlid stiller et viktig - og utfordrende - erkjennelsesteoretisk spørsmål: "Finst det rettferdige og det urettferdige, på kva for ein måte, og er det råd å vite noko sikkert om dette?" Han konstaterer at det har vært skrevet om rettferdsidealene i om lag 2 500 år - ut fra ulike filosofiske og politiske ståsteder og klasseinteresser. I stor grad har dette vært reproduksjon av samfunnets herskende tanker som jo igjen er den herskende klassens tanker. Samtidig har det vært både utopiske og praktisk revolusjonære utbrytere fra dette mønsteret - helt fram til den vitenskapelige sosialisme/kommunisme, dvs. marxismen. Blant utopistene er det her særlig verd å nevne Campanella og Morus. I besva-

“Fattigdom og rikdom er menneske- og samfunns- skapt ... “ De er ikke underlagt en absolutt, “evig” gjeldende naturlov a la tyngdeloven.

reisen av det spørsmål Underlid reiser, finner vi de filosofiske hovedretningene representert: materialismen, den objektive og den subjektive idealismen - og agnostisismen. Han skriver:

“Den sosialpsykologiske forskninga og teoretiseringa om rettferd/urettferd kan reise tvil om rettferd/urettferd verkeleg finst som objektiv realitet, med si flyktige, kontekstbundne og perspektivistiske tilnærming, knytt til subjektive rettferdsoplevingar. På den andre sida vert det her stadfesta at ulike tilstander og hendingar aktiverer sterke (u)rettferdskjensler. Dette synest å vere ein nokså allmenn subjektiv realitet for folks flest, gjeve visse ytre omstende. - For å trenge djupe ned i slike spørsmål, og få oversyn over dei ulike posisjonene, er det nødvendig med nokre filosofiske ekskursjoner som rører ved ontologi (læra om det *verande*, det som *er*) og epistemologi (erkjenningssteori eller kunnskapslære; om kunnskap og kunnskapen sine vilkår, natur og grenser og kva som gjer kunnskap mogeleg).”

Han viser til ulike moderne forfattere som han støtter seg til. Og han går litt nærmere inn på de ulike retningene, blant annet objektiv idealisme - med avarter - der ideene er det primære, allmenngyldige, og lever nærmest sitt eget liv. I tråd med marxistisk tankegang ser Underlid forestillingene om rettferd og urettferd som gjenspeilinger av en objektiv materiell realitet, herunder ulike klassestillinger og -interesser. Kanskje kunne Underlid likevel i sterkere grad trukket direkte inn også noen andre grunnleggende standpunkter og begreper i marxistisk filosofi. Blant annet tenker jeg i denne forbindelse på Lenins “Materialisme og empiriokritisme”, som foreligger i norsk oversetting. Særlig relevant for erkjennelsesteorien, kontra agnostisismen, er analysen og definisjonen av de sentrale filosofiske sannhetsbegreper: objektiv sannhet, absolutt sannhet og relativ sannhet. Men det er mulig at det ville være å gå for langt i forhold til temaet? Ellers gir Underlid ei god og lettfattelig forklaring på materie som objektiv realitet (og dermed sannhetsgehalten i begrepsavspeilinga av denne realitet - ideene har som kjent ikke egne føtter å gå på for å si det med Marx):

Den filosofiske materialismen

“Den filosofiske *materialismen* er ideal-

ismen sin motpol, sett frå ein ontologisk og ein epistemologisk synsvinkel. - Filosofiske *materialister* hevdar at det finst ein objektiv, sinnsuavhengig røyndom (‘verkeligheita’) som eksisterer uavhengig av kva menneska subjektivt måtte tru og meine om han. Og mennesket er sjølv materie og natur: Dersom nokon sagar av meg hovudet, vert det også slutt på all subjektivitet for min del, og dersom menneskeætta døyr ut, vert også alle medvitsformer borte, men den fysiske røyndommen vil framleis eksistere, og eple vil framleis falle til jorda som følge av tyngdekrafta. Materialistar meiner at det er fånyttes å skilje ut eit område, til dømes medvit, frå materien og rekne dette som uforklarlig, uforståelig og overnaturlig eller lausrive frå den materielle røyndommen som omkransar dette området. Alle ting og alle fenomen vert forstått som noko som grunnleggjande sett består av materie i rørsle på grunnlag av fysiske lover. Vårt eige medvit og vår eiga tenkning er eit produkt av eit stofflig, lekamleg organ, hjernen. Anda vert dermed forklart som det høgaste produktet av materien. Materien vert såleis sett på som det primære, og ånd, tankar og idear som det sekundære. Mennesket sine oppfatninger av verda er ei subjektiv avspegling av den objektive røyndommen og ikke motsett. Dei sansbare tinga kjem før ideane, dei eksisterer uavhengig av ideane og har såleis forrang, primat.”

Kjell Underlid avviser den mekaniske materialismen og framhever den materialistiske dialektikk som metoden vi må anvende, en metode som bygger på en materie i utvikling og forandring, fra kvantitative til kvalitative forandring gjennom iboende motsigelser. Og at tenkinga beveger seg fra det emosjonelle og empiriske plan til det rasjonelle og analytiske, at erkjennelsen stiger fra det lavere til det høyere. Slik også hva gjelder temaet sosial rettferd, som er en kategori som har naturlig plass under den historiske materialismen - “den delen av den dialektiske materialismen som tek for seg menneskearten, dei sosiale klassane og samfunna si *historiske utvikling*”. Deretter gir han leseren ei populær innføring i noen av den historiske materialismens hovedkategorier som har spesiell relevans til bokas emne, nemlig produktivkrefter, basis og overbygg, arbeidets sentrale plass etc. Boka er i det hele tatt godt pedagogisk tilrettelagt.

I 2007 eide de 400 rikeste privatpersonene i landet verdier for til sammen 736 milliarder kroner eller nesten to milliarder pr. person.

Det teoretiske 2. kapittel avsluttes med drøfting av to sentrale spørsmål: Hva er rettferd og hva er det ikke? Og: Fra rettferd til sosial rettferd. Som naturlig er konsentrerer Underlid seg her om hvordan rettferd/urettferd, likhet/ulikhet osv fungerer i det borgerlige samfunn. Blant annet hvordan slike sentrale verdier som "tryggleik og fri-dom" varetas og ikke varetas i dette samfunnet, alt etter hvilken sosial plassering mennesket har. Sia den historiske framstilling er en så viktig del av boka, og må være det, burde det ha vært sagt noen ord om føydalsamfunnets hierarkiske og rigorøse struktur og hvilken betydning det spesifikt hadde når det gjaldt sosial rettferd og likhet. I det borgerlige samfunnet har jo også "rettferd som Janus to andlet, eit konservativt og eit progressivt og reformorientert". Når det gjelder det siste framhever Underlid - og det med rette - *lovgevinga* som virkemiddel innfor kapitalismens rammer. Her ligge store rom ubenyttet. Her burde den rødgrønne regjeringa, og det stortingsflertallet den har bak seg, få hendene opp av lommene og vikrlig begynne å agere. Det dreier om å forsvare status quo, men også om å forandre eksisterende forhold til det bedre. Og sørge for at lover overholdes.

Sosial fordelingsrettferd

Fra nettopp en juridisk synsvinkel er de innledende avsnitt under kapittel 3: "Sosial fordelingsrettferd" spesielt interessante. Med rette påpeker forfatteren at rettferdstenkninga har vært for lite påaktet i norsk rettstenkning og praksis. Ikke minst her er det behov for nye, progressive rettstanker - og som i sin konsekvens og sitt perspektiv vil peke ut over det bestående samfunnets rammer. Det gjelder ikke bare for lovgevinga, men også for domstolene. Ikke minst når vi veit hvilken betydning prejudikater - dommer, særlig i høyere rettsinstanser - har innfor det moderne juridiske system. Det kunne vært fristende å gå nærmere inn på disse spørsmål og Underlids framlegging av dem. Spesielt avnittet som bærer overskrifta: "Juss, moral og politikk". Men det vil føre for langt

her og nå. Kanskje ved et seinere høve.

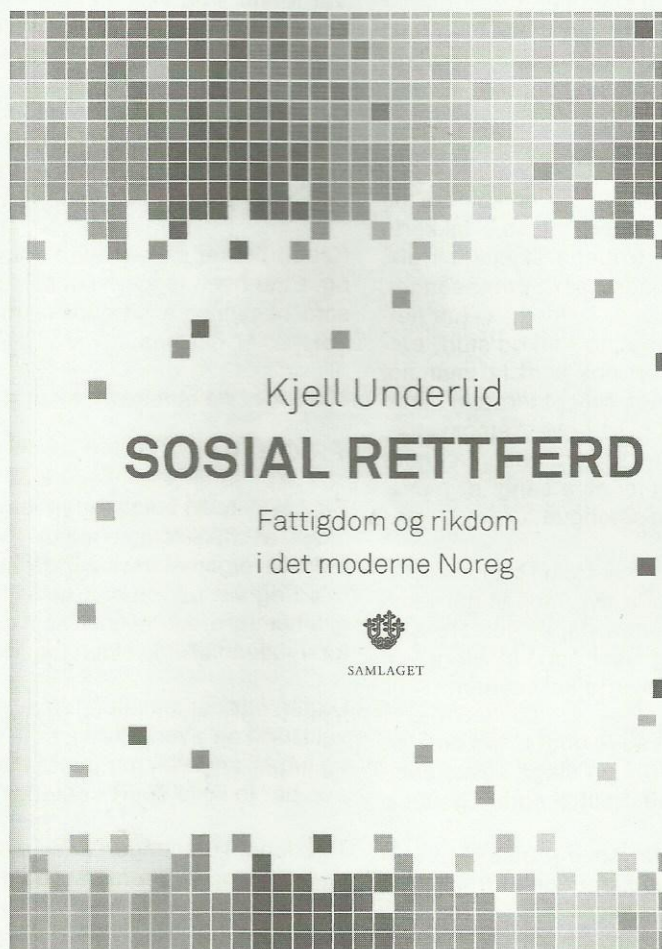
Del II i boka "Sosial rettferd" tar for seg sider ved den aktuelle sosiale situasjonen i Norge: "Livet på den økonomiske skyggesida - og på solsida." Heller ikke denne viktige politiske delen begrenser seg bare

krisa (ennå) ikke har slått særlig hardt ned i vårt land, gir vel dette også i hovedtrekkene et riktig bilde av de superrike også i dag. - "både dei på 400-lista og dei som ligg under".

Fattigdom er menneskeskapt

De siste 100 sidene i Underlids bok tar for seg nettopp situasjonen på skyggesida og støtter seg særlig på egen empirisk forskning, blant annet gjennom direkte personlig kontakt med folk fra den fattigste tidelen av folket - og som er vanskeligstilte folk over et breitt spekter. Dette burde være obligatorisk lesning for enhver aktiv politiker, særlig stortingsrepresentanter og statsråder. Underlid avslutter hele boka med et stort kapittel (5), der han setter sin undersøkelse av fattigdom og rikdom i et sosialt rettferdsperspektiv. Blant annet reiser han spørsmålet om i hvilken grad det er mulig innfor det nåværende samfunnets rammer å redusere armod og sosial ulikhet. Under enhver omstendighet vil vesentlig reduksjon kreve vesentlige inngrep i den herskende økonomiske og sosiale struktur. Det er ingen enkel oppgave og krever en langt mer bevisst og handlekraftig faglig og politisk arbeiderbevegelse enn den vi har nå. For kapitalen reproducerer seg ikke bare økonomisk og klassemessig, men også reint sosialt. Det vil si den reproducerer fattigdom og rikdom, utrygghet og trygghet. Det går stort sett i arv. Men for å avslutte med Underlids egne ord: "Fattigdom og rikdom er menneske-

og samfunnsskapt ... " De er ikke underlagt en absolutt, "evig" gjeldende naturlov a la tyngdeloven.

til det empiriske materiale som legges fram, altså det reinte faktiske. Også her finner vi viktige definisjoner og teoretiske problemstillinger. Blant annet tilbake til det sentrale spørsmål: "Kva er fattigdom - og kva er rikdom - i det moderne Noreg?" Herunder ikke bare definisjon av kategorien *fattig*, men også kategorien *formuesrik*, nemlig "den tidelen av befolkninga som har størst samla formue på personnivå". Kontra "dei ti prosent fattigste" - de som ikke har råd til en gang det mest nødvendige ut fra nåværende norsk standardmål. I mangel av offisielle norsk statistikk over rikdommen - det er månens baksida - bringer Underlid i marka liste fra Hegnars blad "Kapital": I 2007 eide de 400 rikeste privatpersonene i landet verdier for til sammen 736 milliarder kroner eller nesten to milliarder pr. person. Sia den økonomiske

Kjell Underlid: "Sosial rettferd. Fattigdom og rikdom i det moderne Noreg." Det norske samlaget, 2009, 351 sider.

DEN RØDE CHAISELONGEN

Av Anne Karina Giske

Det er på vårparten. Vinteren har vært kvit for en gangs skyld. (Og mye kaldere en vanlig.) No surkler og renner det i alle bakkane, mens mora mi og eg går gjennom hovedgata og mot Gartnerhallen kor det er loppemarked. Utenomsundet. Der er vi ikkje så ofte.

Om vinteren er det Tivoli i Gartnerhallen, på kveldstid. Eg har vært der mange kvelder, enda eg bare er tolv år. Det er deilig varmt og det lukter voksent. På scena er det akrobater i giftigrønne drakter, tryllekunstnere, i svart dress i lag med blonde damer som snakker svensk. Mannfolka snakker nordnorsk og venter på at silda skal komme inn i fjorden.

R Ø D T

No lukter det annerledes i Gartnerhallen og er kaldere og trekkfullt. Vi går omkring blant gamle brunbeisa, lakkerte bord og stoler, slitte lenestoler, store tunge skjenker i eik, dobbeltsenger med bulkete fjærmadrasser, barnesenger, men uten å finne ei skikkelig enkeltseng. Til meg. Vi har nettopp flytta inn i egen, umøblert leilighet; to rom og stort, østvendt kjøkken med spiskammer. Stort nok til at ho mamma kan ha frisørsalongen sin på kjøkkenet, bak et forheng i brun speilfløyel. Stua er nordvendt, men med høye trefagsvindu, som slipper inn fattigmannssola, refleksen fra husa på andre sida av gata. På stua skal eg sove i mi eiga seng, er plana. Men det skal bli i en sjeselong – chaiselongue...

Her står den litt unnselig bak mykje anna, trekt i brunmønstra plysj. Og koster trettifem kroner, altfor dyr. Men vi har femti kroner og kjøper allikevel. Ikkje mange dager seinere står den, omtrent i kraftig rødt ullstoff, og lyser opp i ei ellers tom stue. Rød og stolt ved siden av den svarte koksovn.

Egentlig er den allerede for kort til å sove godt i, sjøl om den ved enkle håndgrep kan åpnes og bli en slags sovesjeselong. Sånn blir den stående, hver natt, heilt til eg blir fjorten.

Da blir den klappa sammen og eg får sove – utstrakt - i en koksgrå sovesofa. Pen, den også og kjøpt kontant. Ikkje på avbetaling...

rødt er fargen eg har mest respekt for – den er tiltalende i små porsjoner, som i solmodne tomater, i strimler av moden chilipepper, i frosne tyttebær og i visne roser. i strimer av morrasola. i lyset før skumringa. i kontraster til alle dei metta gråtonane. i skyggane til tida.

SAUESKINN

Eg flytter heimefra, for å få mer sol, kanskje... Og utdanning, anna luft.

Åra i Oslo savna eg vestavinden og regnet. I Oranoupolis hadde eg begge deler og attpåtil varm sjøl! I Berlin fikk eg min førstefødte. For ei lykke. Deretter drar eg tilbake til heimlandet. Om ikkje til heimbyen, men med toget til Trondheim, kor eg aldri hadde vært før, men tenker at her har eg i det minste mulighet til å få en jobb. Sånn går det ikkje. Derimot havner vi, sønnen min og eg, i Tromsø, kor eg får jobb som tegneleder på verdens nordligste universitet.

Vi innreder den leide, umøblerte leiligheta på billigste og varmeste vis, med saueskinn på linoleumsgolv. Ikkje så

rart at det blir det første flerstavellesordet sønn min uttaler perfekt; saueskinn.

Det neste blir sjeselong.

Da mi kjære mor døde og eg måtte rydde i den enkle leiligheta, blei sjeselongen (pluss syskrinet, den sjølsydde tweedkåpa og kjøkkenforklea...) sendt oppover til Tromsø. Vår første – og eineste sofa - i mange år. Besjela og rød. Da den lille familien blir velsigna med et jentebarn, blir ho avfotografert mot rød bakgrunn... Og med tommelen i munnen.

Da vi flytter tilbake til midtnorge, til by med togs Skinner og mildere klima, er sjeselongen og en skogsskatten med. Vi kjøper rekkehus med hage og fryder oss over egen rabarbra og egne ripsbær med vaniljesaus.

Katten bruker sjeselongen som klorebrett og fryder seg, han òg. Etter hvert legger vi et kvitt bomullsstoff over sjeselongen, som begynner å bli ganske medtatt. Prega av åra, naturlig nok.

Mange år og hundrevis av årstider seinere

T R O O G T V I L

Så, i et vinterlig anfall av ryddetrang, fatter eg den tunge beslutninga, at chaiselongen må ut. (For syns skyld kan den erstattes med en ergometersykel, da har eg alibiet i orden. Tror eg.) (Men eg vet på forhånd at dette kommer til å bli vanskelig å gjennomføre, sentimental som eg er, så eg fotograferer "offeret" for ryddeanfallet kvelden før. Med sjøutløser.)

Dagen etter er sjeselongen avlevert til Fretex. Eg angrer meg voldsomt og øyeblikkelig, men trækker på ergometersykkelen og håper angeren går over i morra. Ka vil "ungane" mine si... , eg har jo ikkje spurt dei, engang.

Torsdagen, tre dager etter avleveringa, "avrettinga", ringer eg Fretex og spør om dei tilfeldigvis vet kor det er blitt av den røde sjeselongen.

- Jo da, det flotte klenodiet, var dei kjempetakknemlige for, så det stod no til salgs for tre og et halvtusen kroner på Mercur i Nordre!

- Om eg angra meg? Da kunne dei bringe klenodiet tilbake mot hundre og sytti kroner i frakt?

Takk og lov for forståelsen fra Fretex.

Eg tar første buss ned til byen og går rett inn på Mercur der eg ser sjeselongen på lang veg, midt i kjøpesenteret ved rulletrappa, dandert med to gule puter (der det er en blå tusjflekk). Et ungt studentpar står og ser på. Eg betaler frakta til Høgreina (kor den får være i "fosterheim" så lenge... Eller for alltid. Der er den iallefall berga. Og blir brukt.)

Den natta sover eg bedre.

Amen

a.karina, natt til søndag 22.02.09

Ved ei grense ...

Kjartan Fløgstad:
"Grense Jakobselv."
 Oslo 2009,
 436 sider.

Av Hans I. Kleven:

I floraen av skjønnlitteratur de siste åra finner jeg noen få virkelig betydningsfulle bøker. Blant dem er Kjartan Fløgstads *"Grense Jakobselv"* den mest interessante. Den tar opp et sentralt, og framleis brennpunkt, tema fra europeisk og særlig norsk og tysk historie under og etter Den andre verdenskrigen, med glimt tilbake til før krigen. Det er en politisk og samfunnsengasjert dokumentarroman, i motsetning til mesteparten av andre romaner og noveller som fokuserer spesielt på personlig sjelsliv og kjønnsniv. Dersom det da det ikke er innteksbringende kriminalfortellinger, der heltene gjerne er en loslitt og forfyllet detektiv med eller uten uniform.

Hos Fløgstad får vi realistiske skildringer fra den varme og kalde krigen. Mesteparten bygger på kjeldemateriale, men noe, om den kalde krigen, er vel sjøloplevd eller fortalt fra hans nærmeste krets. Boka begynner med Oslo i november 1978 da Politiets etterretningstjeneste - POT, hadde særlig mye å gjøre, både i konkurranse og samarbeid med Stay Behind - opprettet med "hjemmel" i forsvarsminister Jens Christian Hauges direktiv fra 1948 - FO 4 beredskap. Overvåkingssjef i 1978 var den nidkjære antikommunisten Gunnar Hårstad.

Etter en kort beskrivelse av denne virksomheten, gjør Fløgstad et langt sprang tilbake i tid og sted, nemlig til Tyskland, nærmere bestemt Freiburg, den 11. mai 1933, ikke fullt 4 måneder etter Adolf Hitlers og nazistenes maktovertaking. Vi stifter bekjentskap både med den ene jeg-fortelleren og en av hovedpersonene Paul von Damaskus, begge da studenter og begge ivrige deltakere i bokbrenninga forordnet av Goebbels. I 1938 finner vi Paul i Berlin som Obersturmführer "... i ny skreddersydd svart uniform med blannuss lårstøvler og ridebukser ..."

Så igjen et langt hopp og nå november 1963 til mine egne hjemlige trakter

Bærum, nærmere bestemt Valler gymnas, der jeg sjøl gikk under krigen. Av en eller annen merkelig grunn har også Kjartan Fløgstad en særlig forkjærlighet for denne kommunen og denne skolen. Men, som en god del andre, med negativt fortekn. I visse, og temmelig store, kretser på venstresida er det *in* å stigmatisere og diffamere både kommunen og skolen, og skjære alle innbyggerne over en kam. De trur kanskje de høster proletariske poeng og laurbær på det. Slik kan det også se ut for Fløgstads vedkommende. Fortelleren spaserer ned Karl Johansgate:

"Ein eller annan stad i nærleiken av Stortorget merka også vi som kom utanfra at her gjekk det djupe skiljer mellom byen til borgarskapet og arbeidarbyen. Så langt, men ikke lenger, strekte vestkanten, og dermed Bærum seg. Her starta noko anna, og heilt nytt. Her gjekk den sosiale djupålen."

En svært så forenklet, ja, delvis villedende, sosial beskrivelse. Riktignok har Høyre og Fremskrittspartiet reint flertall i kommunestyret og derfor kalles Bærum for blå kommune. Men det fantes - og fins framleis - til tross for relativt velstående innflyttere, også et annet Bærum der arbeidere, bønder og vanlige funksjonærer er i flertall. Og gamle nedlagte industristeder som Høvik Verk og Bærum Verk forteller sin egen klassehistorie - med *sine* farger. Når Fløgstad streifer innom industriarbeidsplasser i Sandvika maler han dette grå og knugende bildet av de "verkelege arbeidarane". De

"hadde sixpence på hovudet og dårlig klede og matboks av blekk under armen. Dei var grå og loslitne og skakke og skeive og lute i skanten. Dei som strøymde ut av portene etter endt skift på Hamang papirfabrikk, til fots og på sykkel, såpekokarane på Tomten, jernarbeidarane frå det vi kalla for 'Kjettingen' og linoleumsfabrikken ved Sandvikselva, virka som fattige og underkua sluskar. Dei såg på ingen måte ut som

om dei skulle forandra verda, meir som dei burde forandra seg sjølve ..."

Bærum var ett av de stedene der thraniterbevegelsen sto sterkest i landet omkring midten av 1800-tallet. Min oldefar var medlem av Vestre Bærum arbeiderforening av Marcus Thrane, som lokalforeninga het. I hele mellomkrigstida sto arbeiderbevegelsen sterkt i viktige deler av Bærum. Og under krigen ble det drevet et omfattende illegalt arbeid der, blant annet med mange studiesirkler. I 1945 hadde Skui lag av NKP ca 100 medlemmer og nesten 300 abonnenter på "Friheten". Kommunen hadde 5 NKP-lag og flere NKU-lag, NKP hadde 2 mann i formannskapet osv. Også DNA hadde stor organisasjon i bygda og står relativt sterkt der framleis. Heller ikke bildet forfatteren gir av Valler skole er truverdige. Og det er forvridt når Fløgstad skriver: "Stort sett var Bærum-ungdommen søner og døtre av velstående menneske i møblerte heimar." (!?)

Jeg nevner ikke dette for å mimre eller være nostalgisk, men for å sette ting på plass. Det er grenser også for diktingas frihet, særlig når romanen utgis som *dokumentarroman*. Sjøl om forfatteren er kjent for å være både uutgrunnet og underfundig, kunne han ha spart seg og oss for denne tvilsomme sekvensen. Men for guds skyld la ikke dette overskygge det verdifulle hovedinnholdet i Fløgstads nye roman.

Noe av det mest levende, lærerike og spennende er kapitlet "Grenseland. Kirkenes-Pasvik, 30. november 1940". Der møter vi blant annet den unge legen og seinere motstandskjemperen Olav Albert Hokstad fra Østre Aker, som skulle bli torturert i hjel av tyskerne. I dette så militært viktige nordområdet hadde tyskerne i flere år drevet etterretningsvirksomhet med gode norske hjelpere. En av dem var den seinere så kjente politiminister i Quislingregjeringa, Jonas Lie. I desember

1939 reiste han i spissen for en stab statspolitifolk til Kirkenes, der de blant annet overvåket og registrerte kommunister og andre venstreorienterte i området. Ja, "i røynda var Lie sjef for overvakingstenesta i grenselandet mot Sovjet". Ute i befolkninga hadde de betalte rapportører, et system vi kjenner igjen fra den omfattende overvåkingsvirksomheten etter krigen fram til våre dager. En av etterretningsfolkene i Kirkenes på terskelen til Storkrigen, som snart også skulle ramme Norge, var Karl Alfred Martinsen - "ein liten mager og intens og ambisiøs tromsøværjing med stor arbeidskapasitet". Han viste "tidlig stor forståing for nasjonalsosialismen. I løpet av krigsåra skulle Martinsen nå heilt til topps i Quisling-regimet, som general i det nyordna statspolitiet." (Han ble likvidert av norske motstandsfolk under krigen. I kjølvannet fulgte harde tyske represalier.) Nå, i 1939 samarbeidet han med sin gamle soldatkamerat fra den finske vinterkrigen, Jonas Lie. Og samarbeidet mellom ham og Lie, forswaret og overvåkingspolitiet gikk som smurt. Som Fløgstad sier:

"Saman med Jonas Lie klarte han å bygga opp eit omfattende og fagmessig velordna arkiv med fleire tusen kartotekkort over kommunister og andre 'tvilsomme elementer', ikkje berre i Sør-Varanger. Kommunistarkivet omfatta folk frå heile Finnmark, men det var særlig grenseområda mot aust, som Kirkenes og Kiberg på nordsida av fjorden, det måtte hallast oppsyn med. Ved grensestasjonen på Svanvik tok tollarane vare på viktige dokument frå finsk side. Og rundt om i distriktet hadde Martinsen dyktige informantar som flagra med øyrene og heldt augo opne. Med sine venstreorienterte sympatier og fiendtlige haldningar til det nye Tyskland var ikkje minst assistentlege Hokstad ein opplagt tryggingssrisiko. Det kunne ikke herska tvil om at ein slik person burde settast under sterk overvaking. I koda telegram til forsvarsstaben i Oslo åtvara Lie og Martinsen om faren for kommunistisk kuppforsøk i Kirkenes."

Men som Fløgstad legger til, lagt i munnen på fortelleren som snart sjøl skulle ankomme Kirkenes i tysk uniform: "Kuppet kom ikkje. I staden var det vi som kom." Det tok imidlertid litt tid før Wehrmacht kom så langt nord etter 9. april. "Medan vi trygga det norske 'Raum' i sør sto dei nor-

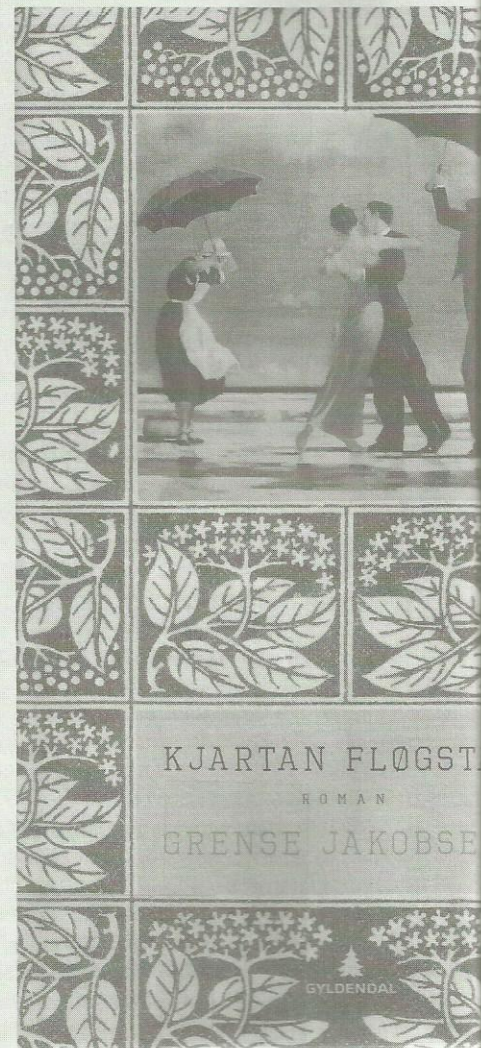
ske grensetroppene tappert vakt mot russefaren i nord." I juni 1940 hadde norske offiserer som forhandlere med den tyske okkupasjonsmakta "med eit storsinna tilbod om å overta grensevakta i Sør-Varanger", noe som ble foraktelig avvist av rikskansler Hitler med henvisning til at det kunne Wehrmacht utmerket greie sjøl uten norsk hjelp. Men den norske kommanderende general Ruge fikk telegram fra den tyske liaisonoffiser: "Styrkene skal plasseres under tysk kommando. Inntil videre har De ordre om å overta kommandoen." Og straks etter okkupasjonen dro Terboven sammen med Jonas Lie til Kirkenes "for å få orden på sakene. Frå 16. juni vaia vårt tyske Reichskriegsflagge over byen. Under hakekrossen heldt norske styrkar skansen mot aust." Også en del av vår - bortgjemte - krigshistorie!

Nå overtok etter hvert tyskerne ikke bare den militære, men også mye av den sivile administrasjonen, godt hjulpet av NS. Det gjaldt også overvaking og kartotekføring av kommunister og andre venstreorienterte, herunder dr. med. Olav Hokstad. SS-Oberscharführer Pahl "bygde opp eit nett av norske informanter. Dei fleste var kalla 'Aufkaufpersonen', som selde opplysninger mot å få tobakk, ei flaske brennevin eller ein pengeslant til gjengjeld." Altså en spesiell kategori tyskerarbeidere om en vill!

Som seg hør og bør i en moderne roman lyser Fløgstad hist og pist opp sin dystre realistiske skildring med et eller flere samleier. (I nesten alle romaner og filmer som kommer ut i dag er dette fast inventar. Tidligere greide både skjønnlitteraturen og filmkunsten seg utmerket uten - med romantikk og eros likevel i behold. Det er nok å vise til Hamsun.) Kandidat Hokstad får tak i sjukesøster Aida Wiik af Pettersen som seinere kommer til å spille en suspekt dobbeltrolle i romanen. Kopuleringa skjer mens sola framleis skinner over Jerntoppen i Kirkenes, mens to reinsdyr står i skyggen, myggen summer, lyngen anger og røya vaker ...

Ofte blir en fascist framstilt i filmer og bøker som en brutal, primitiv og kulturløs person. Og den fascistoide typen fantes det mange av, særlig i SS, Gestapo og som voktere i konsentrasjonsleirene - hva han eller hun var lå nesten utpå dem. Men dette er langt fra det eneste bilde. En nyanse som

Fløgstad får bra fram. Både i føringsseliten og litt nedover i hierarkiet finner vi akademikere, særlig jurister "frå dei beste familiar som ofra seg for ei stor sak". Og de kunne være vel så infernalske og grusomme som de lenger nede på rangstigen. De som gjorde grovarbeidet - torturistene og bødlene.

En viktig del av romanen handler om det illegale motstandsarbeidet, særlig den aktive motstanden, i Norge under okkupasjonen. Spesielt den aktive motstanden som kommunistene sto i spissen for og som rekrutterte både helt unge, "nye", og folk med bakgrunn i arbeiderbevegelsen fra før krigen, blant annet i AUF og AIF. Som en av veteranene formelig roper ut: "Arbeidaridretten utløyser store krefter i folket!"

Den 22. juni 1941, da tyskerne går til angrep på Sovjetunionen, blir Kirkenes med Grense Jakobselv, og tilstøtende

finske områder, det store oppmarsj-området på nordfronten. Som bok-tittelen antyder er kapitlene om spesielt dette området sentrale. Allerede i 1940 var store tyske troppestyrker ført sørfra og hit for å settes inn mot Murmansk, Nikkeli og andre strategiske og råstoffviktige byer og landsbyer. Både på norsk og sovjetisk side av grensa står militærkolonnene i kø. Kirkenes vokser til å bli en stor garnisonsby med alt det medfører også for det sivile norske samfunn på stedet. Blant annet ei omfattende fraternisering mellom tyske militære og norske jenter. Hos Fløgstad får vi denne fargerike og innlevende omtale av disse forhold:

"Berre i og rundt Kirkenes var hundrevis av kvinnfolk i sving på dei militære klesdepota, eller som frontsøstre, eller var kontordamer og telefonreparatører i dei tyske stabane, med eller utan språkkunnskaper. Denne nærkontakten hadde ført til så intime samvere at general Dietl hadde komme med ei alvorlig dagsbefaling om reglane for giftarmål mellom tyske soldater og innfødde kvinner. Lause forhold kunne akseptast, det kunne ikkje ekteskapet. Giftarmål mellom tyske soldater og innfødde kvinner måtte avvisast fordi det dreide seg om det generalen kalla 'ganske mindrevverdige representantar for nabofolka', og 'rase-messig drivved'. Der fekk feltklokkar Tönniessen noko å tenkja på. Både offiserar

og menige burde leggja seg på hjarta at heime i Riket gjekk hundretusenvis av sunne og friske ungjenter og venta ikkje på anna enn at soldatene skulle komma heim. For ikkje å snakka om krigsenkene, som såg det som si plikt å setja nye krigarar til verda. Krigen veks i freden deira, som sonen i mors liv, slik som han, ber den hennar hjertelause andlet."

Fraterniseringa mellom tyskere og norske kvinner har i stor grad vært et tabubelagt område i vår faglitteratur. Men nå, mange år etterpå, begynner enkelte skribenter og historikere,

som overhodet ikke har opplevd okkupasjonen og den nasjonale holdninga som situasjonen krevde av oss, herunder sjølpålagt distansering overfor tyskerne, å ta "tyskertøsene" i forsvar og kritisere behandlinga av dem overhodet (Vi må sjølsagt se bort fra snauklipping og annen trakassering fra guttepøbelens side.) Imidlertid, tar vi ikke de helt ekstraordinære forholdene den gang i betraktning, forstår vi heller ikke oppgjøret etter krigen. En må sjøl ha opplevd krigssituasjonen for helt å forstå den, og folkekravet om sanksjoner etterpå. Fløgstad sier med rette at i storparten av det norske folk var "stemninga kompakt antitysk", men forteller samtidig at det var ikke så få, og ikke bare kvinnfolk som fløy med tyskere, som på forskjellige måter brøyt motstandslinja - uten å være NSfolk.

Det omfattende etterretningsmaterialet som ble samlet før og under krigen, både fra norsk og tysk side, ble ikke destruert i og med frigjøringa, men tatt vare på og brukt etter krigen. Inngående og detaljert, basert mye på historikeres forskningsmateriale, viser Fløgstad hvordan dette skjedde, hvordan tyskerne blant annet tilbød kommunistarkivet fra Kirkenes som forhandlingskort med vestmaktene. Og i Oslo, "om formiddagen den 8. mai nekta Sonderführer Sala å etterkomma ordren om å destruere etterretningsmaterialet. Vi visste alle at her hadde vi kodenøkkelen til eit nytt liv etter krigen." Både norsk, engelsk, amerikansk og også vesttysk etterretningsvesen fikk tak i materialet. Som den tyske fortelleren i romanen sier om forhør hos amerikanerne: det "var ... ikke syndene, men kunnskapana våre amerikanarane var interesserte i ... forpleininga var bra, vi leid ingen naud".

Den siste halvdel av Fløgstad bok er viet etterkrigstida og behandler såleis viktige, men delvis ukjente avsnitt av den helt opp til 2008. Også her foregår handlinga dels i Tyskland, dels i Norge. Han forteller hvordan gamle kampfeller - krigsforbrytere - rykket fram i posisjoner i vesttysk næringsliv, militær- og rettsvesen. Og Paul von Damaskus "såg mest ut som det personifiserte Wirtschaftswunder, lik ein som høyrer heime bak rattet på ein stor Mercedes. Og han var i strålende humør. Med heilhjarta øku-

menisk hjelp både frå protestantisk og katolsk side var den gamle eliten i ferd med å finna tilbake til sine rette posisjoner i samfunnet." Paul fikk ei viktig stilling i rettsapparatet. Både domstolene og de juridiske fakulteter hadde vært viktige instrumenter i nazistenes forfølgelse og mord på kommunister, pasifister og jøder. Universitetet i Kiel til dømes "hadde gått i spissen for å rettferdiggjøre mordmaskineriet i Det tredje riket, og vore ein stignbøylehaldar for nazismens ville ritt mot undergangen". Ved det juridiske fakultet på universitetet hadde professor Larenz - "innanfor strengt legale grenser" - utviklet fascistisk rettstenkning, herunder raselover.

"I hovudverket *Rechtsperson und subjektives Recht* frå 1935 spør professor Larenz seg om kven som har gjort seg fortente til å bli omfatta av rettsstatlege garantier. Han gir også svaret: 'Volksgenosse ist, wer deutschen Blutes ist. Wer ausserhalb der Volksgemeinschaft steht, steht auch nicht im Recht.' Den som ikke har tysk blod i årene, står utanfor folkefelleskapen, og dermed utanfor rettsstaten."

Mens tidligere nazidommere - på folkemunne kalt *Hinrichter* - gjenopptok sin embetsutøving i Vesttyskland/BRD, fikk gamle NS-dommere sparken og ble straffet for grove forbrytelser i tjenesten under krigen i Østtyskland/DDR. Og mens nazister gjeninntrådte i viktige sivile og militære stillinger i Vesttyskland ble det tyske kommunistpartiet - KPD, forbudt. Tillitsvalgte i partiet, herunder folk som hadde kjempet mot fascismen og tilbrakt år i konsentrasjonsleire og tukthus, ble igjen sperret inne ...

Noe av det som gjør "Grense Jakobselv" så viktig, ja, på mange måter grensesprengende, nå i ei tid da den kalde krigen og antikommunismen så langt fra er død, og det er vokst fram nye generasjoner som mye preges av farlig historieløshet, er at den nettopp setter helt sentrale ting på den rette plass. Det er å håpe at Kjartan Fløgstads innholdsrike og velskrevne bok blir lest av mange. Den er både en historisk og en dagsaktuell roman.

Renset for fakta

Av Jan Herdal

Det eneste klimafundamentalistene har greid, er å rense den såkalte klimadebatten for fakta. Virkemidlet er skrem-selspropaganda, samt den sedvanlige terroren mot folk som måtte mene noe annet.

Sjarlataneriet er i ferd med å nå sitt høydepunkt i København i disse dager. Blant den norske regjeringens glansnummer er utskilling og deponering av CO₂ under havbunnen på norsk sokkel. Galskapen støttes entusiastisk av oppkjøpte "miljø"-organisasjoner av typen Bellona og Zero. Forbrenning av biologisk materiale produserer en bukett av stoffer i gassform. En av disse er CO₂, eller "kullsyre", brusblestoffet som er usynlig, lukt- og giftfritt. Når det i mediene presenteres bilder av lokal luftforurensing, handler det altså ikke om CO₂, men om helt andre avfallsstoff fra forbrenning av biologisk materiale.

En viss mengde CO₂ er livsviktig for så godt som alle biologiske organismer på jorda, fordi stoffet holder i gang fotosyntesen. CO₂ utgjør for tida 0,038 pst. av innholdet i atmosfæren. Det er anslått at før den industrielle revolusjonen var innholdet av CO₂ i atmosfæren 0,028 pst. Det er all grunn til å tro at økningen av CO₂ i atmosfæren i den industrielle tidsalder skyldes menneskelig aktivitet. Det antas videre at denne økningen har en klimaeffekt.

Hvis menneskelig aktivitet i løpet av 150 år har økt CO₂-innholdet i atmosfæren med 36 pst., og det er riktig at CO₂ står for 22 pst. av den globale oppvarmingen, er den menneskeskapte andelen av den påståtte klimaeffekten så langt ca. 7-8 pst. Hvis vi stopper absolutt alle menneskeskapte utslipp og lar ca. 5 av verdens 6 milliarder mennesker dø, kan vi med andre ord håpe på å redusere en forventet temperaturøkning på 2 grader Celsius med la oss si 0,15 grader. Så gale er ingen. Svært "ambisiøse" mål går ut på å redusere de menneskeskapte utslippene av klimagasser med 10 pst. innen 2020. Forventet klimaeffekt av dette kan anslås til 0,015 grader Celsius.

Bingo. Verden er reddet.

Nesten ingen land, aller minst Norge, har oppfylt sjøl de moderate målene i Kyoto-protokollen, som går ut i 2012. "Løsningen" på denne fiaskoen er å skrike enda høyere om stadig mer urealistiske "mål" for framtida. Tenk på et tall. Høyeste bud vinner kjekk gutt-diplomet. Norge skal nå kutte sine utslipp med 40 pst. innen 2020, to tredeler ved hjelp av innenlandske tiltak. Forutsetningen er en forpliktende avtale i København. EU har vedtatt 20 pst. reduksjon fra 1990-nivå i 2020, og 30 pst. ved en avtale i København der andre land forplikter seg tilsvarende. Den dårlige nyheten er at det eneste som kan innfri slike utslippsmål er verdenshistoriens største økonomiske krise. Den "gode" nyheten er at den er rett rundt hjørnet.

Gassfeltet Sleipner i Nordsjøen brukes som skoleeksempel på at CO₂-injeksjon i berggrunnen "er mulig". Her injiserer Statoil for tida ca. 1 mill. tonn CO₂ årlig, til sammen har det blitt ca. 10 mill. tonn, ifølge Statoil. Jeg har ikke hatt mulighet for å kontrollere disse påstandene. Fra Sleipner Øst og Vest var det ved årsskiftet ifølge oljedirektoratets faktabase utvunnet 170 mrd. kubikkmeter gass. Dersom denne gassen er brent til energiformål, noe gass stort sett blir, har den etter standard omregningstabeller tilført klodens atmosfære ca. 320 mill. tonn CO₂. Statoil har sopt 3 pst. av dette under teppet, omtrent slik vi for et par generasjoner siden trodde at vi var kvitt dritten bare vi lempet den i havet. Ute av syne, ute av sinn. Det er ikke et spørsmål om CO₂ vil lekke ut av deponiene. Det er utelukkende et spørsmål om tidsperspektiv. På Sleipner er over to tredeler av opprinnelig gassinhold tappet ut og solgt. Utvinningen vil i år være ca. 4 mrd. kubikkmeter lavere enn toppnivået på 14,3 mrd. kubikkmeter i 2005. Det representerer over 7 mill. tonn CO₂/år - sju ganger så mye som Statoil må bruke store gassdrevne aggregater og en mengde energi for å pumpe ned i berggrunnen.

Dersom avfallsdynger for betydelige

mengder CO₂ fra Europa skal bli en realitet på norsk sokkel, vil det i tillegg til energikrevende injeksjon forutsette utbygging av gigantiske rørledningssystemer, samt tilsvarende energibruk til drifta. Noen husker kanskje fortsatt energikrisa som oppstod i Midt-Norge da Statoil ble koplet på strømmettet for å drive de i denne sammenhengen beskjedne gassmengdene fra Ormen Lange i rørledning til Britannia. Noen økonomiske overslag, for ikke å snakke om et energigregnskap, for disse gigantiske planene er aldri forsøkt lansert. Det såkalte "forskningssenteret" Cicero presterer å hevde at det eneste som trengs for å realisere planene, er dyre nok klimavoter. Voila.

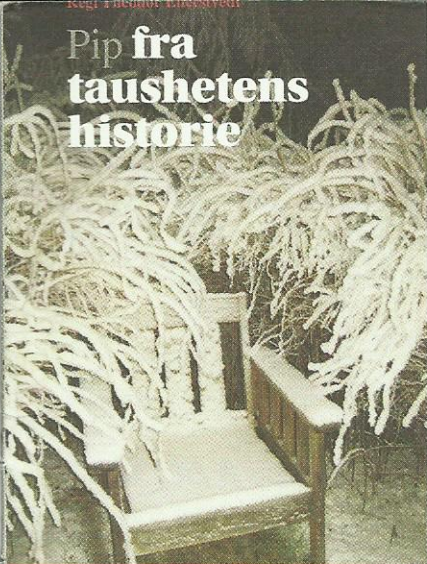
Snakk om å sette verden på hodet.

Det gjenstår ca. 50 mrd. kubikkmeter utvinbar gass på Sleipner. CO₂-injeksjonen er en del av "dealen" som gjør at den blir hentet ut i det hele tatt. Brent urensset vil gjenværende Sleipner-gass tilføre verden 90 mill. tonn CO₂. Kan slike enkle, fundamentale fakta tilføre klimadebatten en viss realisme? Det ser dessverre ikke slik ut. Virkelighetsoppfatninga er og blir fullstendig skrudd.

Den virkelig gode nyheten i denne pressemeldigna fra Statoil er sjølsagt at supplybåten har redusert oljeforbruket pr. tur med ca. 2 tonn, men det er noe du må regne deg til indirekte ved å ta utgangspunkt i opplyst redusert CO₂-utslipp. 3 knop sparer 2 tonn olje. Men hele Stortinget inkludert SV vil på sin side bruke hundrevis av milliarder på å bygge høyhastighetstog, til fortrenghet for vanlig jernbaneutbygging, og kaller det attpå til miljøpolitikk. Verden står foran ei ressurs- og energikrise. Før vi innser det, kan vi heller ikke ha noe håp om å utarbeide de riktige tiltakene. Det blir bare å valse videre i blinde inn i katastrofen, med blikket stivt festet på CO₂-måleren.

Regi Theodor Enerstvedt

Pip fra taushetens historie

www.marxist.forlag.no

Regi Th. Enerstvedt: Pip fra taushetens historie

Pip fra taushetens historie handler om begrepet taushet, om forholdet mellom taushet og stillhet, om ord som ikke må sies, om taushet som dyd og plikt, om hemmelige organisasjoner, om taushet og litteratur, om taushet og musikk, om taushet og kultur. Fremfor alt handler Pip fra taushetens historie om den politiske taushet. Og om forfatterens eget forhold til tausheten.

kr. 198,-

Hans I. Kleven: Hva og hvorfor?

I denne boka tar Kleven for seg utviklinga i den kommunistiske verdensbevegelsen fram til den 20. partikongress i Sovjetunionens kommunistiske parti i 1956, hvor Khrustsjov i sin berømte, hemmelige tale startet "avstaliniseringen" i Sovjetunionen. Kleven arbeider allerede med det neste bind som dekker perioden fra slutten av den 2. verdenskrig og fram til sammenbruddet i 1989/90.

kr. 385,-

Regi Th. Enerstvedt: LQI - Det fjerde rikets språk

LQI er beretningen om professor dr. philos Regi Theodor Enerstvedts vei fra totalt forblindet kommunist til fullt utviklet moden, frihetselskende demokrat og alt som dertil hører. Politisk kritikk med satiren som våpen.

kr. 248,-

Hans I. Kleven: Praha-våren

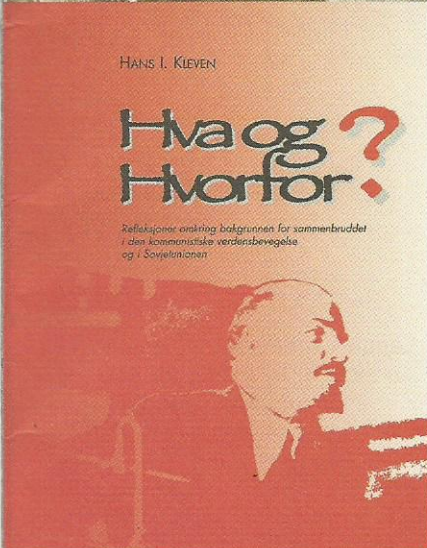
Boka er en markering av at det er 40 år siden de økonomiske og politiske reformene ble igangsatt av de tsjekkoslaviske kommunistene våren 1968. Reformene som skulle lede til en demokratisk sosialisme ble stoppet av Warszawa-paktens innmarsj 21. august samme år. Med boka søker forfatteren til de mer dyptgående årsaker og sammenhenger for Praha-våren. Boka er nok et bidrag i en kritisk marxistisk tilnærming som kan gi lærdommer for en framtidig sosialisme.

kr. 298,-

Aksjeselskapet Marxist Forlag ble opprettet i 2007. Etter vedtektene er forlagets formål å gi ut litteratur og publikasjoner som behandler kultur, politikk og samfunnsspørsmål i et marxistisk perspektiv. Det er ikke selskapets formål å skaffe aksjeeierne økonomisk utbytte.

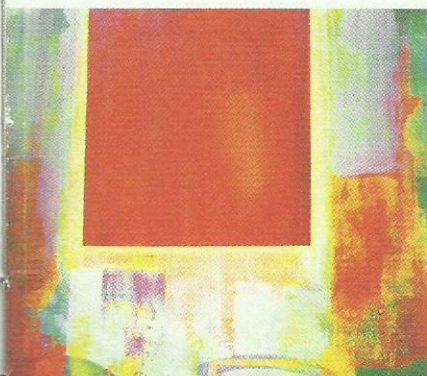
**marxist
forlag**

Marxist Forlag – Brugata 1, 0181 Oslo – post@marxistforlag.no

Regi Theodor Enerstvedt

LQI

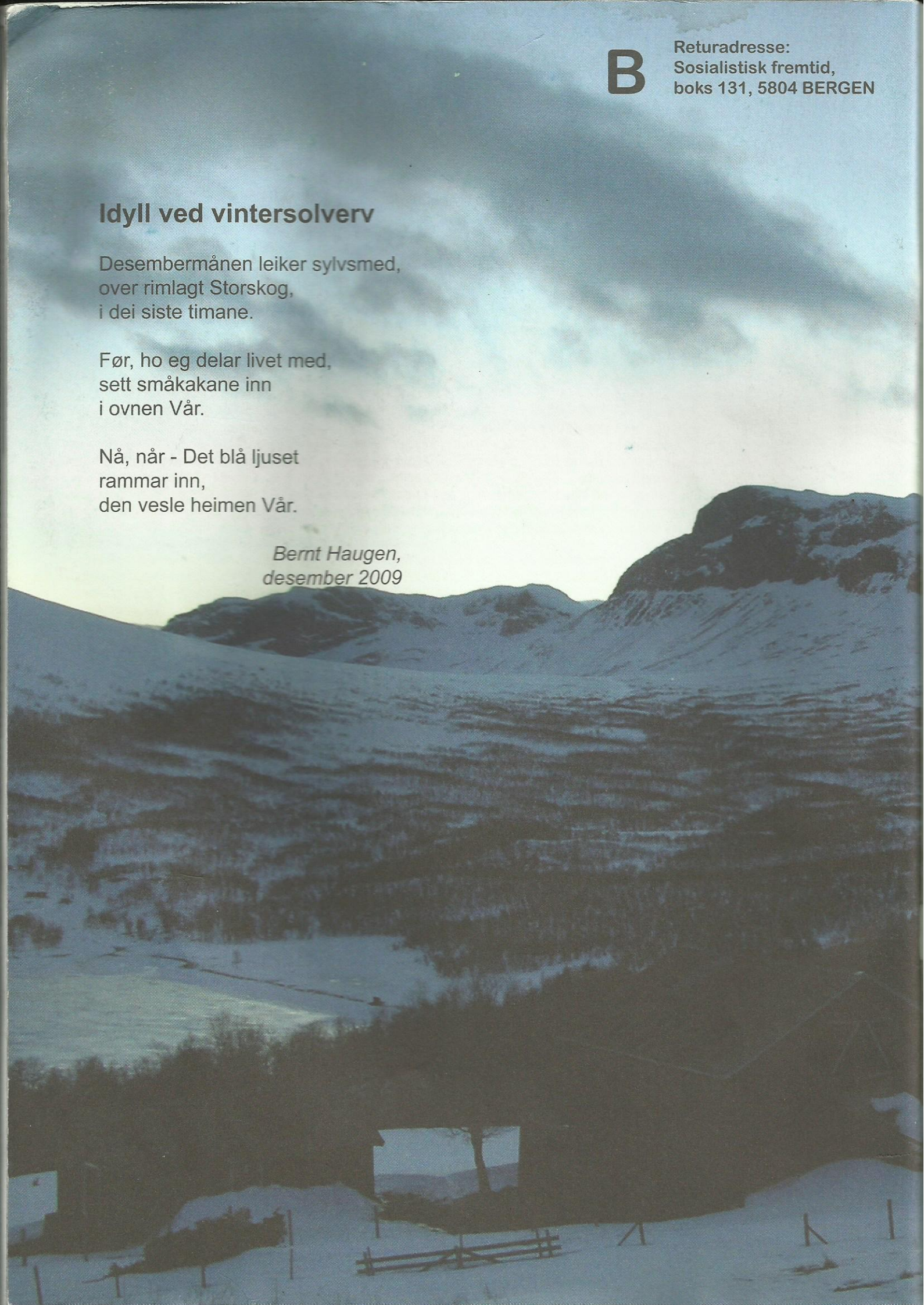
HANS I. KLEVEN

Prahavåren

Et fortårsminne

MARXIST FORLAG AS

B

Returadresse:
Sosialistisk fremtid,
boks 131, 5804 BERGEN

Idyll ved vintersolverv

Desembermånen leiker sylvsmed,
over rimlagt Storskog,
i dei siste timane.

Før, ho eg delar livet med,
sett småkakane inn
i ovnen Vår.

Nå, når - Det blå ljustet
rammar inn,
den vesle heimen Vår.

*Bernt Haugen,
desember 2009*